



# ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΕΤΟΣ Α'

ΑΡ. 3

## ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Π. ΚΡΙΝΑΙΟΥ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗ: Ὁ γύρος τῶν ὤρων.

J. GALSORTHY (μετ. Εὐρ. Ἄκριτα): Ὁ φυλακισμένος

[ΘΕΟΚΡΙΤΟΥ] (μετ. Κ. Χατζηϊωάννου): Δάφνις καὶ Μενάλκας.

ΦΡ. ΣΦΟΡΤΣΑ: Μὲ τὸν Μαρίτι στὴν Κύπρο.

ΑΠΗ ΑΚΑΜΑ: Παραβολές.

ΓΙΑΝΟΥ ΤΑΛΙΑΔΩΡΟΥ: Ἀγάπη στὸ χωριό.

Λ. ΓΙΑΝΝΙΔΗ: Στὴ φεγγαροβραδιά τὴν ἀνοιξιάτικη.

ΜΕΝΟΥ ΦΙΛΗΝΤΑ: Διτὰ σύμφωνα.

Μ. Ι.: Πρὸς τὴν ἐκπαιδευτικὴ ἀναγέννηση.  
ΣΟΛ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗ: Τὸ μουσικὸ συναίσθημα.  
ΛΟΥΚΙΑΝΟΥ: (μετ. Κ. Κόντη): Ἐπιγράμματα.

**ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ:** ΚΩΣΤΑ ΠΡΟΥΣΗ: «Προσαρμογή».—ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΥ: «Ὁ Ψυχάρης κ' ἡ Κύπρος».—Κριτική: ΚΩΣΤΑ ΠΡΟΥΣΗ: «Ἀνθία, Διψασμένοι στὴν Ἄβυσσο».—Κ.: «Sir Charles Peers, A report etc.»—Ἡ μελέτη τοῦ Φιλήντα.—Εἰδήσεις.—Ἄλλη λογαφία.

ΛΕΥΚΟΣΙΑ, ΚΥΠΡΟΣ

15 ΟΧΤΩΒΡΗ, 1934





# ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ

Τεχνικός Διευθυντής : ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ  
Υπεύθυνος Ίδιοκτήτης : Α. Μ. ΑΤΤΑΛΙΔΗΣ  
Οικονομικός Διαχειριστής : Γ. ΕΥ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ

Συνδρομή για ένα χρόνο 8 σελίνια.

ΓΡΑΦΕΙΟ : 'Οδός Ούζουνιάν αρ. 11.

Τυπογραφείο : "ΝΕΟΣ Κόσμος," Θωμά Γ. Κυριακίδη

ΛΕΥΚΟΣΙΑ - ΚΥΠΡΟΣ

## Κολώνια όκᾶς

Σὲ χύμα καὶ σὲ μπουκάλια

Γιὰ ἐντριβές, μάνια, κουρεῖα

Ποιότης ἀρίστη

Τιμὴ εὐκαιρίας

στοῦ

**ΣΩΚΡΑΤΗ ΑΡΓΥΡΙΔΗ**

'Οδὸς Ἀσκληπιοῦ ἀρ. 21

T. K. No 107

## ΝΕΟΝ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΣΠΥΡΟΥ Α. ΤΖΗΡΙΤΑ

ΟΔΟΣ ΛΗΔΡΑΣ,  
(Μέγαρον Παπαδοπούλου)

(Ἀποθήκη βιβλίων καὶ γραφικῆς  
ὑλῆς ἐντὸς τῆς Στοᾶς.)

Τὸ μοναδικὸν ἐν Κύπρῳ Βιβλιο-  
πωλεῖον τοῦ ἐπιστημονικοῦ  
καὶ διανοουμένου κόσμου.

Ἡ πλουσιωτέρα συλλογὴ Ἑλλη-  
νικῶν καὶ ξένων συγγραμ-  
μάτων.

Ἀποκλειστικὴ ἀντιπροσωπεΐα :  
**ΕΚΔ. ΟΙΚΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗ**

Γενικὴ ἀντιπροσωπεΐα :  
**ΕΚΔ. ΟΙΚΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ**

Ἀκριβῆς καὶ ταχεῖα ἐκτέλεσις  
πάσης παραγγελίας ἑλληνικῶν  
καὶ ξένων βιβλίων ὑπὸ τοὺς  
καλυτέρους ὄρους.

Σημαντικαὶ ἐκπτώσεις λογοτεχνι-  
κῶν βιβλίων, λεξικῶν κ.λ.π.

**Εὐκολία πληρωμῆς.**



# Κυπριακά Γράμματα

ΕΤΟΣ Α'

ΛΕΥΚΟΣΙΑ (ΚΥΠΡΟΣ), 15 ΟΧΤΩΒΡΗ 1934

ΑΡ. 3

## Ο ΓΥΡΟΣ ΤΩΝ ΩΡΩΝ

Μές τή σιγή τοῦ ρολογάδικου  
πού ὑφαίνει ὁ ζόφος τῆς νυκτός  
σέ μαγική καί ὁμόθυμη ἔγερση  
τῶν ρολογιῶν ξυπνᾶ ὁ λαός.

Κομπές καρδοῦλες ἐρωτόπαθες  
πάλλουν στό γυρο τῶν ὥρῶν  
κ' εἶναι οἱ παλμοὶ τῶν ψιθυρίσματα  
κι' ἀναστενάγματα λυγμῶν.

Σοφοὶ γερόντοι μ' ἄσπρο πώγωνα  
τ' ἀρχαῖα καί κέδρινα ρολόγια  
βαροῦν τίς ὥρες, σάν νά φθέγγωνται  
σεβάσματα ρήματα καί λόγια!

Παλιὰ ρολόγια, σάν διδάσκαλοι  
σχολισταὶ τοῦ Εὐριπίδου  
διδάσκουν, λές, σέ κάθε κτύπημα  
τὸ «Χρόνου Φείδου» «Χρόνου Φείδου»,

Κι' ἄλλα πού οἱ δεῖκτες τῶν σάν ἄλογα  
στοῦ χρόνου τὸ ἄσωστο μαγγάνι  
γυρνοῦν κι' ὅλο γυρνοῦνε ἀτέλειωτα  
μέ τὸ μοιραῖο τους τυφλοπάνι.

Κ' εἶναι ρολόγια πού μονότονα  
κι' ἀργὰ τίς ὥρες τῶν ρυθμίζουν  
σάν μοναχοὶ στήν ἔρημη σκῆτη τῶν  
τὸ κομπολόι πού ξεκοκκίζουν!

Κ' εἶν' ἄλλα ἀκόμη ὡς νανουρίσματα  
βάγιας, στήν κούνια τοῦ μωροῦ

κι' ἄλλα σάν θρῆνοι καί ψαλίσματα  
πάνω ἀπ' τὴν κάσα ἐνός νεκροῦ.

Κ' εἶναι ρολόγια ὡς νά καρφώνουνε  
σφυριές - σφυριές μιά λαιμητόμο  
κι' ἀργοκυλοῦνε οἱ ὥρες πένθιμα  
μέ τὸν κατάδικο στὸν δρόμο.

Μές τή σιγή τοῦ ρολογάδικου  
πού ὑφαίνει ὁ ζόφος τῆς νυκτός  
σέ μαγική κι' ὁμόθυμη ἔγερση  
τῶν ρολογιῶν ξυπνᾶ ὁ λαός.

Τρελλές σουλφίδες γύρω πλέκουνε  
καὶ μπαλαρίνες τὸ χορὸ  
τὰ τακουνάκια τῶν ἀνάλαφρα  
παίρνουν τὸ γυρο τῶν ὥρῶν.

Τὰ ξυπνητήρια ἤχουν γλυκύτατα  
ὑμνοὺς, τραγούδια κι' ὡσαννὰ  
κι' ἤχουνε σύλοι στα ποροφάραγγα  
καὶ κελαϊδήματα ὀρθρινά.

Καὶ τὰ ἐκκρεμῆ, βουβὰ καὶ ἀκούραστα  
μ' ἀργὰ κινήματα θυμιαίνουν  
μ' ἀρχαιοπρέπεια καὶ κατάνυξη  
τίς ὥρες, π' ὡς πομπὴ διαβαίνουν.

Κι' ὄλα τονίζουν μέσ τῆ Χίμαιρα  
τὸν μάταιο δρόμο τῶν Καιρῶν  
κι' ὄλα ρυθμίζουν κι' ὄλα πλέκουνε  
τὸν φαῦλο κύκλο τῶν Ὁρῶν.....

Μές τή σιγή τοῦ ρολογάδικου....

Ἀθήνα 1934.

ΠΑΥΛΟΣ ΚΡΙΝΑΙΟΣ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ



John Galsworthy

## Ο ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΟΣ

Ο Άγγλος διηγηματογράφος και δραματικός συγγραφέας, Τζων Γκάλογουερθ, γενήθηκε το 1867 και πέθανε το 1932. Το πρώτο του διήγημα δημοσιεύθηκε το 1898. Μια τα διηγήματά του «Το Νησί των Φαρισσαίων» και «Άνθρωπος με περιουσία» έκαναν να προσεχτεί για πρώτη φορά από το διανοούμενο κοινό. Σωγράφος της μεσαίας αγγλικής τάξης, που άγγιξε όλα τα ήθικα και κοινωνικά προβλήματα, που άπασχολούσε τη νεώτερη γενιά. Περιγράφει και καυστηρías τó ήθη και τó έθιμα τής άριστοκρατικής και ανώτερης αστικής κοινωνίας, τής νεώτερης (έπί Βιχτωρίας και Έδουάρδου) έποχής στην Άγγλία. Τα δραματικά έργα του όπως και τó μυθιοτορήματα του, που τó χαρακτηρίζει τó καυστικό πνεύμα, ή αυστηρή βραχυτητα στην περιγραφή, ή ευστροφία στην τεχνική, ή άποστροφή στους πλεονασμούς και τις περιττές έξάρσεις, ή βαθιά γνώση τών πληθών τής σύγχρονης κοινωνίας, παρουσιάζουσε τó Γκάλογουερθ ένα άπ' τούς αντιπροσωπευτικότερους σύγχρονους Άγγλους συγγραφείς, που τόνουα του σήμερα πήρε τήν πρώτη θέση στην Παγκόσμια Λογοτεχνία, μιά που τιμήθηκε λίγους μήνες πριν πεθάνει με τó φιλολογικό βραβείο Νόμπελ. Τα δράματα του ασχολούονται, επίσης με ήθικα και κοινωνικά προβλήματα και πετυχαίνουσε πío πολύ όταν παίζονται παρά όταν διαβάζονται. Έχουσε ένα φυσικό διάλογο γραμμένο στη γλώσσα τής μεσαίας τάξης και που δεν είναι όμως τόσο διανοητικός όπως ó διάλογος τού G. B. Shaw. Τα αντιπροσωπευτικότερα τής δραματικής τέχνης του είναι τó «Άσημένο Κοιτί» (1906), ή «Χαρά» (1907), ή «Δικαιοσύνη» (1910) τó «Περιστέρη» (1919) τó «Δάσος» (1924) ó «Άγώνας», τó «Παιχνίδι για τó σπίτι» και τó «Loyalties», που παίχτηκε πριν λίγο καιρό τó Έθνικό Θέατρο τής Αθήνας.

Τó διήγημα που δημοσιεύεται εδώ είναι παρμένο άπ' τή συλλογή του «τά Καραβάνι» (1925) που είναι πío πολύ μελέτες άπάνω σε κοινωνικά και ήθικα ζητήματα τής χαρακτηρίζει ένα άκροστο φιλελεύθερο κ' ανθρωπιστικό αίτημα, και είναι ένα σχόλιο για τις υπέρβασεις τού τελευταίου πολέμου.]

E. A.

Μιά ώραία καλοκαιριάτικη μέρα σ' ένα κήπο τού Λοντίνου, πριχού τά πουλιά χάσουσε τ' άνοιξιάτικο τραγούδι τους, και τά δέντρα ρίξουσε τά τελευταία τους άνθια, ó φίλος μας μίλησε ξαφνικά:

«Μπά! μιά καρδερίνα κάπου εδώ».

Μαυροπούλια ύπαρχαν, κίχλες και πληθος άπό λογις λογις πουλιά, μιά κουκουβάγια τή νύχτα, κ' ένας κούκος, που λαθεμένα έπαιρνε στ' άληθινά μιά φορά τó χρόνο έτουτό τó πρασινισμένο νησί άπό δέντρα για τίς μεγάλες άγροτικές εκτάσεις στις έπαρχίες τού Κέντ και Σάρρεϊ— μιά μιά καρδερίνα— ποτές.

«Τήν άκούω— κάπου εκεί!» ξανάειπε, κι άφοϋ σηκώθηκε τράβηξε για τó σπίτι.

Σά γύρισε, ó φίλος μας ξανακάθισε, και παρατήρησε:

«Δέν τόξαιρα πώς είχατε ένα κλουβί πουλιών».

Παραδεχτήκαμε πώς ó μάγειράς μας είχε ένα καναρίνι.

«Ένα μπαστάρτικο καναρίνι!» παρατήρησε με δυό λόγια.

Κάποιο δυνατό αίστημα είχε όλοφάνερα ξυπνήσει μέσα του, που κανέννας μας δέ μπορούσε να τó νιώσει.

Ξαφνικά ξέσπασε:

«Δέ μπορώ να ύποφέρω πράματα μέσα σε κλουβιά. Ζώα, πουλιά ή άνθρωπος. Μισώ νάν τά βλέπω ή νάν τά σκέφτουμαι».

Και κοιτάζοντάς μας θυμωμένα, ως να είχαμε έπωφεληθει άπό τήν ευκαιρία να τού άποσπάσουμε αυτή τήν όμολογία, συνέχισε μιλώντας γρήγορα:

«Κατοικοϋσα σε μιά Γερμανική πολιτεία, εδώ και λίγα χρόνια, μ' ένα μου φίλο που διερευνοϋσε τά κοινωνικά προβλήματα. Μιά μέρα μου πρότεινε να έπισκεφτοϋμε μαζί μιά φυλακή. Δέν είχα ποτέ ως τότε έπισκεφτεί μιά φυλακή και γι' αυτό δέχτηκα.» Ήτανε άκριβώς μιά τέτοια μέρα σαν κι αυτή, ένας όλότελα καθάριος οϋρανός και ύπαρχε τó ίδιο δροσερό χορευτικό σπινθηροβόλημα στο καθετί που τó βλέπεις μονάχα σε μερικά μέρη τής Γερμανίας. Ή φυλακή, που στεκόταν καταμεσίς τής πολιτείας, ήτανε όμοια



μέ τις φυλακές τις χτισμένες σέ σχήμα άστεριου, πού γίνηκαν σύμφωνα μέ τó σχήμα τής φυλακής του Πέντοβιλλ. Τó σύστημα—μάς είπανε—ήτανε τó ίδιο πού μπορούσεται νά δείτε χρησιμοποιούμενο έδω και πολλά χρόνια πριν. Οί Γερμανοί ήτανε τότε κι άκόμη, είναι χωρίς άμφιβολία, ξετρελλάμενοι μέ τήν ιδέα του τειχίσματος των φυλακισμένων τους ίσαμε τήν τελειωτική μοναξιά. Μά ήτανε ένα νέο παιχνίδι γι' αυτούς, και τó άπόλαβαν μ' έκεινο τó είδος τής φανατικής τελειότητας, πού οί Γερμανοί δίνουνε σέ κάθε πράμα πού άναλαβαίνουνε. Δέν είναι άνάγκη νά περιγράψω τή φυλακή, ή τί είδα άνάμεσα της και πόσο μπορούσε ένα τέτοιο ίδρυμα πού ή λειτουργία του ήτανε βασισμένη άπάνω σέ τέτοιες άπαίσιες άρχές νά καλοδιευθύνεται. 'Ο διευθυντής, σ' όλες τις περιστασεις, μου έκανε έξαιρετική εντύπωση. Θά σάς πώ άπλούστατα ένα πράμα πού δέ θά λησμονήσω ποτέ, γιατί μου συμβόλισε γιά πάντα τó κλείσιμο σέ κλουβιά όλων των πλασμάτων, ζώων ή ανθρώπων, μεγάλων ή ταπεινών».

'Ο φίλος μας σταμάτησε τότε μ' ένα πρόσθετο έρεθισμό στή φωνή του, ώσάν νά καταλάβαινε πώς ό,τι έκανε ήτανε έξάσκηση βίας ενάντια στίς φυλαγμένες μέσα του φυσικές δυνάμεις, συνέχισε :

«Σεργιανίσαμε έκεινο τόν κατάλευκο χώρο, όταν ό διευθυντής ρώτησε τó φίλο μου άν πεθυμούσε νά δει ένα ή καιδυό άπ' τούς «έπί ζωής» φυλακισμένους. «Θά σάς δείξω ένα—είπε—πού έζησε έδω πέρα είκοσιεφτά δλάκερα χρόνια. Είναι, θά καταλάβετε—θυμούμαι τις ίδιες τουτες λέξεις—λιγάκι άποκαμωμένος άπ' τή μακρόχρονη φυλάκισή του.» Σάν πηγαίναμε στό κελλί του φυλακισμένου αυτού, μάς διηγήθηκαν τήν ιστορία του. "Ητανε βοηθός υπάλληλος σ' ένα έπιπλοποιείο, κι' όταν άκόμη ήτανε παιδί, έσμιξε μέ μιá σπείρα άπό κλέφτες γιά νά ληστέψουνε τ' άφεντικό του. Ξαφνιασμένος τήν ώρα πού γινότανε ή ληστεία, πυροβόλησε στά στραβά και σκότωσε τ' άφεντικό

του στόν τόπο. Καταδικάστηκε σέ θάνατο, αλλά χάρη στή μεσολάβηση κάποιου μέλους τής Βασιλικής οικογένειας, πού είχε αηδιάσει βλέποντας πρώτα στή μάχη τής Σατόουας, όπως νομίζω, ή ποινή του μεταβλήθηκε σέ φυλάκιση επί ζωής. Σά μπήκαμε στό κελλί του στεκόταν όλότελα άκίνητος κοιτάζοντας στή δουλειά του. Φαινόταν νά είχε συμπληρωμένα τά έξήντα του χρόνια, άν και δέν μπορούσε νά ήτανε πιό μεγάλος άπ' τά σαρανταέξη—ένα καμπούριασμα, ένα τρεμουλιασμένο, τσακισμένο κορμί, σκεπασμένο μέ μιá χνουδωτή άσπρη ποδιά. Τó πρόσωπό του είχε τ' ώχρο χρώμα και τή σύνθεση πού έχουνε όλων των φυλακισμένων τά πρόσωπα. Τά μάγουλά του ήτανε βαθουλωμένα, τά μάτια του μεγάλα, μ' άναπολώντάς τα δέν μπορώ νά θυμηθώ τó χρώμα τους—άν πραγματικά είχανε καθόλου χρώμα. Σά μπήκαμε ό ένας κατόπιν τ' άλλου άνάμεσα άπ' τήν σιδερόφραχτη πόρτα, έβγαλε τó κασκέττο του, χνουδωτό, άσπρο επίσης, σάν τó καθετί γύρω του, δείχνοντας τó σκονισμένο και σχεδόν φαλακρό του κεφάλι, μέ λίγες κοντές, άσπρες, όρθιες τρίχες. Στεκόταν σέ μιá στάση «προσοχής» κοιτάζοντας μάς μ' ένα ταπεινό τρόπο. "Εμοιάζε μέ μιá κουκουβάγια ξαφνιασμένη άπ' τó φώς τής μέρας. Είδατε ποτέ σας μικρό παιδί πού άρρωσταίνει γιά πρώτη φορά, γιομάτο στενοχώρια άπ' τήν άρρώστεια του; Τó πρόσωπό του έμοιάζε μ' αυτό, μέ τόσο παράξενα ευγενικό. Είδαμε πολλούς φυλακισμένους, κ' ήτανε ό μόνος πούχε τήν τρομαχτική έτούτη ευγένεια. 'Ο άχός τής φωνής του επίσης «Ja, Herr Direktor-nein, Herr Direktor!» μαλακός κι' άπελπισμένος τόν θυμάμαι τώρα—δίχα μιá πνοή θέλησης.»

'Ο φίλος μας σταμάτησε κοιτώντας βλοσυρά στήν προσπάθεια του νά ξαναδημιουργήσει τή σκηνή.

«Κρατεί στά χέρια του, έξακολούθησε γρήγορα, ένα σκληρό κομμάτι χαρτί πού πάνω σ' αυτό αντίγραφε τήν Καινή Διαθήκη, άπό τ'να κώδικα



γραφής για τους κωφάλαλους. Σάν άπόθεσε τ' άδύναμο του δαχτύλι πάνω στα στοιχεία για νά μάς δείξει πόσο εύκολα μπορούσαν οι κωφάλαλοι νά διαβάσουνε, θάβλεπε πώς τά χέρια του ήτανε σκονισμένα σαν τά χέρια ένου μιλωνά. Δέν ύπαρχε τίποτε στο κελλι που νά παράγει τή σκόνη, κι' όπως πιστεύω, δέν ύπαρχε σκόνη στα χέρια του, αλλά κάποιο έκκριμα άπ' αυτό τ' άνθρωπino φυτό που πάει νά σποριάσει. Σάν σήκωσε άπάνω τó χαρτένιο φύλλο, τρέμιζε κι' αυτό σά φτερούγα ενός έντόμου. "Ένας άπό μάς ρώτησε ποιός άνακάλυψε τó σύστημα που δούλευε άπάνω, άναφέροντας κάποια όνόματα. «Nein nein» είπε, και στεκόταν τρέμοντας άπό ένα πόνο νά θυμηθεί τ' όρθό όνομα. Στο τέλος έσκυψε τó κεφάλι μαραμένα και μουρμούρισε: «Ah! Herr Direktor, ich kann nicht!» Τότε, έτοι ξαφνικά τόνωμα βγήκε ξεσπάζοντας άπ' τά χείλια του. Σ' αυτή τή στιγμή για πρώτη φορά πραγματικά φαινόταν μοιάζοντας με άνθρωπο. Ποτέσ πριν λοιπόν δέν κατάλαβα τήν αξία τής λευτεριάς, τó πραγματικό νόημα τής συγγένειας μας με τίς άλλες ανθρώπινες ύπαρξεις, τήν ανάγκη του πνεύματος νά φρεσκαρίζεται, άπό λεπτό σέ λεπτό, άπό θεάματα και ήχους, άπ' τήν ανάγκη τής ανάμνησης και τή χρήση έκεινου που θυμόμαστε. Τó πλάσμα έτουτό, βλέπετε, δέν είχε ανάγκη μνημονικού στη ζωή του. "Έμοιαζε μ' ένα φυτό, τοποθετημένο έκει που όροσιά δέν είναι δυνατό νά βρέξει τά φύλλα του. Νά κοιτάζες τήν όψη έκείνη πσύ περιχυνόταν στο πρόσωπο του στην παραμικρή ανάμνηση ενός όνόματος, ήτανε τó ίδιο σά νάβλεπε ένα κομμάτι πράσινο φύλλο άφημένο στην καρδιά ενός μαραμένου θάμνου. 'Ο άνθρωπος—σας λέω—είναι θαυμάσιος, τó πιό ύπομονετικό πλάσμα που ποτέσ δημιουργήθηκε.»

'Ο φίλος μας σηκώθηκε κι άρχισε νά βηματίζει άπάνω και κάτω.

«'Ο κόσμος του δέν ήτανε μεγάλος —περίπου δεκατέσσερα πόδια επί ό-

χτώ. "Έζησε δώ μέσα για είκοσιεφτά χρόνια, χωρίς ένα ποντίκι έστω για φίλο του. Τά πράματα στις φυλακές γίνονται στην έντέλεια. Συλλογιστείτε τήν πελώρια ζωτική δύναμη που ξοδεύεται για τή δημιουργία ενός ανθρώπινου όργανισμού, για ένα άνθρωπο νά ζήσει ανάμεσα σ' αυτό.....Τι φαντάζεστε», ξακολούθησε γυρίζοντας άπάνω μας ξαφνικά, «φύλαξε έστω ένα ύπόλοιπο τής σκέψης του ζωντανό; Καλά θά σας πώ: Ένω κοιτάζε άκόμη άπάνω στη γραφή του για τους κωφάλαλους, μάς ένεχείρισε ξαφνικά ένα κομμάτι ξύλο έχοντας περίπου τó μέγεθος μιανής μεγάλης φωτογραφίας. "Ήτανε ή εικόνα μιανής νεαρής κοπέλλας καθισμένης καταμεσίς του περιβολιού, με λαμπερόχρωμα λουλούδια στα χέρια τής. Στο φόντο ήταν ένα στενό έλικόστροφο ρυάκι με λίγα βούρλα, κ' ένα παράδοξο πουλί, πιό πολύ σαν κοράκι, που στεκόταν στην όχτη του. Και πλάι στην κοπέλλα ένα δέντρο με μεγάλες όπώρες παράξενα συμμετρικές, άνόμοιες με κείνες όποιουδήποτε δέντρου που βλάστησε ποτέσ, με με κάτι άπάνω τους που τόχουνε όλα τά δέντρα — με μιá θωριά ως νά είχανε ψυχή και νά ήτανε οι φίλοι του ανθρώπου. 'Η κοπέλλα γλυκοκοίταζε καταπάνω μας, με κάτι θαυμάσια στρογγύλα γαλανά μάτια και τά λουλούδια που κρατούσε στα χέρια τής φαίνονταν νά μάς γλυκοκοίταζαν κι' αυτά; 'Ολάκερη ή εικόνα μου φαινόταν γιομάτη άπό—πώς θά τó πώ;—ένα είδος θαυμασμού. Είχε όλο τó βαρύ χρώμα και τó σχεδιασμα μιανής εικόνας τής πρώϊμης 'Ιταλικής τέχνης, τήν ίδια δύσκολη όψη κυριευμένη άπό μιάν άδολη στοργή. Κάποιος άπό μάς τότε ρώτησε αν είχε μάθει νά ζωγραφίζει πριν άπ' τήν φυλάκισή του, με τó φτωχό πλάσμα δέν κατάλαβε τήν έρώτηση. «Nein, nein» είπε, «ó Herr Direktor γνωρίζει πως δέν είχα μοντέλλο. Είναι μιá φανταστική εικόνα!» Και τó μειδίαμα που μάς σκόρπισε θάκανε ένα διάβολο νά δακρύσει. "Έβαλε ανάμεσα σ' αυτή τήν



είκόνα όλα εκείνα που ή ψυχή του πόθησε για καιρό—γυναίκα, λουλούδια, πουλιά, δέντρα, γαλάζιο ουρανό, τρεχούμενα νερά κι' όλου του πνεύματος του τὸ θαυμασμό, σάν ἦτανε ὀλότελα ἀπομονωμένος ἀπ' αὐτά. Δούλευε πάνω σ' αὐτὸ, εἶπανε, γιὰ δεκαοχτώ χρόνια καταστρέφοντας καὶ ξαναφτιάχνοντας το, ἴσαμε πού δημιούργησε αὐτὴ τὴν ἑκατοστὴ ἔκδοση. Ἦτανε ἕνα ἀριστούργημα. Ναι, ἐκεῖ ἐξόδεψε τὰ εἰκοσιεφτά του χρόνια καταδικασμένος νὰ ζεῖ τὸ ζωντανὸ ἐτούτο θάνατο, χωρὶς ὄσφρηση, ὄραση, ἀκοή ἢ ἀφή. Ἦ ἕνα ὅποιο φυσικὸ ἀντικείμενο, ξετυλίγοντας ἀπ' τὴ λιμασμένη του ψυχὴ ἐτούτο τὸ ὄραμα τῆς νεαρῆς κοπέλλας μὲ τὰ γιομάτα θαυμασμό μᾶτια καὶ τὰ λουλούδια στὰ χέρια τῆς. Εἶναι ὁ μεγαλύτερος θρίαμβος τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος καὶ ἡ πιὸ μεγάλη μαρτυρία γιὰ τὴ δύναμη τῆς τέχνης, πού εἶδα ποτέσ στὴ ζωὴ μου».

Ὁ φίλος μας ξέσπασε σ' ἕνα σύντομο γέλιο:

«Τόσο παχιόπετσο, ὅπωςδὴποτε, εἶναι τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, πού δὲν ἔνιωσα καθόλου τὴν ἀγωνία γιὰ τὴ ζωὴ ἐτούτου τοῦ πλάσματος. Μὰ τὴν ἔνιωσα ἀργότερα. Ἐλαχε νὰ προσέξω τὰ μᾶτια του σάν προσπαθοῦσε ν' ἀπαντήσῃ σὲ κάποια ἐρώτηση τοῦ διευθυντῆ γιὰ τὴν ὑγεία του. Ὡς τὴ μέρα πού θὰ πεθάνω δὲ θὰ τὰ λησμονήσω ποτέσ. Ἦτανε ἡ ἔνσαρκωμένη τραγωδία—ὄλες ἐκεῖνες οἱ αἰωνιότητες τῆς μοναξιάς καὶ τῆς σιωπῆς πού ἔζησε, ὄλες οἱ αἰωνιότητες πού εἶχε ἀκόμη νὰ ζήσει πριχουὶ τότε θάψουνε στὸ κοιμητήρι ἀπ' ἔξω— κοιτάζανε ἀπὸ μέσα τους. Εἶχανε τὴν πιὸ μεγάλη ἀξιολύπητη δυστυχία ἀνάμεσά τους, ἀπ' ὅλα τὰ μᾶτια τῶν λεύτερων ἀνθρώπων συμαζεμένα πού ἔχω δεῖ ποτέσ μου. Δὲν ὑπόφερα στὸ κοιτάγμα τους καὶ βγήκα βιαστικὰ ἀπ' τὸ κελλί. Ἦνωσα λοιπὸν κεῖνο πού λένε οἱ Ρῶσοι τὰ βλαστώματα γιὰ ὅλα τὰ κακουρηματικὰ παραπατήματά τους— τὴν ἀγιότητα τοῦ πόνου. Ἦνωσα πὼς ἔπρεπε ὄλοι μας νὰ γονατίσουμε μπροστὰ του.

Πὼς ἐγὼ ἂν κ' εἶμαι λεύτερος καὶ δίκαιος, ἤμουνα ἕνας τσαρλατάνος κι' ἄμαρτωλὸς μπροστὰ σ' αὐτὸν τὸ ζωντανὸν ἐσταυρωμένον. Ὅποιο λογιῆς ἔγκλημα κι' ἂν διάπραξε—δὲ μὲ μέλλει τί νὰ ἦτανε—κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τοῦ φτωχοῦ αὐτοῦ πλάσματος, πού γιὰ λόγου του εἶχανε διαπραχθεῖ τόσα ἄμαρτήματα, ἤμουνα μιά μαγαρισιά. Σάν τότε συλλογίζομαι—ἀκόμη ἐκεῖ— νιώθω ἕνα εἶδος τρέλλας ν' ἀναταριάζεται μέσα μου ἐνάντια στὸ δικὸ μου γένος. Αἰστάνομαι τὸ θλιβερὸ πόνον ὄλων τῶν φυλακισμένων πλάσμάτων τοῦ κόσμου.

Ὁ φίλος μας ἔστριψε τὸ κεφάλι του ἄλλου, καὶ γιὰ ἕνα λεπτὸ δὲ μίλησε τίποτε. Στὸ γυρισμὸ μας, θυμᾶμαι, εἶπε ἐπὶ τέλους:

«Περάσαμε ἀνάμεσα στὸ δημόσιο πάρκο. Ἐκεῖ πέρα ὑπαρχε λευτεριά καὶ φῶς μπόλικο, κάθε λογιῆς δέντρα: φιλύρες, ὀξιές, βαλανιδιές, συκομουριές, λεύκες, σημύδες κι ἀνθισμένες μηλιές, ἀναδίνανε γύρουθε τὴν εὐωδιά τους. Κάθε κλωνάρι καὶ φύλλο λαμποκοποῦσε ἀπὸ εὐτυχία. Ὁ τόπος ἦτανε πλημμυρισμένος ἀπὸ πουλιά—τὰ σύμβολα τῆς λευτεριάς—τερετίζοντας γύρου καὶ τραγουδώντας τὰ πιὸ μεγαλόφωνα τραγούδια τους, στὸν ἥλιο. Ναι, ἦτανε ἕνα μαγεμένο γῆπεδο. Καὶ καλοθυμᾶμαι συλλογιζόμενος πὼς σ' ὄλη τὴ σειρά τῆς φύσης μονάχα οἱ ἀνθρώποι κ' οἱ ἀράχνες βασανίζουνε τᾶλλα πλάσματα μ' ἕνα τόσο μακρόχρονο τρόπο. Καὶ μόνο οἱ ἀνθρώποι συμπεριφέρονται χωρὶς συγκίνηση μ' αὐτὸ τὸν τρόπο στὸ δικὸ τους γένος. Ἀπ' ὅτι γνωρίζω αὐτὸ εἶναι ἕνα γεγονὸς παραδεγμένο στὴ φυσικὴ ἱστορία. Καὶ μπορῶ νὰ σᾶς πῶ, πὼς τὸ νὰ δεῖ κανεὶς μιά μονάχα φορά, σάν εἶδα κ' ἐγὼ, στὰ μᾶτια τοῦ ἀνθρώπου ἐκεῖνου τὴν ἀνέκφραστη τους δυστυχία, δὲν θὰ μπορέσει νὰ νιώσει ξανά τὴν ἴδια δυστυχία γιὰ τὰ πλάσματα τοῦ εἴδους του. Τὸ βράδυ ἐκεῖνο κάθισα σ' ἕνα παράθυρο καφενεῖου, ἀκούοντας τὴ μουσικὴ, τὴν κουβέντα, τὰ γέλια, κοιτάζοντας τὸν



κόσμο πού περνούσε στις δημοσιές—μαγαζόκοσμο, στρατιώτες, εμπόρους, δημόσιους υπάλληλους, παπάδες, ζητιάνους, άριστοκράτες, γυναίκες του έλαφρόκοσμου—τό φώς πού ξεγλυ-στρούσε έξω άπ' τις γρίλλες τών παραθυριών, και τά φύλλα πού κουνιόνταν ένάντια στόν πιό θαυμάσιο μαυρογάλαζο ούρανό! Μά δέν είδα ούτε άκουσα τό παραμικρό άπ' όλα αυτά. Είδα μονάχα τό εϋγενικό ώχρό πρόσωπο του

φτωχού αυτού πλασμάτου, τά μάτια του, τά σκονισμένα τρεμουλιάρικα χέρια του και τήν εικόνα πού ζωγράφισε εκεί μέσα στήν κόλαση. Τήν ξανάειδα από τότες κάθε φορά πού βλέπω ή άκούω για όποιο μοναχιασμένο πλάσμα κλεισμένο σέ κλουβί.»

Ό φίλος μας έπαψε νά μιλάει, κ' ύστερα σηκώθηκε πολύ γρήγορα, ζήτησε συγγνώμη, κ' έφυγε.

(Μεταφρ.) ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ

[ΘΕΟΚΡΙΤΟΥ]

[VIII] ΒΟΥΚΟΛΙΑΣΤΑΙ Β'

## ΔΑΦΝΙΣ ΚΑΙ ΜΕΝΑΛΚΑΣ \*

Χαρισμένο στόν Λιπέρτη.

Πάνω στά όρη τά ψηλά σάν έβοσσεγ κουέλλες  
του Δάφνη του λεγνόκορμου έμπλασέν τ' ό Μενάλκας,  
"Ητουν τζ' οί δκυό ρουσότρισοι, άμούστατζοι τζ' οί δκυό τους  
τζ' οί δκυό μαστόροι του σφυρκοϋ, τής τραουδικιάς μαστόροι.  
Πρώτα ό Μενάλκας δίκλησεν του Δάφνη τζαι λαλει του : 5  
«Βόκολε Δάφνη τώβ βουδικιώμ, πού σφιχτομουγκαρίζουν,  
θέλεις νά τραουήσουμε; λαλώ 'ν νά σέ νιτζήσω  
νά τραουήσ' ό,τι ποθώ.» Τζι' ό Δάφνης πολοέται:  
—Βοσσε Μενάλκα μερακλή, πού 'σεις σφαχτά μαλλούρκα  
έμ με νικιάς τζι' άν-ι-σφιχτής στήν τραουδικιάχ, χρυσέ μου. 10  
—Θέλεις νά δης; νά βάλουμεσ στοίσημαμ μεταξύμ μας;  
—Θέλω νά δώ τζαι βάλλουμεσ στοίσημαμ μεταξύμ μας.  
—Τζ' είντα 'ν νά'σ στοίσημαλ λαλεις στοίσημαμ πού ταιρκάζει;  
—Νά βάλω 'γιώ 'ναδ δαμαλιν τζ' έσου πασύμ μαρτουϊν.  
—Έβ βαλλ' άρνίγγιατ' έγ κατζοί τζι' ό τζύρης μου τζ' ή μάνα 15  
τζαι λοαρκάζουν τά σφαχτά τήν νύχταν έναν—έναν.  
—Τζ' είντα 'ν νά πάρ' ό νικητής περιτου πού τόν άλλον;  
—Έχω πιδκιασλιν όμορφομ μ' ενιά φωνές πού παίξει  
τζ' έβαλά του άσπρον τζερίμ πού κάτω τζαι πού πάνω,  
τουτον νά βάλω τζ' άσ' τα τά ξένα του τζουροϋ μου. 20  
—Άλήθκια σου έχω τζ' έγιώ μ' ενιά φωνές πιδκιασλιν,  
πού του 'βαλα άσπρον τζερίμ πού κάτω τζαι πού πάνω  
τζ' έκαμα το πομπρύτερα τζαι τό δαχτύλιμ μδο  
πού σσίστην τό πουμποϋλιν του τζ' έκοψέμ μού το νάκκον.  
—Τζαι πκοιόν νά βάλουμεγ κριτήμ, πκοιός έν νά μάς άκούη; 25

\* Η μετάφραση έγινε κατά τήν έκδοση του Wilamowitz-Moellendorf και παραλειψαμε νά μεταφράσουμε τό κείμενο πού 'ναι στις άγκύλες.

ΣΗΜ.—Τά μαύρα στοιχεία σ και ζ άντιπροσωπεύουν τούς ανάλογους παχιούς κυπριακούς φθόγγους.



- Τζεῖν' τὸγ γιδάρην τζαχαμαί πού 'μ με τὸν ἄσπροσ σοῦλλον  
τζαί λάσσει πὰ στὰ ρίφκια του καλλιουμέν τον τζι' ἀκούει.
- Τζ' οἱ παῖδικιοι ἐφωνάξαν του τζι' ἀκουσεν ὁ γιδάρης  
νά τραουήσουσιν οἱ δκυὸ τζαί τζεῖνος νά τοὺς κρίνη. 30  
Πὰ στὸμ Μενάλκαν ἔππεσεν ὁ κληρος πρῶτα—πρῶτα  
τζι' ὁ Δάφνης ἔναν τζ' ἔναν του τραουδκια ἐτσιαττουσαν  
τραουδκια τοὺς τσοπάνηες τζ' ἔτο' ἀρκινᾶ ὁ Μενάλκας.  
— Λαξιές, ποτάμια, θκιοῦ γενιά, ἄν τραουδᾶ ὁ Μενάλκας  
μακκάμια μερακλίτικα βόσσετε τές ἀρνάες  
τζι' ἄν ἔρτ' ὁ Δάφνης κάποτες με τές μοσσинаροδες 35  
νά μεμ μείνη περιλύπος, νά μεμ μείνη παρκάτου.  
— Βρύσες τζαί χόρτα γλυτζερά, ἄν τραουδᾶ ὁ Δάφνης  
σάν τ' ἀηδόνια ὅμοια, τοῦν' τὸμ μερράλ λιπᾶστε  
τζι' ἄφ φέρη τὸ κουπαίν του δαμέσα ὁ Μενάλκας  
νά τὸ βοσσίση πλούσια νά 'ν εὐκαριστημένος. 40  
— "Οπου κουέλλες τζ' αἷγιες πᾶν οἱ διπλαρογεννοδεις  
ὄπου 'β βριμίμ μέλισσες τζαί δρυς ἀστροψηλοδεις 45  
τζεῖ πὰ' ὄμορφος Μίλωνας τζι' ἄφ φύη γιάλι—άλι  
μεινίσκει τζι' ὁ βοσκὸς ξερὸς μεινίσκουν τζαί τὰ χόρτα. 46  
— Ἡ 'Ανεράδα ἡ ὄμορφη τζεῖ πού 'ν νά πῆ νά πάη 47  
'ν νά 'ν ἄννοιξη, ἔν νά 'β βοσσή, τὸ γάλαν ἔν νά τρέση 44  
πού τὰ βυζιά σάν τὸ νερόν τζαί τὰ μιτσᾶ 'ν νά τρῶσιν 41  
τζι' ἄφ φύη ξεραντζιάζουσιγ κατσελλες τζαί βοκόλοι. 42  
— Τραουλλιν ἔ, πού σ' ἔχουσιν οἱ ἄσπρες αἷγιες ἄντραν 43  
τζι' ὄρος ἐσοῦ ἀμέτρητον (ἔ εχα νερόν νά πκίητε) 48  
τσεῖν' τ' ὄρος ἔν ὁ Μίλωνας λάμνε, τραουλλιμ, πέ του  
πὼς τζι' ὁ Πρωτὲς πού 'τουθ θεὸς φώτζαινες ἐγλεποδusen.  
— Ἐθ θελω γῆν τοῦ Πέλοπα με τὸ ππαρᾶν τοῦ Κροῖσου  
με νά βουρῶ πολλὰ—πολλὰ ὀμπρὸς πού τοὺς ἀνέμους  
παρα πού κάτω στὸγ κρεμμὸμ μ' ἐσένασ, σύντροφέ μου, 55  
νά τραουῶ τζαί νά θωρῶ μεσ' τὸγ γιαιλὸν τῆς Τζύπρους\* 56
- Τοῦν' τὰ τραουδκια τσιαττιστὰ οἱ παῖδκ' ἐτραουήσαν 61  
τζι' ἀρκίνεψεν τὸ ὕστερον τραουῖν ὁ Μενάλκας.  
— Χαρίστου, λύτζε, τῶρ ριφκιῶν, χαρίστου τῶμ μανάων  
μεμ' μου τές παίρνεις ἄδικα, μιτσης πολλές πού γλέπω.  
'Ἐ σοῦλλε Λάμπουρε, θωρῶ πολλὰ βαρυτζοιμάσαι· 65  
νά μὲν τζοιμάσ' ἔτσι βαθκειᾶ ἄμα ὁ βοσκὸς ἔμ παῖδικιος.  
Τζαί μὲν ὀκνιεῖτ' ἐσεῖς σφαχτὰ νά τρῶτε γλωρᾶχ χόρτον'  
ἐν τζ' ἔν νά ποσταθῆτ' ἐσεῖς πού 'ν νά ξαναβλαστήση.  
'Ω σοῖ βοσσίζεστε καλὰ, γεμῶστε τὰ βυζιά σας  
τζι' ἄλλον νά φᾶν τ' ἀρνούδκια σας τζι' ἄλλον νά ταλαρκάσω. 70  
'Ο Δάφνης πάλε δεῦτερος ἐψιλοτραουοδusen.  
— Τζ' ἐμὲν ἐχτὲς μεσ' τὸγ κρεμμὸν κόρη σμιχτοφρουοδσα,  
πού 'ρεσσα τές δαμάλες μου, πεντάμορφομ μ' ἐλάλεν  
μὰ 'ν τῆς ἐπολοήθηκα μὲν τῆς πικροσυντύχω  
παρα ἐδίκλησα χαμαί τζ' ἐλάμνησα τῆσ στράταν. 75

\* ἐθεωρήσαμε καλύτερο νά βάλουμε ἀντὶ Σικελίας «Τζύπρους» μιά καὶ τὸ μετάφράζουμε στὴν Κυπριακή.



Τοῦ δαμαλιοῦ ἔγ γλυτζειά φωνή, γλυτζὺν τζαί τὸ νεφέσιν  
γλυτζὺν τζαί τοῦ καλοτζαιρκοῦ στήβ βρύσην τὸ τζοιμησιν.  
Βαλάνια στόλος ἔν τοῦ δρυ τζαί τῆς μηλιάς τὰ μῆλα,  
τῆς κατσελλοὺς ἢ δαμαλοῦ, τοῦ βόκολου τὰ βούδκια. 80

Οἱ παῖδκ' ἔτραουήσασιν τζ' ἔτσι εἶπεν ὁ γιδάρης.  
— Δάφνη, τὸ στόμασ σὸγ γλυτζὺν τζ' ἔν ἀρεστ' ἢ φωνή σου.  
Καλλύττερα νὰ σοῦ δροικῶ παρά νὰ γλείφω μέλιν.  
Πκιάσ' τὸ πιδικιαὺλιν, ἐπειδῆς νικᾶς εἰς τό τραοῦιν'  
τζι' ἄθ θέλης μάθε με τζ' ἔμὲν τὲς αἰγίες σάν—ι—γλέπω 85  
τζαί τζεῖν' τῆμ μίταν τὴν αἰγιοῦν γιά πκιορωμῆσ σου δικιώ τη  
πού τὸγ γεμώννει γάλατα τζεῖνομ πού τῆγ γαλεύκει.  
Τζι' ὁ παῖδικιος περιχάρηκεν τζι' ἀππῆαν τζ' ἐπεισκάλιεν  
σάν ἀππηᾶ στήμ μάναν του τζαί τρέσει τ' ἀλαφοῦιν.  
Τοῦ ἄλλου ἄψασιν λαμπρά τζ' ἐκάψαν τῆγ καρκιάν του, 90  
ὅπως τῆς νύφης τοὺς καμοὺς πού 'ν νὰ ξηπαρτενέψη.  
Τζ' ἐγίνηκεν ὁ Δάφνης πκίομ πρωτοβοσκός τοὺς ἄλλους  
τζαί πὰ στὰ δεκαέξη του παντρεύτην Ἀνεράαν.

(μεταφρ.) Κ. Π. ΧΑΤΖΗ·ΩΑΝΝΟΥ

## ΜΕ ΤΟΝ ΜΑΡΙΤΙ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Πολλά βιβλία γράφθηκαν για την Κύπρο τους τελευταίους τέσσερις αιώνες από ταξιδιωτές που ἔτυχε νὰ μείνουνε γιά κάμποσο δωπέρα. Μερικοί ἀπ' αὐτοὺς, ἀπὸ ὀρισμένες ἀπόψεις, ἐνδιαφέρουν πολὺ κι' ὅμως κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ κρατηθεῖ ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκφράσει τὴ λύπη του γιά τὴν ἀπουσία ἔργων πού δίνουν μιὰ συμπληρωμένη εἰκόνα τῆς Κυπριώτικης ζωῆς τὸν καιρὸ πού ὁ συγγραφέας των ἐπισκέφθηκε τὸ νησί.

Μιὰ ἀξιοπρόσεχτη ἐξαίρεση στὰ βιβλία αὐτοῦ τοῦ εἴδους, πού ἔχουνε ὡς θέμα τους τὴν Κύπρο, ἀποτελεῖ τὸ βιβλίον τοῦ Τζιοβάνι Μαρίτι «Ταξίδια στὴν Κύπρο, τὴ Συρία καὶ τὴν Παλαιστίνη» πού δημοσιέφτηκε στὴ Λούκκα τὸ 1769. Τὸ θαυμάσιον αὐτὸ ἔργο εἶναι ἕνα πραγματικὸ μεταλλεῖον πολύτιμων πληροφοριῶν γιά τὴν κατάστασιν τῆς Κύπρου καὶ τὴ ζωὴ τοῦ λαοῦ τῆς τὸν τότε καιροῦ. Κ' εἶναι νὰ θλίβεται κα-

νεὶς γιὰτι οἱ πιὸ περασμένοι αἰῶνες δὲ μᾶς ἔδωκαν χωριστὰ κι' ἀπόνα ἢ δυὸ Μαρίτηδες.

Ὁ Τζιοβάνι Μαρίτι γενήθηκε στὴ Φλωρεντία στὰ 1736. Τὸν τράβηξε ἡ ἐκκλησία κ' ἔγινε παπάς, φαίνεται ὅμως πὼς δὲν ἤτανε ἀπὸ τοὺς συνηθισμένους παπάδες. Ἀπὸ τὰ συγγράμματα του λείπει ὀλότελα ἐκεῖνη ἡ ἱεροπρέπεια τοῦ ὕφους, πού εἶναι ἕνα τόσο κοινὸ πρᾶμα στὰ γραψίματα ὄσων ἀνήκουν στὴν ἐκκλησιαστικὴ τάξη. Διαβάζουμε στὶς βιογραφικὲς σημειώσεις πού κατέχουμε γι' αὐτὸν πὼς προτοῦ ρθεῖ στὴν Κύπρο ἐμπορευότου στὸ Λέγκχορν: εἶδος ἀσχολίας πού τὴν ἀποφεύγουν γενικὰ οἱ ἱερωμένοι.

Εἶδε γιά πρώτη φορὰ τὴν Κύπρο στὰ 1760. Στὶς 3 τοῦ Φεβρουάριου τὸν χρόνον ἐκεῖνον τὸ πλοῖον πού τὸν ἔπαιρνε στὸ Λέγκχορν σταμάτησε στὴ Σκάλα τῆς Λάρνακας (πού ὀνομαζό-



του τότε λιμάνι τῶν Ἀλυκῶν). Μὰ ἡ χαρά του ποῦ ἔβλεπε νὰ φθάνει στὸ τέρμα τοῦ ταξιδιοῦ του δὲ βάσταξε καὶ πολὺ: ἡ πανούκλα λυμαινόταν τὸ νησί. Εἶναι ἀλήθεια πὼς κανένα κρουσμά δὲν εἶχε ἀκόμα ἀκουστῆ στὴ Λάρνακα ἢ τὴ Σκάλα μὰ ἦτανε ζήτημα ἡμερῶν μονάχα. Ὁ θάνατος θέριζε στὴ Λευκοσία καὶ ἡ ἐπικοινωνία μὲ τὴ μολυσμένη πολιτεία ἦτανε ὀλωσδιόλου ἐλεύθερη. Ὁ Μαρῖτι βγήκε στὴν ξηρὰ καὶ βρῆκε πὼς μέρος ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Λάρνακας κλείστηκε στὰ σπίτια του, κόβοντας κάθε ἐπικοινωνία μὲ τὸν ὑπόλοιπο πληθυσμὸ. Κι' ἄλλοι συμπλήρωναν τὶς προμήθειες ἀπὸ τρόφιμα γιὰ ν' ἀκολουθήσουν τὸ παράδειγμα τους. Γι' αὐτὸ ἀποφάσισε νὰ μὴ μείνει στὴν Κύπρο, μὰ νὰ προχωρήσει στὴν Παλαιστίνη ἀπάνω στὸ ἴδιο πλοῖο. Ἐφυγε ἀπὸ τὶς Ἀλυκὲς στὶς 8 τοῦ ἴδιου μηνῆ κ' ἔφτασε στὸ Χάϊφα τὴν ἐπόμενη μέρα. Ὑστερα ἀπὸ τὸ τέλος τῆς ἐπιδημικῆς πανούκλας, δηλαδὴ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1760, ξαναγύρισε στὴν Κύπρο κ' ἐγκαταστάθηκε στὴ Λάρνακα ὅπου ὑπηρετοῦσε γιὰ κάμποσα χρόνια ὡς Καγκελλάριος τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ καὶ τοῦ Τοσκάνικου προξενείου. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ὁ Βρετανὸς πρόξενος (ποῦ ἦτανε ὑπάλληλος τῆς Ἐταιρείας τοῦ Λεβάντ, ἀλλ' ὁ προξενικός του διορισμὸς γινόταν ἀπ' τὸ Στέμμα) ὑπηρετοῦσε παίρνοντας ἐντολὴ ἀπὸ τοὺς διάφορους πρεσβευτὲς στὴν Πόλη, ὡς Αὐτοκρατορικός, Τοσκάνικος, Δανέζος καὶ καὶ Ὁλλαντζέζος πρόξενος μ' ἔδρα του τὴ Λάρνακα.

Ὁ Μαρῖτι πέρασε στὸ νησί ὀχτώ ἴσαμε ἐνιαὶ χρόνια (1760—1768). Γι' αὐτὸ εἶχε μπόλικο καιρὸ καὶ πολλὲς εὐκαιρίες νὰ χρησιμοποιήσει τὸ ἀξιόθαύμαστο δῶρο μιᾶς ἐξυπνῆς παρατηρητικότητος ποῦ κάτεχε. Μιὰ ἀπὸ τὶς ἀρχὲς του ἦταν νὰ βασιστεῖ, ὅσο τὸ δυνατό λιγώτερο ἀπάνω σὲ μαρτυρία βγαλμένη ἀπὸ βιβλία καὶ νὰ προσπαθήσει νὰ πάρει ἄμεσες πληροφορίες. «Τὸ νὰ κολλήσει κανεὶς στὴν παράδοση» λέει κάπου στὸν πρόλογο

του «ὀδηγᾶ κάποτε ὄχι σὲ μικρὰ λάθη». Πραγματικὰ μᾶς φαίνεται πὼς ἀκοῦμε μ' αὐτὴ τὴν πρόταση τὴ φωνὴ τῶν νέων καιρῶν π' ἀνάτελλαν τότε. Δὲν ἄφηνε τίποτε νὰ περάσει ἀπαρατήρητο. Τὸ ἔργο του εἶναι μεταλλεῖο ἀπὸ χρήσιμες καὶ ζυπνὲς παρατηρήσεις. Ὁδηγὸ του εἶχε, ὅπως ὁ ἴδιος ἐκφραζόταν: «*Viaggiare con gusto e con piacere*» (νὰ ταξιδεῖ κανεὶς μὲ γούστο καὶ μ' εὐχαρίστηση). Αὐτὴ ἡ φράση εἶναι ἀληθινὸς ὀδηγὸς γιὰ ἕνα φιλόσοφο, ἂν καὶ ἡ μετριοπάθεια του τὴν ἀφήκε θεληματικὴ ἀσυμπλήρωτη. Ταξίδευε μὲ «γούστο» καὶ μ' «εὐχαρίστηση» μὰ κι' ὄχι μὲ νοημοσύνη κωνοῦ ἀνθρώπου.

Μιὰ παροιμία, ποῦ τὴ βρίσκει κανεὶς χρησιμοποιούμενη ἀπ' ὅλα τὰ ἔθνη καὶ σ' ὅλους τοὺς καιροὺς, λέει πὼς τὸ ψάρι βρωμαεὶ ἀπὸ τὴν κεφαλὴ. Ὁ Μαρῖτι κοίταξε γύρω του, εἶδε μιὰν ἀπεριόριστη ἀθλιότητα καὶ μὲ μιᾶς ἀντιλήφθηκε τὴν κύρια αἰτία γιὰ τὴν τόση μεγάλη δυστυχία: τὴν κακοδιοίκηση τοῦ τόπου ἀπὸ τοὺς τότε—ἄρχοντες του. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποῦ μὲ λόγια πολὺ ἐμφαντικὰ μιλάει γιὰ τὸ ἀπαίσιο σύστημα τῆς διακυβέρνησης τῆς χώρας καὶ ποῦ ἀποκηρύττει τὴν τυφλομάρα, τὴν ἀπληστία καὶ τὴν ἀχόρταγη βουλιμία τῶν ὑπαλλήλων ὄλων τῶν τάξεων ποῦ πτώχευσαν τὸ νησί κι' ἀπομυζοῦσαν σιγὰ—σιγὰ τὴ ζωὴ του. Νὰ πὼς τελειώνει τὸ κεφάλαιο ὅπου περιγράφει τὴ στάση καὶ τὰλλα γεγονότα τοῦ 1764 καὶ τὰ ἐπόμενα χρόνια:

«Αὐτὸ τῶμορφο μὰ δυστυχισμένο νησί δὲ θὰ μπορέση νὰ ἀναλάβει ποτές ἀπ' τὶς καταστροφὲς ποῦ ὑπόφερε τόσα καὶ τόσα χρόνια, μιὰ καὶ θὰ μένει κάτω ἀπὸ τὴ διακυβέρνηση ἐκείνου ποῦ προσφέρει τ' ἀνώτερο πλειοδότημα στὸ Μεγάλο Βεζῖρη γιὰ νὰ τ' ἀποχτήσει.»

Πραγματικὰ τὸ σύστημα τοῦ διορισμοῦ Κυβερνήτη γιὰ τὴν Κύπρο ἦτανε ἡ πιὸ χοντρή τερατοურγία ποῦ μποροῦσε κανεὶς νὰ φανταστεῖ. Ὁλη ἡ πρόσδοδος τοῦ νησιοῦ αὐτοῦ ἀνῆκε,



από ειδικό προνόμιο δοσμένο από την Πύλη, στο μεγάλο Βεζίρη προσωπικά. Κ' έπειδή αυτός δέν μπορούσε νά πάει ο ίδιος νά μαζέψει τούς φόρους, ήτανε έθιμο νά προσφέρεται σέ πλειοδοσία ή διακυβέρνηση τής Κύπρου γιά διάστημα ένοϋ χρόνου. Ό πιο καλός πλειοδότης τήν έπαιρνε. Ίδου πώς ο Μαρίτι σχολιάζει τό ζήτημα:

«Έπειδή δέν είναι ή αξία μά τό συμφέρο πού κυβερνά τό πώς ν' αποχτήσει κανείς τό αξίωμα, τό συμφέρο είναι εκείνο πού κυβερνάει και τις ένέργειες τών κυβερνητών. Κακομεταχειρίζονται και βασανίζουν τό λαό και τόν φορτώνουν μ' άδικους φόρους, όχι μόνο γιά ν' αποζημιωθούν γιά ότι πληρώσαν στο μεγάλο Βεζίρη, μά και γιά νά πάρουν άρκετά γιά νά μπορέσουν νά έξασφαλίσουν τό μέλλο τους καθώς και τό μέλλον τής συνοδείας τους, φεύγοντας ύστερα από ένα χρόνο.»

Στό τέρμα τής κάθε χρονικής περιόδου οί πλουτισμένοι Κυβερνήτες κ' οί συνοδοί των άφηναν τόν τόπο στα χέρια μιās νέας ομάδας από πεινασμένους ανθρώπους, πού σκοπός τους ήτανε νά μαζέψουν όσο τό δυνατό περισσότερο πλοϋτο μέσα στο στενό δωδεκάμηνο περιθώριο. Ό καθένας αντιλαμβάνεται τά φοβερά αποτελέσματα μιās τέτοιας διοίκησης, πού έφαρμοζόταν γιά αιώνας χωρίς τέλος. Τό νησί είχε χάσει τό μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού του. Τόν καιρό πού καταχτήθηκε ο τόπος από τούς Τούρκους ο αριθμός τών ατόμων πού ήτανε σέ θέση νά πληρώνουν τό «Χαράτσι» (δηλαδή τόν κεφαλικό φόρο) λογαριαζόταν 80.000. Στόν καιρό του Μαρίτι ο αριθμός εκείνος έλαττώθηκε σέ 12.000 μονάχα. Κι' όμως δέν επιτρέπετο ή όλική απόδοση τών φόρων, όπως είχε όριστεί απ' τήν αρχή, νά κατέβει. Τ' αποτέλεσμα ήταν πώς τό άτομικό μερίδιο κάθε Κυπριώτη γινόταν όλοένα μεγαλύτερο και μεγαλύτερο.

«Σ' όλο τό Τούρκικο κράτος», γράφει ο Μαρίτι, «δέν ύπάρχει πιθανό

άλλο μέρος όπου οί φόροι πού πληρώνουν οί ύπήκοοι νά είναι τόσο βαριοί, πού κάποτε φτάνουν τόσο ψηλά ίσαμε διακόσια γρόσια τό κεφάλι τό χρόνο, χωρίς νά λογαριάζονται ότι του ένου τά μέσα είναι περισσότερα ή λιγότερα από τάλλου».

Τό «χαράτσι» μέ τό νά αυξάνεται χωρίς τελειωμό είχε φτάσει σ' άνυπόφορα ύψη. Οί κάτοικοι αναγκάστηκαν τότε νά αποταθούνε στο Σουλτάνο και κατόρθωσαν νά πάρουν Αυτόκρατορικό Διάταγμα πού όριζε 21 γρόσια κατά κεφάλι τό πιο ψηλό «χαράτσι» πού θά πληρωνόταν κάθε χρόνο. Μά τό τέτοιο διάταγμα έμεινε νεκρό γράμμα. Δέ σύμφερε σέ κανένα νά τό έφαρμόσει. Άπεναντίας έβλαίπτε άμεσα τά συμφέροντα του Μεγάλου Βεζίρη, γιατί ένας τέτοιος περιορισμός άν έφαρμοζόταν αύστηρά, θά έλάττωνε και' ανάγκη τις προσφορές γιά τήν άγορά του αξιώματος.

Στά 1764 ή βουλιμία του Τζιλ Όσμαν Άγά, του Μουχασίλη (δλδ. του Κυβερνήτη) του χρόνου εκείνου ήτανε ή αίτία μιās λαϊκής εξέγερσης πού του κόστισε τή ζωή του. Ή στενωκεφαλιά τών διαδόχων του καθώς κ' ή άνειλικρίνεια τους έκαναν ώστε ή ταραχή εκείνη νά μεταβληθεί σέ μιá όλοφάνερη επανάσταση. Τό κάστρο τής Κερύνιας έπεσε στα χέρια τών επαναστατών, πού πήρανε τόσο πολύ θάρρος κατόπι ώστε νά στρατοπεδεύσουν μπροστά από τή Λευκοσία, κι' ακόμα νά βομβαρδίσουν και νά πολιορκήσουν τήν πρωτεύουσα. Ήτανε μέ προδοσία πού οί άρχές πέτυχαν νά συλλάβουν τόν άρχηγό τής επαναστάσεως, κάποιον Χαλίλ Άγά, πού τόν αποκεφάλισαν, τερματίζοντας έτσι τήν εξέγερση. Τό είκοστό άρθρο του πρώτου τόμου τών Ταξιδιών του Μαρίτι είναι τελείως άφιερωμένο στή διήγηση τής κίνησης εκείνης. Είναι γιοματό από ένδιαφέρο, σάν ένα άνατριχιαστικό διήγημα.

Γιά νά σχηματίσουμε ιδέα του βαθμού τής περιφρόνησης από μέρους τών άρχων και γιά αύτή τήν άπλή έμφά-



νιση τῆς φιλοδικαιοσύνης, θά παραθέσουμε δὴ πέρα μιάν ἄλλη παράγραφο ἀπὸ τὸν Μαρίτι:

«Ὅταν ὁ Κυβερνήτης ἐπιθυμήσει νὰ μαζέψει χρήματα παράκαιρα, ἢ ἀπὸ ἀπλὸ τοῦ καπρίτσιου, ὁ τρόπος τῆς ἐπιβολῆς δασμῶν καὶ φόρων εἶναι ἀρκετὰ παράξενος. Μπορεῖ καὶ νὰ φορολογήσει μ' ἓνα ὀρισμένο ποσὸ ὅποιονδήποτε πού ἔχει τὸν μυχ πού τυχὸν θά διαλέξει, ὅπως λοχάρη ὁποιοσδήποτε πού ὀνομάζεται Γιδῶργος ὀφείλει, χωρὶς νὰ μπορεῖ νὰ διαμαρτυρηθεῖ, νὰ πληρώσει ἓνα ὀρισμένο ποσὸ. Μιὰ τέτοια ἀφαίμαξη ἐπιβαρύνει τὰ μέλη τῆς Ἑλληνικῆς κοινότητος μόνο, πού τὰ μεταχειρίζονται πιὸ πολὺ σὰ σκλάβους παρὰ σὰν ὑπηκόους.»

«Ὅταν τύχαινε νὰ γίνεи φόνος, τὸ χωριὸ ὅπου γινόταν τὸ ἔγκλημα ἔπρεπε νὰ ἀπολυτρωθεῖ πληρώνοντας τὸ «φόρο τοῦ αἵματος», δηλαδή ἀποζημίωση γιὰ τὴν ἀπώλεια τῶν φόρων πού ὁ πεθαμένος θά πληρώνε ἂν ζοῦσε. Ἐνας τέτοιος φόρος, ὄχι πολὺ σπάνια, ξεπερνοῦσε τὸ ποσὸ τῶν 500 γροσιῶν.

Καθένας πού προσκαλιόταν νὰ παρουσιαστεῖ μπροστὰ στὸν Καδῆ, ὀφείλε νὰ τοῦ πληρώσει τὸ δέκατο τοῦ ποσοῦ γιὰ τὸ ὅποιο κλητευόταν. Κι' ἂν τύχαινε ἡ ἀπαίτηση νὰ ἀποδειχτεῖ δόλια ἢ ἀβάσιμη, τότε ὁ παραπονούμενος ἔπρεπε νὰ πληρώσει τὸν τέτοιο φόρο.

Δέκα τοῖς ἑκατὸ ἦτανε ἐπίσης ὁ φόρος πού βάραινε κάθε περιουσία πού ἄλλασε χέρια ἀπὸ διαδοχὴ ἢ κληρονομία. «Ἐνα τέτοιο τοῖς ἑκατὸ δὲν ἦταν αὐτὸ καθαυτὸ ὑπερβολικὸ, μὰ ὁ Μαρίτι ἐξηγεῖ πὼς «ἡ ἐχτίμηση τῆς περιουσίας τοῦ πεθαμένου γινόταν χωρὶς ἀυστηρότητα.» Ὑπάρχει ἓνα θλιβερὸ χιοῦμορ σ' αὐτὸ τὸν ἐκούσιο εὐφημισμὸ!

Ὁ Μαρίτι ὑπολογίζει σὲ 252, 000 γρόσια τὸ συνολικὸ, καθεχρονικὸ ποσὸ τῶν φόρων πού ὀφείλουνταν νόμιμα, καὶ σ' ἓνα παρόμοιο ποσὸ τὰ ποσὰ πού παίρνανε παράνομα ἀπὸ

τὸ λαὸ μὲ διάφορες ἀφαίμαξεις ὁ Κυβερνήτης, οἱ Ἀρχιδικαστῆς καὶ οἱ λογιῶν λογιῶν δημόσιοι ὑπάλληλοι.

Σχετικὰ μὲ τὸ χρόνον 1764, ὅταν ὁ Τζιλ Ὀσμὰν Ἀγά ἀγόρασε τὸ ἀξίωμα τοῦ Κυβερνήτη, στοὺς πέντε μῆνες μέσα πού κράτησε τὴν ἐξουσία ὡσότου δολοφονήθηκε ἀπὸ τὸν ὄχλον, ἀφαίρεσε μὲ βία ἀπὸ τοὺς Κυπρίους, κατηγορώντας τοὺς ψεύτικα μ' ἓνα σωρὸ ἐγκλήματα, συνολικὸ ποσὸ 300.000 γρόσια, κι αὐτὸ χωριστὰ ἀπὸ τὸ φόρο τοῦ χαρτισιοῦ, πού αὐθαίρετα εἶχε ἀυξήσει περισσότερο ἀπὸ τὸ διπλάσιο ἀνώτατο ὄριο ὅπως τὴν ὀρίσει ὁ Σουλτάνος, δηλαδή 44½ γρόσια ἀπὸ κάθε Χριστιανὸ καὶ τὸ μισὸ τοῦ ποσοῦ αὐτοῦ ἀπὸ κάθε Μουσουλμάνο. Μπροστὰ σὲ μιὰ τέτοια ὀγκώδη ἀφαίμαξη, οἱ ἐπίσκοποι τὸν ἐπισκέφθηκαν καὶ τοῦ ἔκαναν παραστάσεις μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ πάρουν τὴν ἀδιάντροπη ἀπάντησιν, ὅτι ἂν φρονοῦσαν πὼς ἀδικοῦσε τὸ λαὸ, μπορούσαν νὰ πᾶνε στὴν Πόλιν ἢ παραπονεθοῦν στὸ Σουλτάνο. Κ' ἔτσι ἀποφάσισαν νὰ κάνουν. Μὰ ὅταν ὁ Τζιλ Ὀσμὰν Ἀγά ἔμαθε τὸ σκοπὸ τοὺς, τοὺς ἀπαγόρευσε νὰ ἐγκαταλείψουν τὴ νῆσον καὶ τοὺς ἔριξε μάλιστα στὴ φυλακὴ!

Ἡ ἐξαγωγή τῶν Κυπριακῶν προϊόντων ἦτανε τότε μόνο νόμιμος, ὅταν προοριζόταν γι' ἄλλα μέρη τοῦ Τουρκικοῦ κράτους. Τὸ μεγαλύτερο ὅμως μέρος τῆς ἐμπορικῆς κίνησης γινόταν μὲ τὴν Εὐρώπην. Πλοῖα τοῦ πολεμικοῦ Τουρκικοῦ ναυτικοῦ περιδιάβαζαν συνεχῶς τὶς γύρω θάλασσες ἐρευνώντας γιὰ ἐμπορικὰ πλοῖα προοριζόμενα γιὰ χριστιανικὰ λιμάνια. Τὰ φορτία τοὺς ἐξετάζονταν, τὰ χαρτιά τοὺς ἐρευνόνταν κι ἂν βρίσκανε πὼς εἶχαν ἐμπορεύματα γιὰ ἕνεες χώρες ἦσαν ὑποκείμενα σὲ κατάσχεση: πλοῖα κ' ἐμπορεύματα μαζί. Αὐτὸ ὅμως δὲν συνέβαινε συχνά, γιὰ τὴν κατασχέμενα πλοῖα γίνονταν περιουσία τῆς πολιτείας. Οἱ πλοίαρχοι τῶν τουρκικῶν πλοίων ἀντὶ τῆ σκληρῆ αὐτῆ μέθοδο προτιμοῦσαν πιὸ πολὺ νὰ παίρ-



νον πουγγιά χρυσάφι για τήν ἄδεια πού ᾿διναν στούς ἐμπόρους νά ἐξασκοῦν τὸ ἐμπόριο τους ἐλεύθερα. Ὁ παντοτινὸς κίνδυνος γιὰ τις τέτοιες ἔχταχτες ἐπιβαρύνσεις πού φορτώνουνταν στὰ ἐμπορεύματα τὰ μεταφερόμεστην Εὐρώπη, δὲν ἦταν δυνατὸ βέβαια νά αὐξήσουν τις ἐμπορικές δοσοληψίες. Ἐνα πολὺ παράξενο ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸν Μαρίτι φαίνεται νά φανερώνει πὼς οἱ κυβερνήτες τῆς Κύπρου ἔκαναν ἐπίσης τοὺς τραπεζίτες. Νά τί λέει αὐτὴ ἡ παράγραφος:

«Οἱ συναλλαγματικές πού κυκλοφοροῦν στὴν Κύπρο εἶναι κείνες πού ἐκδίδονται στὴν Κωνσταντινούπολη, εἴτε μὲ τὴ διαταγὴ ξένων φίλων ἢ μὲ τὴν ὀπισθογράφηση τῶν τραβηγμάτων. Ἡ τέτοια κυκλοφορία διευθετεῖται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, μὲ τὸν κυβερνήτη τῆς νήσου κ' οἱ δραγομάνοι τῶν διαφόρων προξενείων εἶναι κείνοι πού διενεργοῦν τὴν ἐμπορική πρᾶξη μὲ μισὸ τοῖς ἑκατὸ πού τοὺς δίνεται σύμφωνα μὲ τὸ ἔθιμο».

Εἶναι πράγματι κρίμα πού ὁ συγγραφέας μας ἐθεώρησε καλὸ ν' ἀναφέρει τὸ ἔντιμο  $\frac{1}{2}\%$  τῶν δραγομάνων καὶ δὲν ἀνάφερε στὸ βιβλίο του ποιά ἦταν ἡ ὠφέλεια τῶν κυβερνητῶν σχετικά μὲ τις τέτοιες δοσοληψίες!

Ἡ πιὸ ἀπάνω εἰκόνα τῆς δυστυχίας τῆς Κύπρου τὸν δέκατο ὄγδοο αἰῶνα εἶναι ἀρκετὰ θλιβερή· κι ὁμως ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τοῦ νά εἶναι ὀλοκληρωμένη. Ἄλλες πληγές, μόνιμες ἢ περιοδικές πρόσθεσαν τις θλίψεις των στὰ βάσινα τοῦ λαοῦ. Μιά ἀπ' αὐτὲς τις πληγές ἦταν ἡ φοβερὴ ἐπιδημία τῆς πανούκλας. Ἐκείνη τοῦ 1760 πού ἀναφέραμε κιόλας, σάρωσε τὸ χειμῶνα καὶ τὴν ἀνοιξὴ τοῦ χρόνου ἐκείνου ὄχι λιγώτερες ἀπὸ 22.000 ἀνθρώπινες ζωές. Ἐνας τέτοιος ἀριθμὸς μᾶς λέει πόσο φριχτὴ πρέπει νά ἦταν ἡ καταστροφὴ, πρὸ πάντων ὅταν κανεὶς τὸν συγκρίνει μὲ τὸ συνολικὸ ἀριθμὸ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ἐποχῆς, πού ἦτανε λιγάκι μεγαλύτερος ἀπὸ 100.000 ψυχές.

Ἐδῶ κανεὶς μπορεῖ νά πεῖ πὼς ἡ

πανούκλα κι ἄλλες παρόμοιες πληγές ἦτανε κάτι πού δὲν μποροῦσε νά ἐξαρθῆ ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινο ἔλεγχο. Ἀλήθεια, εἶναι θεϊκές πράξεις καὶ κανεὶς δὲν μπορεῖ νά φταίει γιὰ τις ἐπαναληπτικές ἐμφάνσεις των. Κι ὅμως δὲν εἶναι ἔτσι. Ἡ κυβέρνησις ἦταν ὑπεύθυνη σ' ἓνα ἀρκετὰ σημαντικὸ βαθμὸ γιὰ τὴν τρομερὴ θνησιμότητα πού καταρῆμαξε τὸ λαό. Πραγματικά, ἡ φαταλιστικὴ πεποίθησις τῶν Τούρκων— πὼς τίποτε δὲν συμβαίνει χωρὶς τὴ θέλησις τοῦ θεοῦ κι ὅτι εἶναι ἀσέβεια κάθε ἀπόπειρα νά ἐναντιωθῆ κανεὶς στὴν τέτοια τοῦ θέλησις— τοὺς ἐμπόδισε νά πάρουν οἰονδήποτε μέτρο, πρῶτα γιὰ νά διαφυλάξουν τὴν Κύπρο ἀπὸ τὴν προσβολὴ τῆς πανούκλας, καὶ κατόπι, μιά πού εἶχε φτάσει, νά τὴ χτυπήσουν ἢ τουλάχιστο νά τὴν περιορίσουν. Ἡ μόλυνσις βρῆκε γι' αὐτὸ ἐλεύθερο τὸ πεδίο γιὰ νά δράσει. Ἄν καὶ τὸ γεγονός συνέβηκε στὴν Ἄκρη κι ὄχι πραγματικὰ στὴν Κύπρο, ἐνδιαφέρει ν' ἀναφέρουμε δῶ πέρα ἕνα ἐπισόδιο πού συνέβηκε στὴν πόλη ἐκείνη καὶ πού τὸ σημειώνει ὁ Μαρίτι: Ὁ Σεῖχης τῆς Ἄκρης φαινόταν πὼς ἦταν ἀνθρώπος μὲ πλατιῆς ἀντιλήψεις. Γι' αὐτὸ ἀποφάσισε νά ἐφαρμόσει τὰ ἴδια προφυλαχτικά μέτρα, πού ἔβλεπε τοὺς Γάλλους ἐμπόρους, πού ἦταν ἐγκαταστημένοι ἐκεῖ, νά παίρουν. Συνάντησε ὁμως τὴν πιὸ ἄγρια ἀντίδρασις ἀπὸ μέρους τοῦ Μουφτῆ, πού ἀποκήρυξε τὰ τέτοια μέτρα ὡς ἀσέβεια, καὶ φοβέρισε μάλιστα τὸ Σεῖχη μὲ τὴν ὀργὴ τοῦ θεοῦ. Ὁ Σεῖχης κρατήθηκε καὶ κατόρθωσε νάποστομώσει τὸ Μουφτῆ, ἐπιφορτίζοντάς τον μὲ πρόστιμο πηνήντα πουγγιά γιὰ δάνειο, πού βέβαια δὲν τὸ γύρισε ποτέ του. Μὰ ὁ Μαρίτι συμπεραίνει πὼς ἡ ἀποφασιστικὴ του ἐνέργεια «ἔσωσε τὴ χώρα του ἀπὸ μεγαλύτερη θνησιμότητα».

Ἐνα ἄλλο παράδειγμα, πού ὁ τυφλὸς φανατισμὸς τῶν Τούρκων προξενοῦσε μιὰν ὑπέρογκη βλάβη στὸν Κύπριο, ἦτανε ἡ στάσις των σχετικά μὲ τὸ πρόγραμμα τοῦ ἐξολοθρευμοῦ τῶν ἀκρίδων



— τοῦ τρομεροῦ αὐτοῦ ἐχθροῦ τῶν σπαρτῶν στό νησί. Ἀφοῦ ἀνάφερε μιάν παράγραφο ἀπό τὸ βιβλίο τοῦ Μπενεντέττο Μπορντόνε, ποῦ περιγράφει τὴ μέθοδο ποῦ χρησιμοποιοῦσαν γιὰ τὴν καταπολέμηση τῆς πληγῆς αὐτῆς, ὁ Μαρίτι προσθέτει: «Τὰ πράγματα ὅμως εἶναι πολὺ διαφορετικὰ σήμερα, γιὰτὶ ἂν ἐκείνους τοὺς καιροὺς ὁ λαὸς συγκέντρωνε ὅλες τὶς σκέψεις του καὶ τὴν ἐνέργειά του γιὰ τὸν ἐξολοθρευτὴ τῆς ἀκρίδας, τώρα τοῦ ἀπαγορεύεται νὰ καταστρέφει τὰ βγά της, ἂν τύχει καὶ τὰ βρεῖ, μὲν ποῦ μόνον μὲνα τέτοιο τρόπο θάταν δυνατό νὰ τὴν καταστρέψει κανεὶς. Ἡ ἀπαγόρευση γίνεται ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ποῦ φρονοῦν ὅτι εἶναι μεγάλο ἀμάρτημα νὰ ἐναντιωθεῖ κανεὶς πρὸς τὶς θεϊκὲς τιμωρίες. Κ' οἱ Ἕλληνες ἀπὸ φόβο γιὰ μιὰ νέα φορολογία, ἂν τοὺς τσάκωναν νὰ τὴν καταστρέφουν, τὴν ἄφηναν νὰ ζήσει.»

Πραγματικὰ μένει κανεὶς κατάπληχτος σὰ σκεφτεῖ πόσο ἄθλια ἦταν ἡ ζωὴ τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ γιὰ τὸσους αἰῶνες. Κι ὅμως τοὺς πέρασε καθὼς καὶ τόσες ἄλλες στενοχώριες στὴ μακρόχρονη καὶ πολυβασανισμένη του ἱστορία. Πολὺ λίγων ἐθνῶν ἡ ζωτικότητά ἔχει ὑποφέρει τέτοιες σκληρὲς δοκιμασίες. Ἐλπίζουμε πὼς οἱ χειρότερες

μέρες ἔχουνε περάσει καὶ πὼς τὸ μέλλο θὰ σώσει τὸ εὐγενικὸ καὶ φιλόξενο αὐτὸ νησί ἀπὸ τὴν ἐπανάληψη παρόμοιων βασάνων.

Στὸ δεῦτερο μας ἄρθρο θ' ἀσχοληθοῦμε μὲ τὶς τόσες ἄλλες πληροφορίες ποῦ μᾶς μάζεψε ὁ Μαρίτι στό βιβλίο του. Οἱ σημερινὲς μας γραμμὲς ἀφοσιώθηκαν εἰδικὰ στὴν οἰκονομικὴ ἀποψη τῆς ζωῆς τῆς Κύπρου τὸ 18ο αἰῶνα. Δὲ θάταν ἀσχετο πρὶ φτάσουμε στό τέλος τοῦ σημερινοῦ ἄρθρου ν' ἀναφέρουμε πὼς σύμφωνα μὲ τὸν Μαρίτι ἡ ἀρχὴ τῆς τοκογλυφίας, ποῦ κρατᾶει δέσμια σήμερο τὸν Κύπριο ἀγρότη, χρονολογεῖται ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνα:

«Οἱ ἔμποροι ποῦ παίρνουν προμήθειες ἀπὸ τὴν Εὐρώπη γιὰ τὸ παμπάκι, βασίζονται πάνω σ' αὐτὲς τὰ ποσὰ ποῦ προκαταβάλλουν στοὺς πελάτες τῶν ἢ στοὺς ἀγρότες ποῦ καλλιεργοῦν τὴν τέτοια φυτεία. Αὐτὸ τὸ ἔθιμο φάνηκε τὰ τελευταῖα λίγα χρόνια, ἐνῶ πρὶν τὸ ἔθιμο, ποῦ ἴσχυε στὴν Κύπρου, ἦταν νὰ πληρώνει γιὰ τὸ ἐμπόρευμα τὸν καιρὸ τῆς παράδοσης του. Τὸ νέο αὐτὸ σύστημα συναλλαγῆς προήλθε ἀπὸ τὸν πολλαπλασιασμὸ τῶν ἐμπορικῶν οἰκῶν ποῦ ἰδρύθηκαν δωπέρα.»

ΦΡ. ΣΦΟΡΤΣΑ

## ΠΑΡΑΒΟΛΕΣ

Τὸ διψασμένο φυτὸ δὲν τὸ σώζει, μὰ τὸ δροσίζει λίγο τῆς αὐγῆς ἢ δροσοῦλα.

Καὶ τὴν καρδιά τοῦ πονεμένου δὲν τὴ γιατρεύει, μὰ τὴ δροσίζει λίγο τὸ πικρὸ του τὸ δάκρυ.

Τὰ πολλὰ καὶ ὑπερβολικὰ κλαδέματα καταστρέφουν καὶ τὸ πιὸ δυνατό δέντρο.

Τὰ πολλὰ καὶ δραστικὰ χτυπήματα γκρεμίζουν καὶ τὸν πιὸ γερὸ καὶ δυνατό ἄνθρωπο.



Με μιὰ καλή καὶ λογική καλλιέργεια δίνει τ' ἀμπέλι μπόλικα σταφύλια κι ἄφθονο οἰνόπνευμα.

Με μιὰ καλή καὶ λογική χρήση τοῦ κρασιοῦ δίνει τ' ἀμπέλι στὸν ἄνθρωπο μπόλικη δράση κι ἄφθονο πνεῦμα.

Καί στὴν μιὰ καὶ στὴν ἄλλη περίπτωση θᾶναι καὶ γιὰ τ' ἀμπέλι καὶ γιὰ τὸν ἄνθρωπο βλαβερές οἱ ἀκρότητες.

Τὸ ξερὸ κριθάρι δίνει εὐθυμία στὸ γαῖδαρο.

Τὸ «ὕγρὸ» κριθάρι—ἢ μπίρα—στὸν ἄνθρωπο.

Ἄς εὐγνωμονοῦν λοιπὸ καὶ οἱ δυὸ τους τὸ κριθάρι.

Ἐκ μέρους τοῦ φυτικοῦ βασιλείου διαμαρτύρουμαι γιὰ τὴν παρομοίωση ποὺ μερικοὶ κάνουν τῆς νεροκολοκυθιάς μέ τὰ κούφια κεφάλια ὀρισμένων ἀνθρώπων. Γιατί ἐνῶ τὰ νεροκολοκύθια, μέ τὴν ιδιότητα ποὺ ἔχουν νὰ ἐπιπλέουν στὸ νερὸ, μπορεῖ νὰ σώσουν ἓνα ναυαγὸ, τὰ ἀνθρώπινα «νεροκολοκύθια» μποροῦν ἀσφαλῶς νὰ βουλιάξουν κόσμον ὀλάκερο.

Τὸ φυτὸ παίρνει πάντα τὰ ψόφια καὶ τὰ σάπια καὶ τὰ κάνει ζωντανὰ κ' εὐχάριστα.

Ὁ ἄνθρωπος ἐνῶ δὲν εἶναι ποτὲ ἰκανὸς νὰ κάνει τὸ ἴδιο, εἶναι πάντα ἀρκετὰ ἰκανὸς νὰ κάνει τὸ ἀντίθετο.

Τὰ δέντρα σὰν φυτευθοῦν ἀνάποδα ἀδύνατο νὰ ζήσουν· ἐνῶ ἀρκετοὶ ἄνθρωποι τότε μονάχα κατορθώνουν καὶ ζοῦν σὰν.... φυτευθοῦν—μποῦν σὲ μιὰ θέση ἀνάποδη μέ τὴν ἀξία τους.

Οἱ κούφιοι σπόροι τῶν φυτῶν ἐπιπλέουν στὸ νερὸ, οἱ γεροὶ βυθίζονται.

Κάτι παρόμοιο συμβαίνει καὶ μέ τοὺς ἀνθρώπους: Οἱ κούφιοι ἐπιπλέουν στὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς, οἱ γεροὶ ναυαγοῦν.

Ἐχουν καὶ τὰ δέντρα τὸ βασιλιά τους: τὸν Πεῦκο. Ἐνα δέντρο ποὺ κανένα καρπὸ δὲ δίνει, μὰ εἶναι τόσο ὠραῖο καὶ μεγαλόπρεπο στὴν ὄψη.

Ἐχουν καὶ τὰ φυτὰ τὴν ἄχρηστέ τους ἀριστοκρατία: Τὶς πανόμορφες Νυμφαῖες ποὺ ζοῦν μέσα στὰ ἔλη, χωρὶς νὰ γνολιάζονται γιὰ τίποτε, ἀφοῦ στὸ βόρβορο ποὺ ζοῦν ὅλα τὰ ἔχουν μπόλικα. Θάνατὸς τους ἢ ἀποστράγγιση: τὸ ἀφάνισμα τοῦ βορβόρου.

Ἐχουν καὶ τὰ δέντρα τὸν Πατριάρχη τους: τὸ Δρυὸ μέ τὰ ὠραῖα τοῦ βαλαῖα, ποὺ εἶναι γιὰ τοὺς χοίρους ἢ πιὸ ἀγαπημένη τους τροφή.

ΑΠΗΣ ΑΚΑΜΑΣ



## ΑΓΑΠΗ ΣΤΟ ΧΩΡΙΟ

(Συνέχεια καὶ τέλος)

Μιάμιση ὥρα ὕστερα ἀπὸ τὸ φαί ὄλοι βρέθηκαν στὸ πόδι. Εἶχαν ἀρχίσει κιόλας τῆ δουλειά. "Ὅλοι ἦταν ἄκεφοι ἀπὸ τὸν ὕπνο. Μὰ πέρασαν οἱ ζεστὲς μεσημεριάτικες ὥρες κ' ἦρθε τὸ δειλινὸ φέρνοντας στὰ τρεμάμενα φτερά του τῆ δροσιά. Ὁ κάμπος ἀρχισε νὰ δροσίζει. Οἱ θεριστάδες πήρανε ἀνάσα. Ὁ Μιχαλιὸς ξεκούμπωσε τὸ πουκάμισο ἔτσι πού φαινόταν τὸ τριχῶτό του στῆθος. Ὁ Πετρῆς κι ὁ Τσιάρτας ὁ κρεμανταλάς, στεκόνταν ὄρθιοι, κοίταζαν τὸν κάμπο, τὸ χωριὸ πού φαινόταν στὸ ὕψωμα, κ' οἱ γυναῖκες βρῆκαν καιρὸ ν' ἀνασάνουν ἀπὸ τὸ βαρὺ κάματο. Γινόταν ἓνα μικρὸ διάλειμα. Ὁ Φώτης ἔριχνε κρυφὲς ματιὲς στῆ Μαρικοῦ τῆ νοικοκυρά, ἐνῶ πιὸ πέρα ἓνας γαΐδαρος ξεφωνοῦσε σὲ «πλάγιο πρῶτο» ἓνα τραγούδι πρόχειρης ἔμπνευσης.

—"Ἐνα κονταρόξυλο ἀκόμα κι ὁ ἥλιος μᾶς λέει ἀντίο, εἶπε ὁ Πετρῆς. "Αἶντε.

Χύθηκαν ὄλοι ξανά στὸ θέρισμα. Ἡ δροσιά τοῦ δειλινοῦ, ἡ σκέψη πὼς σὲ λίγο θὰ τέλευε ὁ κάματος, ἀναπτέρωσε τοὺς θεριστάδες. Τοὺς πλημμύρισε ὄλους μιὰ κρυφὴ χαρὰ τέτοια, πού ὁ Φώτης—πρὶν ἀκόμη ἡ Κατινοῦ τοῦ θυμίσει τὴν ὑπόσχεσή του—ἀρχισε τὸ τραγούδι:

«Περδίκι μου κακαριστὸ  
καὶ πλουμιστὸ παλάζι  
τὸ ξαίρω πὼς μὲ ἀγαπᾶς  
κι ὄμως μοῦ κάνεις νάζι.»

Ἡ μουσικὴ του ἦταν γιομάτη πάθος. Ἐβγαίνει ἀπ' τὰ βᾶθη τῆς καρδιάς τοῦ τραγουδιστῆ. Ἡ Μαρικοῦ ἄλλαζε χρώματα σὰ χαμουλιός. Γιατί ;... Καὶ πρὶν τελειώσει ὁ Φώτης τὸ τραγούδι, γιὰ νὰ κρύψει κάποια ταραχὴ τῆς στράφηκε στὴν Κατινοῦ καὶ μίλησε προσπαθώντας νὰ φανεῖ ἀδιάφορη.

—Δὲν κουράστηκες, Κατινοῦ ;  
—Ἐσύ ;  
—Καθόλου.

\*  
\*

Δέκα μέρες περάσανε σὰ νᾶταν δέκα λεπτά. Ἡ νοικοκυροπούλα—ποιὸς ξαίρει πὼς τὰ κατάφερε—δὲν ἔλειψε ἀπὸ τὸ θέρος οὔτε μέρα. Κι ὁ Φώτης φτεροπετοῦσε, λές, γιατί εἶχε συντροφιά διαλεχτὴ καὶ γιατί ὄλοι στὴν παρέστὸν καλοβλέπανε. Μὰ στῆ δωδέκατη μέρα γίνηκε ἓνα μεγάλο! ἐπεισόδιο. Στὰ χωριὰ χωρὶς νὰ δοῦνε τὰ μάτια, μιλάει τὸ στόμα κ' ἡ κακογλωσσία μαζί μὲ τὴν φιλοκατηγορία συντροφεύουν ἀχώριστα τὶς κρυφοκουβέντες τῶν γυναικῶν. Κανένας δὲ θὰ μάθαινε τὸ γεγονὸς αὐτό, εἶν' ἀλήθεια, μὰ ἡ Κατινοῦ φρόντισε νὰ τὸ διαλαλήσει παντοῦ. "Ἦτανε, λέει, μεσημέρι κ' ἡ Μαρικοῦ πήγε κάτω στὸ διπλανὸ ποτάλι νὰ λούσει τὸ κεφάλι τῆς σὲ μιὰ μικρὴ βρυσούλα. Ἡ Κατινοῦ, πού εἶδε πιὸ μπροστὰ τὸ Φώτη νὰ χάνεται στὶς βαθουλές ὄχτες τοῦ ποταμοῦ, κακόβαλε, καὶ πήγε ξοπίσω τους. Κ' εἶδε, λέει, τὸ Φώτη καὶ τῆ Μαρικοῦ νά, ἔτσι, πλάι-πλάι μὲ σκυμμένα τὰ κεφάλια. «Κι ὅταν μὲ εἶδαν, λέει, τὰ χάσανε καὶ κάνανε νὰ προχωρήσουν χωρὶς νὰ ξαίρουν κ' οἱ ἴδιοι πού ἔπρεπε νὰ πάνε.» Αὐτὸ εἶναι ὄλο. Ἡ Κατινοῦ τὴν ἔπρεπε στὴν Ἀργυρῆ, τούτη στὸ Μιχαλιὸ, τῷ μαθεῖ ὄλη ἡ συντροφιά—σπουδαῖο τὸ ζήτημα—πῆγε καὶ στὰ διπλανά χωράφια, γιόμισε ὁ κάμπος κ' ἔφτασε καὶ στὸ χωριό. "Ἐνα πρῶτ' ἔμαθε κι ὁ γέρο Ἀθανάσης.

Τὸ μεσημέρι, σὰν πήγε στὸ χωράφι, στάθηκε ἀνάμεσα στοὺς ἐργάτες, κοίταξε τὴν Κατινοῦ, τὴν Ἀργυρῆ, τὸ Λευτέρη, τὸ Μιχαλιὸ, τὸ Φώτη ἓνα—ἓνα, κοκκίνησε, κοκκίνησε ἀπὸ θυμὸ καὶ μίλησε στὴν Κατινοῦ πού στεκόταν κοντὰ του καὶ τὸν κοίταζε.



—Κατινού, δὲν ντρέπεσαι κ' ἔχεις καὶ μούτρα νὰ μὲ κοιτάξεις; Τί λόγια εἶναι τούτα πούβγαλες στὸν κόσμον γιὰ τὴ Μαρικοῦ;

—Μά, κύριε Ἀθανάση....

—Σιωπὴ. Δὲ θέλω ν' ἀκούσω τίποτε. Εἶστε καὶ φτωχοὶ εἶστε κι ἀχάριστοι.

Ἡ Μαρικοῦ πιὸ πέρα χλώμιασε.

—Πατέρα, τί γίνηκε;

Ἡ Ἀθανάσης δὲν ἀπάντησε. Γύρισε πάλι στὴν Κατινὸν θυμωμένος:

—Ἡ κόρη μου εἶναι ἀθώα. Τέτοιους ἀνθρώπους δὲν στρέφει νὰ τοὺς δεῖ. Καὶ ἐσὺ τὴν ἀφεντιά σου νὰ κοιτάξεις πού δὲν ἔχεις ἀπὸ τὸν ἥλιο μοῖρα. Ἀκούς; Σέβουμαι τὸ γέρο σου πατέρα ποὺ εἶμαστέ ἀπὸ μικροὶ φίλοι, ἀλλοιῶς. . . .

Ἡ Μιχαλὶς, ὁ Γιαννῆς, ὁ Λευτέρης ὅλοι ἀλληλοκοιταχτήκανε καὶ κατάπιανε τὴ γλώσσα τους. Ἡ Φώτης μονάχα ἔκανε τὸν ἀδιάφορο. Ἡ Μαρικοῦ πιὸ πέρα ἔβλεπε στὴν ἄκρη τοῦ παπουτσιοῦ της. . . .

Τὴν ἄλλη μέρα ἡ Μαρικοῦ δὲν πῆγε στὸ θέρος. Τὴν κράτησαν στὸ σπίτι. Στὸ χωριὸ γίνηκε τὸ θέμα τῆς κάθε κουβέντας.

—Παιδί μου, τῆς ρίχτηκε ὁ μπερμπάντης τῆς κοπέλλας, ἄκου με πού στὰ λέω....ψευτικὸς λόγος ποτέ δὲ βγαίνει.

—Κ' ἔπειτα, γιατί ὁ Ἀθανάσης τὴν κράτησε κι ὅλας στὸ χωριό;

—Ἄλλοι βάζανε ἐπεισόδια δικῆς τους ἐμπνευσης.

—Καλὲ, τοὺς εἶδε ἡ Κατινὸν νὰ φιλοῦνται, μὰ φοβάται νὰ τὸ πει!

Ἄλλοι πάλι λέγανε πὼς ἡ δουλιὰ ἦταν ἀρχινεμένη ἐδῶ κ' ἕνα χρόνο, πὼς τάχα ὁ Φώτης πηδοῦσε καὶ στὴν αὐλὴ της, κ' ἕνα σωρὸ φαντασίες.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς ὁ Φώτης ποτὲ δὲ μίλησε σὲ κανένα τίποτε. Ἐκανε τὸν ἀδιάφορο, ζοῦσε σὰν καὶ πρὶν, ἔπινε τὰ βράδια στὸ καφενεῖο, τραγουδοῦσε στοὺς δρόμους τοῦ χωριοῦ μὲ τὸ Λευτέρη. Ἡ μάνα του ὅμως πάντα τὴν ὥρα πού θάβγαине ἀπ' τὸ

σπίτι, τὸν συνόδευε ἴσαμε τὸ ξεπóρτι καὶ τοῦ κρυφομιλοῦσε.

—Φώτη, νάχεις τὴν εὐχὴ μου. Πρόσεχε παιδί μου. Εἶμαστε φτωχοὶ. Νάχεις τὸ νοῦ σου, παιδί μου.

Ἡ Φώτης ἔφευγε βιαστικὰ κ' ἡ γριά ἀποτραβιόταν στὸ σπιτάκι, κ' ἔκλαιε βουβὰ: «Θεὲ μου, βάλε τὸ παιδί μου σὲ καλὸ!»

«Ὅσο γιὰ τὴ Μαρικοῦ κανένας δὲν ἤξαιρε τί νὰ πῆ. Δὲν ἔβγαине ὄξω. Ἦτανε σὰ φυλακισμένη στὸ σπίτι. Μὰ κι αὐτὴν ὁ πατέρας συχνὰ ἦταν μαραζωμένος κι ἀνάστεναζε: «Ὅλα περνοῦν στὸν κόσμον. Κι αὐτὸ θὰ περάσει.»

Καὶ δὲν εἶχε ἄδικο. Πέρασαν μέρες, βδομάδες, μῆνες. Ξεχάστηκε καὶ τὸ εἰδύλλιο τοῦ καλοκαιριοῦ, βγήκαν καινούργια νέα στὸ χωριό, τὸ σπίτι τοῦ Ἀθανάση ξαναζωντάνεψε, ἡ Μαρικοῦ ἔβγαине πιά ἄφοβα ἔξω. Πήγαινε καὶ στὴν ἐκκλησιά. Καὶ —καλοσημάδη μέρα —τὴν πρωτοχρονιά ἦρθανε καὶ προξενητάδες γιὰ τὴ Μαρικοῦ.

Γαμπρὸς ὁ κύριος Χάρρυσ, ὁ Ἀμερικάνος. Ἡ Ἀθανάσης δέχτηκε μὲ εὐχαρίστηση. Ἦτανε βέβαια λίγο ἡλικιωμένος ὁ Χάρρυσ—θᾶταν σαραντάρης—κ' ἡ Μαρικοῦ μόλις πατοῦσε τὰ εἰκοσιένα, μὰ ὅλοι τὸ ξαίρουμε: ἡ γυναῖκα γερνάει γρήγορα...Κ' ἡ ὑπόθεση τέλειωσε σὲ μιὰ νύχτα. Τὴν ἄλλη μέρα τῆς τῶπε ὁ Ἀθανάσης τῆς κόρης του. Κι αὐτὴ δὲ μίλησε οὔτε ναι οὔτε ὄχι.

—Σύμφωνοι.

Τὸ βράδυ γίνανε τ' ἀρραβωνιάσματα τοῦ κυρίου Χάρρου, πλοῦσιου Ἀμερικάνου, καὶ τῆς Μαρικοῦς τῆς πλουσιοκόρης τοῦ χωριοῦ. Ὅλοι κι ὅλοι παρευρεθῆκανε. Φῶτα σ' ὅλο τὸ σπίτι τῆς ἀρραβωνιαστικιάς, χαρὰ, γλέντι, κέφι. Ὁ κ. Χάρρυσ γιομάτος εὐθυμία φλυαροῦσε, ὁ παπὰς ἔψαλλε «τὸν Ὑμνοῦμένο», κοπέλλες μπαινόβγαინαν στὶς κάμαρες κ' ἡ Μαρικοῦ κερνοῦσε τὸ γλυκὸ στοὺς προσκαλεσμένους, ἀπαντώντας μὲ γελαστὰ «εὐχαριστῶ».

Τὸ γλέντι εἶχε προχωρήσει. Ἀξα-



φνα από μακριά άκούστηκε ένα τραγούδι.

— Βρέ! ό Φώτης! είπε κάποιος.

“Όλοι σώπασαν και άλληλοκοιτάζονταν. Μέσα στην ψυχή όλων ξύπνησε ή άνάμνηση της παλιās ιστορίας. Μιά λύπη λές και τους πλάκωσε. Η Μαρικού χλώμιασε, έχασε τó κέφι της και μάταια προσπαθούσε νά γελάσει, νά πει κάτι. Δέν μπορούσε. Αυτό τó τραγούδι.... αυτό τó τραγούδι....

— Έβίβα! γκούτ λάκ! πετάχτηκε ό κύριος Χάρρυσ.

— Έβίβα! άποκρίθηκαν όλοι οί χωρικοί και φέρανε τά ποτήρια στό στόμα.

— Νά σάς ζήσουν! Καλορίζικα!

Έβούιζε ή σάλα από τά γέλια, και σέ λίγο πάλι όλοι ξαναβρήκανε τó κέφι τους. Η Μαρικού μόνο ήτανε μουγκή. Μόλις και βγαίνανε άχνά τά λόγια πού άπαντούσε στους καλεσμένους.

— «Εύχαριστώ, παρομοίως...»

Τό παχουλό πρόσωπό της έγινε άσπρο σάν πανί, τά δάχτυλά της όλο κ' έστρίβανε τήν άκρη της κορδέλλας πού πετάλιζε άνάμεσα στό μεστωμένα στήθη της. Όρεξη είχε νά κλάψει, τόν τρώμαζε πώς μπορούσε νά προσέξει κανένας τήν άναστάτωση της. Κάτι της

έκοβε τήν άναπνοή, ένας άδρός κόμπος πίκρος στεκόταν στό λαιμό της. Οί προσκαλεσμένοι πίνανε όλοένα και χαχάνιζαν. Κι ό Χάρρυσ, ό εύτυχισμένος κύριος Χάρρυσ, πού τó κρασί τόν είχε χτυπήσει στό κεφάλι, άρχισε νά κάνει και χωρατάδες. Μιλούσε μέ χειρονομίες και σέ κάθε φράση του έκοβε ένα χάχανο πού τράνταζε τó τραπέζι. Στο τέλος θυμήθηκε πώς κάπου ήτανε κ' ή Μαρικού. Σηκώθηκε, άρπαξε τó ποτήρι του και της φώναξε.

— Κάμ, μάυ ντήαρ, κάμ! Νά τσουγκρίσουμε και μείς τó ποτήρι!

Βούιζε ό κόσμος. Η Μαρικού πλησίασε στό τραπέζι... Έκανε τάχα χαρούμενη, γελούσε ένα γέλιο πεθαμένο. Καί τήν ώρα πού σήκωνε τó ποτήρι της κι όλοι γύρω τήν κοίταζαν σιωπηλά, έτοιμοι νά πουν «μέ τις ύγειες» της, χύθηκε μέσα στή σάλα, σάν άόρατο φίδι, από τó άνοιχτό παράθυρο μιά τρεμάμενη φωνή τραγουδιού, γεμάτη παράπονο και νοσταλγία.

«Άχ κ' έβαλα στην καρδούλα μου

Τέτοια μεγάλο πάθος.....»

Ήταν ό Φώτης πόλεγε τόν άβάσταχτο πόνο της καρδιάς του.

ΠΑΝΟΣ ΤΑΛΙΑΔΩΡΟΣ

#### ΝΕΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ

### ΣΤΗ ΦΕΓΓΑΡΟΒΡΑΔΙΑ ΤΗΝ ΑΝΟΙΞΙΑΤΙΚΗ

Έλατε άπόψε νά σάς πώ κάποιον χαρούμενον σκοπό

μέσα στό βράδι τó γλυκό, πού γύρω μας άπλώθη.

“Ηπια άπ' τó φώς του φεγγαριού κ' είν' ή καρδιά μου σάν παιδιού, πού τή μεθύσαν ξαφνικά κάποιον χαμένοι πόθοι.

Μέσ' άπ' τόν κήπο οί λεμονιές, λευκοντυμένες μορφονιές,

μάς πλημμυρήσαν τήν ψυχή μέ τó βαθύ άρωμά τους

και τó φεγγάρι πού κυλά μέσα στό βράδι σιωπηλά

έντυσε μ' όνειρα δειλά τή λυρική όμορφιά τους.

Και μέσ στην έκστασην αυτή τέντωσε ή ζήση μου τ' αυτή,

τό μυστικό ν' άφουγκραστεί τραγούδι της Γαλήνης

κι όλον ή σκέψη, ώρα, βουβή, ζητάει μέ πείσμα ν' άνεβεί,

στό φωτοπέλαο νά λουστεί της άπεραντοσύνης.....

Έλατε άπόψε νά σάς πώ κάποιον χαρούμενον σκοπό

μέσα στό βράδι τó γλυκό, πού γύρω μας άπλώθη.

“Ηπια άπ' τó φώς του φεγγαριού κ' είν' ή καρδιά μου σάν παιδιού,

πού τή μεθύσαν ξαφνικά κάποιον χαμένοι πόθοι.....

ΛΕΥΤΕΡΗΣ ΓΙΑΝΝΙΔΗΣ



## ΔΙΤΤΑ ΣΥΜΦΩΝΑ

Κάμποσες λέξεις μᾶς ἔμειναν ἀπ' τὴν ἀρχαία ἔχοντας μέσα τους δύο ἴδια σύμφωνα κοντὰ—κοντὰ λ.χ. ἄλλος, τύραννος κ.τ.λ. Ἀφτὰ βέβαια κείνο τὸν καιρὸ εἶχαν τὸ λόγο τους καὶ προφέρονταν καὶ τὰ δύο, σήμερα ὅμως στὴν κοινὴ μας προφέρονται ὀλωσδιόλου σὰν ἓνα σύμφωνο, τὸ ἄλλο δηλ. σιωπήθηκε γιὰ ἀνομοίωση καὶ μόνο γιὰ τὴν ἱστορικὴ ὀρθογραφία τὰ γράφουμε καὶ τὰ δύο λ.χ. μάνα (ὁ Λουκιανὸς ἔχει μιννάριον Ἑταιρ. διάλ. 6 καὶ 7).

**Διττὰ** λέμε τὰ δύο ἴδια σύμφωνα κοντὰ—κοντὰ. Ἔτσι ξεχωρίζεται ὁ ὄρος **διπλά**, ποὺ καθιερώθηκε γιὰ τὸ ξ, καὶ γιὰ τὸ ψ.

Ἄν τύχει ἀπὸ διαφόρους λόγους καὶ περάσει κοντὰ στὰ δύο ἴδια σύμφωνα καὶ τρίτο σύμφωνο, ἀπορίχνουμε τὸ ἓνα ἀπ' τὰ δύο ἴδια λ.χ. περισσέβω > περσέβω ἀπ' τὸ περισσεύω, τούρλα > τούρλα ἀπ' τὸ (1), ἀρρβώνα > ἀρβώνα ἀπ' τὸ ἀρραβώνα, διαρρμίζω > διαρμίζω ἀπ' τὸ διαρρρημίζω, (Ι) (2) φούρλλα > φούρλα ἀπ' τὸ (3), βοῦρλο > βοῦλο ἀπ' τὸ βροῦλλον, πρβ. ἔρεμνός > ἔρεμνός ἀπ' τὸ ἔρεβεννός, πελεμμ—μένος > πελεμμένος ἀπ' τὸ πέμπω, δύστηνος ἀντὶ τοῦ δύσ-στηνος (ἱ-στη-μι) κ.τ.λ.

Ὅταν ἓνας φθόγγος δὲν προφέρεται πιὰ, πρέπει νὰ λέμε πὼς ἀποσιωπάται, κι ὄχι πὼς ξεπέφτει. Τὸ ξεπέφτει ἢ ἀπορίχνηται καὶ τὰ ὅμοια θὰ τὰ ποῦμε στὸ μ τοῦ *καμιά* (ἀντὶς *καμμιὰ*), στὸ σ τοῦ *περσέβω* (ἀντὶς *περρσέβω*) κτλ. Ἀφτὰ γίνονται στὴ νέα ἑλληνικὴ, ὅπου εἶτε ἓνα εἶτε δύο ἴδια σύμφωνα γράφουμε, σὰν ἓνα θὰ τὰ προφέρουμε. Στὴν ἀρχαία ὅμως ἑλληνικὴ, ποὺ γράφανε ὅπως προφέρανε, τὸ ἔρεμνός λ.χ. προφέρεται μὲ ἓνα ν, γιὰ τὸ ἄλλο

σιωπήθηκε, ὥστε ἐδῶ δὲν μπορούμε νὰ θεωρήσουμε ἐπιστημονικὸ τὸ ξεπέφτει κτλ., γιὰ τὴν ἀποσιώπηση γίνεται στὰ στοματήσια ὄργανα ποὺ μιλοῦνε καὶ ὄχι στὸ χαρτί, ποὺ εἶναι γραμμένες οἱ εἰκόνες τῶν φθόγγων ὡς γράμματα. Ὅταν εἶπαν λ.χ. περσέβω μ' ἓνα σ, τὸ ἄλλο σ εἶτανε σιωπημένο ἀπὸ καιρὸ στὸν παλαιότερο τύπο περισσεύω, ποὺ ὡστόσο τονέ γράφανε μὲ διττὸ σσ. Ὅταν λοιπὸν τὸ περισσεύω ἐγινε περσέβω καὶ γράφηκε μὲ ἓνα σ, ἐνῶ καὶ τὸ περρσεύω μὲ ἓνα σ τὸ λέγανε ἐνῶ τὸ γράφανε μὲ δύο, πολὺ σωστὰ λέμε πὼς τὸ σ τοῦ περρσέβω δὲν ἀποσιωπήθηκε, γιὰ τὴν ἀποσιώπηση, ἀλλὰ ἀπορίχνηται, γιὰ τὴν εἶτανε γράμμα δηλ. σκέτο ψηφὶ ἀπρόφερτο καὶ κρατημένο μόνο γιὰ τὴν περίφημη ἱστορικὴ ὀρθογραφία. Ἔτσι καὶ τᾶλλα τὰ ὅμοια.

Στὰ ιδιώματα τῶν νοτιοανατολικῶν νησιῶν τῆς Ἀσπρηθάλασσας, τοῦ Αἰγαίου ποὺ λένε περιγραμμάτου, δηλ. στὴ Χιὸ, στὴ Νικαριὰ καὶ στᾶλλα, στὰ ἰταλοκρατούμενα Δωδεκάνησα, στὴν Κύπρο, μὰ καὶ στὴν κάτω Ἰταλία, προφέρονται ἀκόμα καὶ τὰ δύο διττὰ σύμφωνα λ.χ. *λάκκος*, *κουκκί*, *κόλλα*, *μαλλι*, *πολλά* κτλ. *ἄμμος*, *γράμμα*, *κρομμίδι* κτλ. *στρώννω*, *μάννα*, *γούννα*, κτλ. *ἄππαρος* (ἰππαρος), *παππὸς*, *σκουππα*, κτλ. *κάρρο*, *χειμαρρος* κτλ.

Ἀκόμα προφέρνουνε διττὰ τὰ ἀχορδὸν ἄρχικα μὲ δάφτα τὸ μὲτόπνοο λ.χ. *μφ* > *μφ*: *νύφ-φη*, *συφ-φάμελος*, κτλ. *νθ* > *θθ*: *πεθ-θερός*, *ἀθ-θίζω*, *ρεβίθ-θι*, κτλ. *κχ* > *χχ*: *λόχ-χη*, *κοχ-χίλι*, *συνάχ-χι* κτλ.

Δὲν προφέρνουμε διττὰ μερικὰ ποὺ ὀπωσδὴποτε ἀπλοποιήθηκε στὴν προφορὰ τὸ διττὸ σύμφωνο ἀπὸ ἄλλους λόγους.

α) ἀπὸ ἀναλογία ἄλλων ὁμοίων λ.χ. *βρωμούσα* ἀντὶς *βρωμούσσα* ἀπ' τὸ *βρωμούσσα-βρωμοίσει*, κτλ. κατὰ τὰ μετοχικὰ

ΣΗΜ. «ΚΥΠΡ. ΓΡ.»

(1) Κενὸ τὸ ἄφησε καὶ στὸ χειρόγραφο ὁ Φιλῆντας, γιὰ νὰ τὸ συμπληρώσει ἀσφαλῶς κατόπι μὲ τὴ σχετικὴ λατινικὴ λέξη.

(2) Τὸ (Ι) αὐτὸ θὰ πῆγαινε σὲ κάποια σημείωση, ποὺ δὲν ὑπάρχει ὅμως στὸ χειρόγραφο.

(3) Κι ἀπὸ δῶ λείπει ἡ ἀναγκαία λατινικὴ λέξη—ἢ ἡ ἰταλικὴ *frullo*. Δες «Γλ. καὶ Γλ. Ἑλ.» Α, 216.



ἀναορούσα < ἀναορούουσα-ἀναορούων κτλ. καλιέοργια μ' ἓνα λ στή Νικαοιά κατὰ τὸ καλὸς κτλ.

β) ἀπὸ ἀνομοίωση ἄμα στήν ἴδια λέξη κι ἄλλο διττὸ λ. χ. γουνέλλα ἀντίς γουννέλλα, Ἀνεζούλλα ἀντίς Ἀνεζοούλλα, ἐνῶ τὸ ἀπλὸ τὸ λένε Ἀνεζέα μὲ δυὸ νν.

γ) Ὅταν ἡ λέξη ἀρχίζει ἀπὸ ρ, τότες μὲ τὸ ρ ἀφτὸ δὲν ἀφομοιώνεται τὸ τελικὸ ν τῆς προηγούμενης λεξούλας παρὰ ὅποιοιπῶται, εἴτε συγκολλίεται ἢ λεξούλα ὡς πρῶτο συνθετικὸ, εἴτε μένει ξεχωριστὴ λ. χ. σύ-ριζα ἀντί σύ-ριζα, τῆ ρήισσα ἀντί τῆρ ρήισσα κτλ. (Κάρπαθο).

δ) ἀπὸ ὑπαρξη ἢ ὅποσοδήποτε ἀπὸ προσηθήκη τρίτου συμφώνου κοντὰ στὰ διττὰ ὡς ἐξῆς:

1) ὅταν ἡ λέξη ἔχει τρία σύμφωνα, πού τὸ πρῶτο τους εἶναι μυτόπνοο, τότες τὸ μυτόπνοο ἀφτὸ δὲν ἀφομοιώνεται πρὸς τὸ ἀκόλουθὸ του, μόνο ἀποσιωπᾶται λ.χ. ἄθ-θρωπος (μ' ἓνα θ) καὶ ὄχι ἄθ-θρωπος (ἀπ' τὸ ἀνθρωπος), κεχρὶ

(μ' ἓνα χ) κι ὄχι κεχ-χρὶ (δλδ. κεγχρὶ) κτλ.

2) ὅταν στή σύνθεση κοντὰ στὰ δύο ἴδια σύμφωνα ὑπάρχει κι ἄλλο σύμφωνο: εἴτε ἀνέκαθεν λ.χ. τὸ ἐκκλησία πού προφέρνεται μ' ἓνα κ: ἐκκλησία (Κύπρο), εἴτε ἀπὸ ἀφομοίωση προηγούμενου μυτόπνοου λ. χ. τὸ σύκ-κλυση (σύνκλυση δηλ. σύγ-κλυση) πού τὸ προφέρνουνε σύ-κλυση (Κάρπαθο). Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ στήν κατὰ σειρά προφορὰ τῶν λεξῶν, δίχως νὰ εἶναι σύνθετες, φτάνει ν' ἀρχίζουν ἀπὸ δύο σύμφωνα λ. χ. τὸ πρῶτο χρόνο ἀντίς τὸπ πρῶτοχ χρόνο κτλ. ἀπὸ τὸν πρῶτον χρόνο, ὅπου τὰ τελικὰ ν ἐπρεπε νὰ ἀφομοιωθοῦν μὲ τῆς ἀκόλουθης λέξης τὰ ἀρχικὰ σύμφωνα.

Στὸ συλλαβισμό παίρνουμε τὸ πρῶτο ἀπ' τὰ δύο ἴδια μὲ τὸ πρωτοτερινὸ φωνήεντο καὶ τὸ δέφετερο μὲ τ' ἀκόλουθο, γιατί ἀπ' τὰ δύο ἴδια σύμφωνα ἑλληνικὴ λέξη δὲν ἀρχίζει λ. χ. Ἐλ-λάδα, γλῶσ-σα κτλ.

† ΜΕΝΟΣ ΦΙΛΗΝΤΑΣ

## ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ

Σχετικὰ μὲ τὴν ἐκπαιδευτικὴ μας κατάσταση πού γράψαμε στὸ περασμένο φύλλο, φίλος ἐκπαιδευτικὸς πού κατέχει ὄσο λίγοι τὸ ζήτημα τοῦτο, μᾶς ζήτησε τὸ παρακάτω σημείωμα, πού μπορεῖ νὰ το χαρακτήρισε κανένας ὡς εἰσαγωγικὸ γιὰ μιά λεπτομερέστερη ἐξέταση τοῦ ὅλου προβλήματος. Ἐλπίζουμε πὺς κι ὁ ἴδιος ὁ κ. Μ. Ι. θανάουσι πλατύτερα ὄσα λέει σήμερα συμπυκνωμένα, μὰ κι ἄλλοι συνάδερφοί του θὰ θελήσουν νὰ συμβάλουν στήν προσπάθειά μας γιὰ μιάν ἐκπαιδευτικὴ ἀναγέννηση.

«ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ»

«Ἄν δὲν εἶχαμε κοιμηθεῖ ἄσχημα τὸ προηγούμενο βράδι, λέει ὁ Oskar Wilde, δὲ θὰ φροντίζαμε νὰ διορθώσουμε τὸ στῶμα μας».

Σ' αὐτὴ τὴν ἐπιγραμματικὴ φράση κλείνεται τὸ βαθύτερο νόημα κάθε προόδου καὶ δικαιολογίεται κάθε μεταβολὴ στήν ἀτομικὴ καὶ κοινωνικὴ συνειδηση καὶ ζωὴ.

Περιοριζόμεστε στὸ προκείμενο ζήτημα πού ἄμεσα μᾶς ἐνδιαφέρει πρὸς τὸ παρόν: τὸ ἐκπαιδευτικὸ.

Βλέπουμε διάχυτη τὴν ἐπιθυμία καὶ μόλις συγκρατούμενο τὸν πόθο γιὰ μιάν ἀλλαγὴ στὰ ἐκπαιδευτικὰ μας πράγματα. Κ' ἡ ἀνησυχία αὐτὴ κρατᾶει ὄχι μόνάχα τοὺς δασκάλους πού ἔρχονται σὲ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τὴν κα-

τάσταση, μὰ καὶ τὰ πλατύτερα στῶματα τοῦ λαοῦ. Ὁ λαὸς ξεοδεύει γιὰ τὴ συντήρηση μιᾶς παιδείας πού δὲν τονὲ βοηθᾶ ἢ κάποτε ἴσως καὶ τὸν ἐμποδίζει στήν πρόοδό του, καὶ φτάνει στὸ σημεῖο νὰ σκέφτεται τὰ γράμματα γιὰ ἄσκοπη πολυτέλεια. Ὁ δάσκαλος βλέπει τοὺς κόπους του, κόπους πολλὰς φορὲς μαρτυρικούς, νὰ μὴ φτάνουν ποτὲ σ' ἓνα θετικὸ ἀποτέλεσμα, κοινωνικὰ ὠφέλιμο. Σ' ὄλους τοὺς τομεῖς τῆς σχολικῆς του δράσης, πνευματικὸ, ἠθικὸ, κοινωνικὸ, βλέπει νὰ ἐπαναλαμβάνεται τὸ σισυφικὸ μαρτύριο, ἐχτὸς ἂν εἶναι κανένας φαντασιόπληχτος ὀπτιμιστής, πού νομίζει πὺς βρίσκεται στή μεγάλη λεωφόρο πού ὀδηγεῖ στίς μαγικὲς χῶρες τῶν παραμυθῶν.



Ἡ ἐπιθυμία τῆς ἀλλαγῆς εἶναι διάχυτη σ' ὅλα τὰ στρώματα τῆς κοινωνίας καὶ σ' ὅλες τὶς χώρες τοῦ κόσμου, ἔχτος ἐκεῖνες ποὺ τόλμησαν κι ἀντιμετώπισαν ἤδη καὶ ζοῦν τὴν ἀλλαγὴν. Ἡ δυσαρέσκεια γιὰ τὸ ἐκπαιδευτικὸ καθεστῶς εἶναι γενικὴ· ἔχει ξαπλώσει καὶ ρημάζει καὶ τὶς ἐπίσημες καρδιές.

Εἶν' ὅμως ἡ δυσαρέσκεια ἀόριστη. Ἀπὸ τ' ἀποτελέσματα τῆς σχολικῆς δαλειᾶς βρίσκουμε πὼς δὲν εἴμαστε καλά. Δὲν ἔχουμε ὅμως γνωρίσει καλὰ καὶ στὶς λεπτομέρειες τί μᾶς βλάφτει καὶ τί μᾶς ὠφελεῖ· δὲν ἔχουμε συνειδητοποιήσει τὰ διάφορα σχολικὰ προβλήματα. Ἐνας λέει πὼς πρέπει ν' αὐξήσουμε τὶς ὥρες τῶν Ἑλληνικῶν—γιὰ νὰ μαθαίνουν, φαίνεται, τὰ παιδιὰ περισσότερη γραμματικὴ— ἄλλος νὰ τροποποιήσουμε τὴ διδασκαλία αὐτοῦ ἢ ἐκείνου τοῦ μαθήματος, νὰ τὴν ἀπλοποιήσουμε ἢ νὰ τὴν κάνουμε πιὸ πολὺπλοκή καὶ θὰ σωθεῖ ἢ κατὰσταση. Ἄλλοι τὰ βρίσκουν ὅλα καλὰ βαλμένα καὶ ζητοῦν ἀπ' τοὺς δασκάλους περισσότερη ὄρεξη γιὰ δουλειά.

Ἡ σύγχυση κ' ἡ ἀσάφεια εἶναι φυσικὴ συνέπεια τῆς ἔλλειψης ἐπαγγελματικῆς συνειδητοῦς, ποὺ δυστυχῶς δὲν καλλιεργήθηκε στὸν τόπο μας, παρὰ μονάχα στὸ κεφάλαιο τῶν οἰκονομικῶν ἐπιδιώξεων. Τώρα ποὺ δὲν ὑπάρχει πιά τέτιο ζήτημα ν' ἀπορροφᾷ τὴν προσοχὴ τῶν δασκάλων—ἐχτὸς ἴσως ἀπὸ τὸ ζήτημα τοῦ μέλλοντος: τὴ συντάξιμη ὑπηρεσία—δὲ βλέπουμε τί τοὺς ἐμποδίζει ν' ἀσχοληθοῦν ὁμαδικὰ γιὰ τὰ πολλὰ καὶ μεγάλᾳ προβλήματα τοῦ σχολείου. Ἡ πολὺ σωστὴ διαπίστωση ποὺ ἔκανε κάποτε ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Σύμβουλος κ. Λ. Φιλίππου, ὅτι οἱ δασκάλοι μας δὲν εἶναι ἀκόμα σὲ θέση ν' ἀντιμετωπίσουν τὴν ἐκπαιδευτικὴ μεταρύθμιση, πρέπει νὰ μᾶς ξυπνήσει. Ὁ κ. Λ. Φιλίππου, γνωστὸς λόγιος καὶ ἱστορικὸς συγγραφέας, ἐνδιαφέρεται γιὰ τὰ κυπριακὰ γράμματα ὅσο πολὺ ἄλλοι καὶ κάνοντας αὐτὴ τὴ διαπίστωση τὴν ἔκανε μετ' ὅλη τὴν πικρία ποὺ μπορεῖ νὰ νιώσει ἕνας ἄνθρωπος ποὺ

ἀγαπᾷ καὶ πονεῖ τὸν τόπο του καὶ ποθεῖ ἕνα καλύτερο αὔριο. Ἡ διαπίστωση αὐτὴ, ἄς μᾶς χρησιμέψει ὡς προειδοποίησι καὶ κέντρισμα τῆς ἐπαγγελματικῆς μας φιλοτιμίας. Ἄς κινηθοῦμε, ἄς ἐργαστοῦμε ὁμαδικὰ γιὰ τὸν προσανατολισμὸ μας στὰ νέα ἐπιστημονικὰ ρεύματα. Ἄς προετοιμαστοῦμε νὰ δεχτοῦμε τὴ μεταρύθμιση καὶ νὰ φανοῦμε ἄξιοι τῶν προσδοκιῶν τῶν προϊσταμένων Ἀρχῶν, ποὺ στὴν ἐπιθυμία τους νὰ κάνουν μεταβολὲς στὸ παιδευτικὸ σύστημα θέλουν βέβαια καὶ τὸ ἀνάλογο ἔμψυχο ὑλικὸ ποὺ θὰ ἐφαρμόσει τὶς μεταβολές.

Γιὰ νὰ προσανατολιστοῦμε στὶς νέες ἀπαιτήσεις τῆς ἐπιστήμης δὲ φτάνει νὰ πειστοῦμε πὼς τὸ σημερινὸ σύστημα δὲν ἀνταποκρίνεται στὶς κοινωνικὲς ἀνάγκες. Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξετάσουμε τὸ σύστημα τοῦτο στὶς λεπτομέρειές του, στὶς πραχτικὲς του ἐφαρμογές, γιὰ νὰ δοῦμε σὲ ποιά σημεία, ἐνῶ λ.χ. θέτει μιὰ καὶ σήμερα γενικὰ παραδεχτὴ θεωρητικὴ ἀρχή, δὲν τὴν ἐφαρμόζει πρεπούμενα καὶ ποιὲς θεωρητικὲς του ἀρχές ἔχουν ἀνατραπεῖ. Εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωρίσουμε τὶς διαφορὲς θωρίες καὶ μέθοδες ποὺ υἱοθετήθηκαν στὶς ξένες χώρες, γιὰ νὰ δοῦμε τί μπορούμε κ' ἐμεῖς νὰ ἐφαρμόσουμε ἀπ' τὴν ξένη πρόοδο, αὐτούσια ἢ προσαρμοσμένη στὶς δικὲς μας συνθήκες, κοινωνικὲς, ψυχολογικὲς κ.λ.π.

Σκοπὸς μας πρέπει νὰ εἶναι πρῶτα—πρῶτα νὰ γκρεμίσουμε τὰ παλιὰ εἰδωλα στὶς ψυχές τῶν πιστῶν, νὰ καταστρέψουμε κάθε παλιὰ παιδαγωγικὴ ἀντίληψη ποὺ δὲν ἔχει πέραση σήμερα, καὶ νὰ προετοιμάσουμε τὸ ἔδαφος γιὰ μιὰ μεταρύθμιση καὶ ἀνοικοδόμησι. Ἡ ἀνοικοδόμησι ἑνὸς στερεοῦ αἰσθητικὰ καὶ ὠφελιμιστικὰ πειθαρχημένου οἰκοδομήματος εἶναι ἔργο τοῦ πολὺπειρου καὶ γενικὰ ἀγανωρισμένης ἀξίας ὑπεύθυνου ἀρχιτέχτονα. Ἐμεῖς πρέπει νὰ μᾶς εἴμαστε ἔτοιμοι νὰ δεχτοῦμε καὶ νὰ χρησιμοποιοῦμε τὸ οἰκοδόμημα πρὸς ὄφελος τῆς κοινωνίας.



## ΤΟ ΜΟΥΣΙΚΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ

### Γ' ΣΤΟΥΣ ΝΕΩΤΕΡΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ

Στά χέρια τῶν Ρωμαίων ἡ μουσικὴ ταλαιπωρεῖται ἄρκετά. Οἱ Ρωμαῖοι πήραν ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ τέχνη μονάχα τὴν ἐξωτερικὴ μορφή, τὸν ἐπιφανειακὸ χαρακτήρα. Τὸ βαθὺ νόημα, ὁ θρησκευτικὸς χαρακτήρας κῆ ἀνώτερη καλλιτεχνικὴ πνοή, ποὺ κυριαρχοῦσαν στὶς ἑλληνικὲς γιορτὲς καὶ στοὺς ἀγῶνες, περιορίστηκαν στὴ Ρώμῃ σὲ μιὰ ἐξωτερικὴ εὐχαρίστηση, σ' ἓνα ἐξωδερμικὸ αἶσθημα. Τὴ δάφνη τῶν ἑλληνικῶν ἀγῶνων ἀντικαθιστᾶται ἓνα γερὸ χρηματικὸ ποσὸ. (Ὁ Βεσπασιανὸς, λογουχάρη, ἔδωσε 200 χιλιάδες σηστέρτιους (ἀσημένια νομίσματα) στοὺς κιθαρωδοὺς Τέρπνο καὶ Διόδωρο, γιὰ ἀμοιβή!) Ἡ ἐμφάνιση τοῦ βιρτουόζου, ποὺ στὴν Ἑλλάδα εἶχε κατακριθεῖ ἀπ' ὅλους τοὺς φιλόσοφους, στὴ Ρώμῃ βρῆκε τεράστια ἀπήχηση. Ὅσο γιὰ τὸ λυρικὸ θέατρο, ἡ ἑλληνικὴ κληρονομία ἦταν τόσο βαρειά, ποὺ δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ μὴ βγεῖ κι' αὐτὸ κακοποιημένο ἀπὸ τὰ χέρια τῶν Ρωμαίων. Ἀναφέρεται πῶς ὁ δραματικὸς ποιητὴς Ἔνιος βρίσκοντας ἀνούσιο τὸ χορὸ τῶν νεανίδων ποὺ συνοδεύουν τὴν Ἰφιγένεια στὴν «Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι», τὸν ἀντικαθιστᾶται μὲνα χορὸ ἀπὸ στρατιῶτες ποὺ κάνουν ἀστεῖα! Ὁ Κικέρων σὲ μιὰ ἐπιστολὴ του περιγράφει τίς γιορτὲς (ludi) κατὰ τὸ 55 π.Χ. περίπου: τὸ ἔργο «Κλυταιμνήστρα», ποὺ παίχτηκε τότε, περιλάβαινε παρέλαση κάμπωπων μουλαριῶν φορτωμένων μὲ τὰ λάφυρα τοῦ Ἀγαμέμνονα, κ' οἱ θεατῆς ἐθαύμαζαν πῶς χιλιάδες στρατιῶτες ἔβγαζαν ἀπὸ τὸ Δούρειον ἵππο... «Ἡ ὅλη γιορτὴ τέλειωσε μὲ τοὺς ἐλέφαντες», προσθέτει μὲ εἰρωνεία ὁ Κικέρων (1).

Μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον κινοῦσαν οἱ μεγάλες πομπές, οἱ ὀγκώδεις παρελάσεις καὶ τὰ πλήθη τῶν ἐχτελεστῶν στὴ σκηνή. Στὴν ἐποχὴ τοῦ Σενέκα, ὅπως λέει ὁ ἴδιος, εἶχε πιά πολλοὺς ἀοιδούς στὸ θέατρο ἀπὸ θεατῆς πρωτότερα. Ὡστόσο δὲν ἔλειψε ὀλοτελα ὁ θρησκευτικὸς χαρακτήρας ἀπὸ μερικὲς γιορτὲς, ὅπως οἱ «ludi apollinares» πρὸς τιμὴ τοῦ Ἀπόλλωνος—ποὺ ὅμως σιγὰ σιγὰ κι' αὐτὲς ἄρχισε νὰ ἐξαφανίζονται.

Μὲ τὴν ἐμφάνιση τοῦ χριστιανισμοῦ ὅμως νέα πνοὴ δίνεται ζωογόνα, ἀρκετὴ νὰ θρέψει τὴν τεράστια παραγωγὴ ποὺ γεμίζει τοὺς αἰῶνες ποὺ ἀκολουθοῦν ὡς τὴν κλασσικὴ ἐποχὴ. Ἡ μουσικὴ γίνεται μοναδικὸ ἐκφραστικὸ μέσο τῆς νέας θρησκείας. Κατὰ τὴ χριστιανικὴ ἀντίληψη τὸ μουσικὸ συναίσθημα πηγὴ του ἔχει τὸ Θεὸ καὶ σκοπὸ του πάλι τὴν ἐξύμνηση του. «Ἡ μουσικὴ ἔχει ἐκπηγάσει ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς, λέει ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος. Ἐὰν ὁ ἄνθρωπος εἶναι μουσικὸς, εἶναι ἀπὸ ἀποκάλυψη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος». «Σκοπὸς τῆς ψαλμωδίας ὅπως καὶ τῆς προσευχῆς, εἶναι νὰ κατευνάσει τὸ Θεό», λέει ὁ Ἅγιος Ἰουστίνος. Ἡ ὅπως γράφει ὁ Ἅγιος Ἀμβρόσιος, «ὁ ψαλμὸς εἶναι εὐλογία τοῦ λαοῦ, ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ, ἡ φωνὴ τῆς Ἐκκλησίας, ἡ γλυκεῖα ἐξομολόγησις τῆς πίστεως, ἡ εὐλαβικὴ ἀφοσίωσις...» Ὡς ὄργανο θρησκευτικὸ ἢ μουσικὴ, εἶναι καὶ μέσο ἠθικῆς ἀνύψωσης: «γοητεύοντας τοὺς ἀκροατῆς, τοὺς προτρέπει στὴν ἀγάπῃ τῆς ἀρετῆς». Ἡ λειτουργία, ποὺ γινόταν μέσα σὲ μιὰν ἀτμόσφαιρα ἀληθινῆς πίστεως καὶ κατανουχτικῆς σιωπῆς, δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ ἐπιδρᾷ βαθεῖα στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἔτσι μὲ τὸν ἐρχομὸ τοῦ χριστιανι-

(1) Βλ. σχετικὰ Combarieu: *Histoire de la Musique* τόμ. I σελ. 175—226.



σμού ή μουσική έπαναβρίσκει παλιές — και πρό πάντων νέες — δυνάμεις, που κινδύνευαν να χαθούν μέσα στο ρωμαϊκό πλοῦτο, τή ματαιοδοξία και τήν έπιπολαιότητα.

Παράλληλα με τὸ θρησκευτικό τραγούδι, άνθει στὸ μεσαίωνα τὸ λαϊκὸ τραγούδι με τὸς τρουβαδούρους, τὸς νεώτερους ραφωδούς. Οἱ δυὸ παράλληλες αὐτές κατευθύνσεις έξακολουθοῦν τὸ δρόμο τους, ὡσότου τὰ ρεύματά τους ένωθοῦν στὴ Μουσικὴ Ἐναγέννηση στὰ τέλη τοῦ 16ου αἰώνα.<sup>(1)</sup> Καὶ ὅπως συνέβη στὴν κλασσικὴ Ἑλλάδα με τὸ σμίξιμο τοῦ ἀπολλώνειου καὶ διονυσιακοῦ πνεύματος, ἔτσι καὶ τώρα, ἀπὸ μιὰν ἀλληλοεπίδραση στὴν έξέλιξη τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ λαϊκῆς τέχνης, γεννᾶται τὸ νεώτερο μουσικὸ δρᾶμα : ἡ ὄπερα, μονάχα που οἱ δημιουργοὶ τῆς, ποτισμένοι ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα, εἶχαν πρότυπο τὴν ἀρχαία τραγωδία. Ἡ τάση αὐτὴ εἶχεν ἐκδηλωθεῖ ἀπὸ πολὺ νωρίς, ὅταν γύρω ἀπὸ τὸν 11ον αἰώνα στὴ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἀρχισαν νὰ κάνουν διάφορες παραστάσεις ἔργων παρμένων ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων (τὰ «μυστήρια»). Μὰ καὶ στὸ Βυζάντιο ἡ λειτουργία, ὅπως γινόταν, νόμιζε κανεὶς πὼς παρακολουθοῦσε δρᾶμα ἀληθινό. Τόσο βαθειὰ ἦταν ἡ έντύπωση που ἄφηνε ἡ σοβαρότητα κι' ὁ ζωντανὸς παλμός τῆς τελετῆς.

Με τὴν Ἐναγέννηση σημειώνεται κὴ ὀριστικὴ πιά εμφάνιση τῆς ὀργανικῆς μουσικῆς, ὡς τέχνης ἀνεξάρτητης. Μαζὶ ἀκόμη, ὁ ἀνώνυμος δημιουργὸς τοῦ λαϊκοῦ τραγουδιοῦ κι' ὁ ταπεινὸς ὑμνητῆς τοῦ θεοῦ, ἀποχτοῦν ὄντοτητα καλλιτεχνικὴ δική τους, ἐκφράζοντας τὸ δικὸ τους συναισθηματικὸ κόσμο. Τὸ κορύφωμα αὐτῆς τῆς κατεύθυνσης

ὀλοκληρώνεται στὸν Μπετόβεν. Ὁ ἀνθρώπινος πόνος βρίσκει στὸ πρόσωπο του τὸν ἐμπνευσμένο καὶ μεγαλόπνοο του τραγουδιστῆ. Κάθε σελίδα ἀπὸ τὸ τεράστιό του ἔργο εἶναι κένα ἐπεισόδιο τοῦ ἀνθρώπινου δράματος. Μαζὶ του ἡ μουσικὴ βρίσκει τὸν πραγματικὸ της προορισμό : γίνεται Ἐνθρώπινη Τέχνη. Αὐτὴ τὴ γραμμὴ ἀκολουθεῖ ἡ ρωμαντικὴ σχολή, μολονότι βρίσκουμε σὰν κατευθυντήριά της γραμμὴ τὴν «περιγραφικὴ» μανία, ἀπὸ τὴν ὁποία σὰν παρακλάδι βγαίνει ὁ πολυχρωματισμὸς στὴν τεχνοτροπία τῶν ἐμπρεσιονιστῶν.

Στὴν σύγχρονή μας ἐποχὴ παρ' ὄλες τίς προσωπικὲς σχολές που ἔχουν δημιουργηθεῖ, ξεχωρίζει καθαρά ἡ τάση νὰ θεωροῦν τὴ Μουσικὴ σὰν τέχνη που κυβερνᾶει τὸς συνδυασμοὺς τῶν ἤχων, χωρὶς καὶ νὰ ἐφράζει τὸν ἐσώκοσμο τοῦ συνθέτη. «Δέν έξωτερικεύω τίποτα» λέει ὁ Στραβίνσκη σ' ἓνα τελευταῖο του ἄρθρο, ὅταν δόθηκε στὴν Ορέρα τὸ καινούργιο του ἔργο «Περσεφόνη» τὸν περασμ. Μᾶη. «Ἡ μουσικὴ μᾶς δόθηκε μονάχα, συνεχίζει, γιὰ νὰ βάλει τάξη στὰ πράματα: ἀπὸ μιὰ κατᾶστατη ἀναρχίας καὶ ἀτομισμού σὲ μιὰ κανονισμένη τελειῶς συνειδητῆ, ἀρκεὶ νὰ συνοδεύεται με στοιχεῖα ζωτικότητας καὶ διάρκειας.....» Κι' ὅταν τελευταῖα εἶχα τὴν τύχη νὰ τὸν γνωρίσω σὲνα κύκλο, ἀκριβῶς ἀπ' ἀφορμὴ αὐτοῦτοῦ τελευταίου του ἔργου, ἔλεγε πόσο παιδευόταν νὰ κάνει τὸς μουσικοὺς τῆς ὀρχήστρας νὰ παίζουν χωρὶς «puances» καὶ τίς νότες χωριστά—σὰ συλλαβές—κι' ὄχι σὰ μέρη μουσικῶν φράσεων! «Στὴ μουσικὴ, λέει, δέν ὑπάρχουν παρὰ «συλλαβές», κι αὐτὸ ἔχω ἐπιδιώξει νὰ ἐφαρμόσω στὴν «Περσεφόνη».

Παρόμοιες ἀντιλήψεις βρίσκουμε σὲ πολλοὺς σύγχρονους συνθέτες, ἰδίως τῆς μεταπολεμικῆς ἐποχῆς.

ΣΟΛ. Μ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

(1) Ἡ Μουσικὴ Ἐναγέννηση καθυστερεῖ ἓνα ὀλόκληρο αἰῶνα ἀπὸ τὴν ἀναγέννηση τῶν ἄλλων τεχνῶν.



ΛΟΥΚΙΑΝΟΥ:

## ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ

1.

*Λουκιανού εις τὴν ἑαυτοῦ βιβλον.*

Τάγραφα ἐγὼ ὁ Λουκιανὸς ποῦ τῶν παλιῶν τὶς τρέλλες  
 Γνώρισα τί κι ὄσα σοφὰ στὸν ἄνθρωπο τρελλά  
 Φαίνονται κι οὔτε ζυγαριὰ μπορεῖς γιὰ τοῦτα νάχεις  
 Κι ὁ ἄλλος ὅ,τι ἐθάμασες τὸ βλέπει καὶ γελαῖ.

2.

*Εἰς αὐτάρκειαν.*

Τὰ πλοῦτη σου νὰ χαίρεσαι ἀφοῦ μιὰ καὶ θὰ πεθάνεις  
 Κι ἀφοῦ θὰ ζήσεις πρόσεξε πάλι νὰ τὰ φυλάς  
 Κι ἄντρα σοφὸ θεὸ νὰ σέ ποῦν τὰ δυὸ αὐτὰ ἂν καταλάβεις  
 Τὸ φύλαγμα καὶ ξόδεμα μὲ μέτρο ἂν τὰ κρατᾷς.

4.

*Εἰς τὸν ἀνθρώπινον βιον.*

Τὰ τῶν θνητῶν εἶναι θνητὰ κι ὄλα μᾶς φέβγουν, πᾶνε  
 Μὰ κι ἂν δὲν φέβγουν, φέβγουμε - σᾶμπως τὸ ἴδιο νᾶναι.

5.

*Εἰς Χάριτας.*

Οἱ γοργές Χάρες πάντοτες εἶναι καὶ πῶ γλυκές.  
 Χάρη δὲν ἔχουνε, ἂν ἀργοῦν, καὶ Χάρες μὴ τίς λές.

17.

*Εἰς βιον.*

Ἐξὶ ὥρες ἂν ἐμόχθησες εἶναι ἀρκετές, περαρκετές  
 Ζῆθι οἱ λοιπές στὸν ἄνθρωπο λένε, γιὰ κοίτα, μοναχές.

20.

*Εἰς ἀγωνιστάς.*

Τὸν Ἄπι ἐδῶ οἱ συντρόφοι του τὸν βάλανε ν' ἀναπαυθεῖ  
 Γιατὶ κανένας τῶν ποτὲ ἀπ' αὐτὸν δὲν εἶχε πληγωθῆ.

Βαρῶσια, 1933

(Μεταφρ.) ΚΩΣΤΑΣ ΚΟΝΤΗΣ



# ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ

**ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ**

## ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ

Κάποιος μου φίλος, καλλιτεχνικός έρευνητής των κοινωνικών φαινομένων—δέν μπορώ να τον χαρακτηρίσω αλιώτικα—συνηθίζει να λέει πως οί άνθρωποι και γενικά οί λαοί πού δέν έχουν παράδοση, εύκολώτερα μπορούν να προσαρμοστούν στις άπαιτήσεις ενός νέου περιβάλλοντος, παρά άλλοι πού για τόν ένα ή τόν άλλο λόγο έχουν κάποιο ύπολογοίμο παρελθόν. Και φέρνει παράδειγμα τούς Κύπριους τού έξωτερικού, πού τόσο καλά μιμούνται τή γύρω τους ζωή, ώστε δύσκολα πέφτουμε σε γκάφες πού να τούς παρουσιάζουν διαφορετικούς από τούς τριγυρινούς των.

Νομίζω πως ό καλός μου φίλος κάνει λάθη βασικά στην παρατήρηση και στο συμπέρασμα του. Και πρώτα πρώτα δέ μου φαίνεται οί χωρίς παράδοση λαοί να μπορούν εύκολώτερα και κανονικώτερα να άφομοιώσουν διδάγματα πού χρειάστηκαν ολάκεροι αιώνες για ναποκρυσταλλωθούν σε τύπους βιοτικών. Γιατί ό άγνός, ό παρθένος άνθρωπος μένει θαμπωμένος στην εμφάνιση και στο άγγιγμα τής άνωτερης πνευματικής και υλικής ζωής κ' εύκολα γελιέται, έτσι πού αντί να πάρει και να χρησιμοποιήσει τό πραγματικά άναγκαίο, τό καλύτερο και τό πιο χρήσιμο, τραβιέται από τήν ψεύτικη γιάλαδα τού άσήμενου. Βέβαια δέν πρέπει να υποθέσουμε πως για να δεχτεί σήμερα τόν ευρωπαϊκό πολιτισμό ένας ανεξέλιχτος λαός, θα περάσει ό ίδιος καιρός πού χρειάστηκαν για να τό δημιουργήσουν οί Ευρωπαίοι, αλλά χρειάζεται μια «πίστωση χρόνου» μεγάλη—μεγαλύτερη άσφαλώς άπ' όση θα χρειαστεί ένας άλλος λίγο πολύ εξέλιγμένος λαός για να φτάσει στο ίδιο επίπεδο. Η ζωική πείρα οδηγεί καλύτερα τόν άνθρωπο στην εύρεση τού όρθου παρά μια οποιαδήποτε βιασμένη διδασκαλία γιατί χτίζει κανένας εύκολώτερα εκεί πού υπάρχουν τά έτοιμα θεμέλια να δεχτούνε τούς τοίχους τού σπιτιού.

Κ' ύστερα δέν επιτρέπεται να πούμε πως δέν έχει παράδοση ό τόπος μας, τόσο αξιόλογη και δυνατή πού να μάς ξεχωρίζει από τούς άλλους. Τόν ιδιαίτερο μας χαρακτήρα, όπως είπα κι άλλοτε, μάς τό δημιούργησαν οί σαράντα τόσοι αιώνες, πού βαρετοί περάσανε από πάνω μας κι άφήσανε ανεξίτηλα τά σημάδια τής σε κάθε μας ζωικήν έκδήλωσιν.

Γι αυτό και οί Κύπριοι τού έξωτερικού και

μείς εδώ προσαρμοζόμαστε με τή γύρω μας ευρωπαϊκή ζωή, ανεβαίνουμε ψηλότερα στα σκαλοπάτια τού πολιτισμού, όχι γιατί δέν έχουμε παράδοση, μα ίσα ίσα γιατί φερνουμε στο σίμα μας μέσα τις δυναμικότητες μιας μακρότατης ιστορικής ζωής—καλής κακής, αδιάφορο. Πάνω σ' ό,τι κατέχουμε δικό μας, παίρνοντας το για βάση προσθέτουμε ό,τι ξενικό μάς κάνει, κ' έτσι μετασηματιζόμαστε κι αλλάζουμε σύμφωνα με τις άπαιτήσεις τού περιγυρου και με τό δικό μας περιεχόμενο.

Έτσι βέβαια ποτέ η προσαρμογή δέ γίνεται τέλεια. Κάτι πάντα θα βρεθεί σε κείνον πού συγχρονίζεται και συνταιριάζεται με ένα νέο περιβάλλο, πού να θυμίσει τόν παλιό του έαυτό, σε κάτι θα ξαναζήσει. Ο Κύπριος λογουχάρη όσο κι αν ζήσει έξω και δέ βρίσκει εύκαιρίες να μιλάει τή γλώσσα του, όσο άκόμα κι αν πολεμάει να τήν ξεμάθει και να τήν ξεχάσει, θα ρθει μια ώρα κάποτε—και πολύ συχνά έρχεται ή ώρα τούτη—πού θα τού ξεφύγει ένα «τσιαι» αντί «και», ένα «έν» αντί «δέν», ένα «έν» αντί «είναι», και δυό τρία τελικά ν στο «ψουμίν» και στο «μερόν» αντί τά σκετά «ψωμί» και «νερό».

Και δέν είναι παράδοση ή επίβιωση αυτή, άφου δά και προϊστορικές, προανθρώπινες καταστάσεις—πού τις έζησε όμως κάποτε ό ανθρώπινος οργανισμός στην εξέλιξη του—ξαναζούνε και σήμερα λίγο πολύ μέσα μας, και δείχνουνε φανερώτερα τό δρόμο πού περάσαμε άνάμεσα στη φύση για να φτάσουμε στο σημερινό σημείο πολιτισμού. Γι αυτό και οί «νέοι» λαοί ποτέ δέν είναι άρκετά νέοι για να πάρουν συνολικά—ας είναι και με τόν καιρό—τή σύγχρονη ευρωπαϊκή ζωή αυτούσια κι άμετάβλητη. Κάτι θα βάλουν δικό τους, κάτι θα βγάλουν ξένο.



Κείνο πού πρέπει να τραβήξει ιδιαίτερα τήν προσοχή μας είναι ή άναγκαιότητα τής προσαρμογής, μιας μελετημένης και βαθμιαίας προσαρμογής, πού δέν έχει τίποτα τό άσκοπο και τό υπερβολικό. Τό αντίθετο θα ήταν ένα στενόκαρδο έμπόδιο τής ζωής, πού ζητάει να ολοκληρωθεί μέσα στην πανανθρώπινη γενικότητα. Γιατί όσο άναγκαίο είναι να γνωρίσει κανένας και ναγαπήσει τόν έαυτό του, άλλο τόσο είναι άναγκαίο να τόν ταξιθετήσει άρμονικά μέσα στη μεγάλη ζωή και να τόν ισοροπήσει πρεπούμενα στη ζυγαριά τής. Ο μάστορης τής ζωής σ' αυτή τήν ισοροπία φαίνεται.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ



IN MEMORIAM

## Ο ΨΥΧΑΡΗΣ ΚΙ' Η ΚΥΠΡΟΣ (1) (1854—1929)

Τὸ ἄρθρο αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ ξηγηθῆ πὼς ξεδιπλώνει τὴν ἱστορία τοῦ γλωσσικοῦ ἀγῶνα, ἢ πὼς φιλοδοξεῖ νὰ ἐξαντλήσῃ ἔστω κι' αὐτὲς τὶς λίγες σελίδες ἐδῶ κι' ἐκεῖ πού παρουσιάζει ἀπὸ τὴν ἐξέλιξη καὶ τὴν πρόοδο τοῦ δῶ πέρα. Δὲν εἶναι πραγματικά παρὰ μιὰ συνοπτικὴ καὶ σύντομη εἰσαγωγή, πού γράφεται σὰν ἓνα μνημόσυνο σχετικὰ μὲ τὴν ἐπέτειο τοῦ θανάτου τοῦ ἀρχηγοῦ του, τὸν ἐφετεινὸ χρόνο. Κι' ἔτσι ἔχουμε κιόλας τὴν κατάλληλη εὐκαιρία νὰ δημοσιεύσουμε ἓνα ἀνέκδοτο γράμμα του σταλμένο σὸ διευθυντὴ τοῦ λογοτεχνικοῦ περιοδικοῦ «Ἀβγὴ», πού ἔβγαине στὴ Λεμεσό τὸ 1924—1925 (2), σὸ Μίλιο Χουρμούζιο (Ἄντρεά Ζευγᾶ), π' ἀτόμεινε ἔκτοτε στὴν κατοχὴ μου. Ὁ Ψυχάρης μὲ τὸ ἐπαναστατικὸ γλωσσικὸ κήρυμα καὶ κίνημα του εἶχε ἀκουστῆ στὴν Κύπρο μὲ μιὰς ὅπως καὶ στ' ἄλλα μέρη τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ ξένου κόσμου, καὶ στὰ Εὐαγγελικὰ κάποιος Λευκοσιᾶτης φοιτητῆς, ὁ μακαρίτης ὁ Κόδρος Φυλακτοῦ, φοιτητῆς τῆς φιλολογίας στὴν Ἀθῆνα τότε, ἔπαιζε ρόλο πρωταγωνιστῆ μὲ τὸ μέρος τῶν ἀντιψυχαρικῶν. Μὰ καὶ πολὺ πρὶν βγῆ τὸ ξακουσμένο ἐκεῖνο βιβλίον του, τὸ «Ταξίδι» (1888), ὑπῆρχαν σὸ νησί ἀνθρωπὸι πού ἔγραφαν στίχους (μονάχα στίχους), ὅπως ὁ Βασίλης Μιχαηλίδης κι' ἄλλοι, σὲ μιὰ δειλὴ, κουτσοσυρεμένη καὶ νοθεμένη δημοτικῆ, μιὰ μιχτὴ πῖο πολὺ, ἐπηρρασμένοι περισσότερο ἀπὸ τὸν Παράσχο καὶ τὸ Ζαλοκώστα καὶ λιγώτερο ἀπὸ τὸ Χριστόπουλο, τὸ Βηλαρᾶ καὶ τὸ Σολωμὸ. Κι' ἀπ' τὸν καιρὸ πού ὁ Ψυχάρης ξεπρόβαλε μὲ μιὰ



ΨΥΧΑΡΗΣ

ἀκατάσχετη ὀρμητικότητά γιὰ ν' ἀνακόψῃ τὸ κατράκουλισμα τοῦ λογιωτατισμοῦ καὶ τῆς ἀκαρπῆς σχολαστικότητος, τὸ γλωσσικὸ ζήτημα γενιέται καὶ στὴν Κύπρο, ριζώνει, μεγαλώνει, πλαταίνει καὶ δημιουργεῖ μιὰν πολὺ ἐνδιαφέρουσα ἱστορία (3), πού πρέπει νὰ μελετηθῆ μὲ προσοχή, γιὰ νὰ περιληφθῆ μιὰ μέρα στὴ γενικώτερη ἱστορία τοῦ ζητήματος σ' ὅλα τὰ μέρη τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τὸ ἄρθρο αὐτὸ σήμερα δὲ θὰ πῆ παρὰ μερικὰ πράγματα πού σχετίζονται μὲ τὸ πρῶτο—πρῶτο στάδιο, μὲ τὴν ἀπαρχὴ τοῦ γλωσσικοῦ ἀγῶνα σ' αὐτὸν τόπο.

Τὸ πρῶτο πεζὸ γραμμένο σὲ μιὰ ὁμοιομορφῆ, ὀρθῆ καὶ γιομάτῃ ἐνθουσιασμοῦ δημοτικῆ, τὸν ἐνθουσιασμό τοῦ νεοφώτιστου (ἂν καὶ πραγματικὰ ὁ συγγραφέας του ἔκουε καθημερινὰ μιὰν ἄδολη δημοτικὴ ἀπὸ τὴν Κερκυραία μᾶνα του) ἀπ' ὅ,τι μπόρεσα ν' ἀνακαλύψω ψάχνοντας νὰ βρῶ τὰ χρειαζόμενα στοιχεῖα γιὰ μιὰ γενικώτερη, πῖο συμπληρωμένη, μιὰν ὀλοκληρωμένη μελέτη, δημοσιεύτηκε στὴ «Σάλπιγγα» τῆς Λεμεσοῦ ἀπὸ τὸ μακαρίτη Μενέλαο Δ. Φραγκοῦδη (4). Τὸ πρᾶμα εἶναι σπουδαιότερο ἀπ' ὅ,τι φαίνεται σὸ πρωτοκοίταγμα του· ἀποτελεῖ ἓνα σημαντικὸ σταθμὸ ὄχι μονάχα γιὰ τὴν ἱστορία μὰ καὶ τὴν πνευματικὴν πρόοδο τοῦ νησιοῦ. Ἐνεπεί ζ ο γ ρ ᾶ φ η μ ᾶ

γραμμένο στὴ δημοτικῆ ἀπὸ ἓνα δάσκαλο καὶ δημοσιευμένο σ' ἓνα νηπιώδη, πρωτοξύπνητο τύπο, δι-

(3) Πρέπει ἐδῶ ν' ἀναφέρουμε τὴν προσπάθεια τοῦ φίλου δικηγόρου καὶ λογοτέχνη κ. Σάβα Χριστῆ νὰ μπάσῃ στὰ δικαστήρια τὴ δημοτικὴ μὲ τὸ νὰ συντάσῃ καὶ νὰ καταχωρῆ σ' αὐτὴ τὰ κλητήρια τοῦ γραφείου του, καὶ τὴ δικὴ μου ἀπόπειρα γιὰ νὰ μπῆ στὴ μετάφραση τῶν κυβερνητικῶν ἐγγράφων καὶ πού γι' αὐτὴ ὁ καθηγητῆς κ. Ρουσελ ἔγραφε σὸ *Libre* Ἄρ. 86—87, Δεκεμβρ. 1929—Ἰαν. 1930 τ' ἀκόλουθα: «Ἡ Ἀλήθεια τῆς Λεμεσοῦ (12 Ἀύγ.) μᾶς λέει σ' ἓνα ἄρθρο μὲ τὴν ὑπογραφή τοῦ ἀξιόλογου διευθυντῆ της κ. Φραγκοῦδη, πὼς στὴν Κύπρο, ἀφότου διορίστικε κυβερνητικὸς ἀρχιμεταφραστῆς ὁ κ. Ἰντιάνος, θὰ χρησιμοποιεῖται ἡ δημοτικὴ γιὰ τὴ συνενόηση μὲ τὸ κοινὸ. Καὶ πολὺ ὀρθὰ ρωτᾷ ὁ ἀρθρογράφος γιὰτὴν νὰ μὴ χρησιμοποιεῖται ἡ ζωντανὴ γλῶσσα στους νόμους καὶ τὰ νομοσχέδια κ.τ.λ.»

(4) Ἐφημ. Σάλπιγγις Λεμεσοῦ ἀρ. 601, 1896, «Λόγια τοῦ Χωριοῦ» καὶ ἀρ. 910, 1896, «Μπράβο».

(1) Βλ. ἐπίσης Α. Κ. Ἰντιάνου: Μιὰ σελίδα ἀπὸ τὴ λογοτεχνικὴ μας ἱστορία 1 καὶ 2, Ἐφημ. «Πρωΐνη» Λευκοσίας 31/12/33 καὶ 2/1/34.

(2) «Ἀβγὴ» λογοτεχνικὴ ἔκδοσις (Ἀπρίλιος 1924—Μάρτιος 1925, Φυλλάδιον Ἄρ. 1—12).



ευθυνόμενο από λόγιους δασκάλους και ποτισμένο πέρα ως πέρα με τὸ δρολίκι τοῦ λογιωτατισμοῦ, δὲ μπορούσε παρά νάχε ξεφυλάσει με τὴν ἐμφάνισή του. Ὁ Φραγκοῦδης δάσκαλος, ποιητής, δραματογράφος, διατριβογράφος, μεταφραστής τῶν σονέττων τοῦ Σαίξπηρ καὶ προτοῦ ἀκόμα ἀποχτήση (ἀγοράζοντας τὴν ἐπιχείρησή ἀπὸ τὸ μακαρίτη Α. Κ. Παλαιολόγο) τὴ διεύθυνση τῆς ἐφημερίδας «Ἀλήθεια», ξεσπάθωνε ἐδῶ κι' ἐκεῖ φιλοξενούμενος ἀπὸ ξένα φύλλα. Μὰ μόλις κατόρθωσε νὰ γίνῃ ἰδιοκτήτης δικοῦ του δημοσιογραφικοῦ ὄργανου, τότε οἱ προηγούμενες σπασωδικές του κινήσεις ἀρχίζουν νὰ συστηματοποιούνται πιὸ πολλὰ—ὄχι σὺν ἔπρεπε ὁμῶς—καὶ νὰ παρουσιάζονται πῶς πῆγαν ἀπὸ μιὰ σύντηχη καὶ συνδυασμένη προπαγανδιστικῆ προσπάθεια, μὲ συνοχή καὶ συνέχεια. Δὲν ἴδρυνε κανένα δημοτικιστικὸ σύλλογο ἢ ὁμάδα, οὔτε προσπάθησε ν' ἀναπτύξῃ στὸ λαὸ μὲ μιὰ σειρά διαλέξεων, μὲ μαθήματα ἢ καὶ μὲ μιὰ ἐκλαίκευμένη ἀρθρογραφία γραμμένη μὲ σκοπὸ τὴ γλωσσικὴ μὀρφωση τοῦ λαοῦ, τὸ θέμα σ' ὅλο του τὸ πλᾶτος καὶ μάρκος. Δὲν προκάουσε σὲ συζήτηση (ἦτανε φυσικὰ ὄχι πολλὰ μαχητικὸς καὶ σὲ λιγώτερο βαθμὸ καλὸς διαλογικὸς συζητητής) κι' ἀπόφευγε ὅσο τὸ δυνατό πιὸ πολλὰ, ἴσως ἀπὸ λογοτεχνικὸ γοῦστο, τὸ μάλωμα καὶ τὸ δημοσιογραφικὸ διαπληχτισμὸ. Περιοριζόταν στὶς ἀρχές νὰ γράφῃ κάτι ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ, πού εἶπε δημοσιεύτουσαν εἴτε διαβαζότουσαν σ' ἕνα στενὸ οἰκογενειακὸ κύκλο διανοοῦμενων τῆς ἐποχῆς, πού περιλάβαινε τὸ Μενάρδο, τὸ Ν. Κλ. Λανίτη καὶ τὸν Εὐγένιο Ζήνωνα. Ὁ πρῶτος, βέρος δημοτικιστῆς στὴν ἀρχή, τόσο στὴν πῶση ὅσο καὶ στὸ πεζό—ὅπως θὰ φανῆ ἀπὸ τὰ κατοπινὰ ἄρθρα καὶ τὶς ἐπιστολές πού ἀναδημοσιεύουμε—πολὺ νωρὶς διαμόρφωσε δικές του, καὶ πολλὰ διαφορτικὲς ἀπὸ τὶς ψυχαρακίκες, γλωσσικὲς ἰδέες, ὁ δεύτερος τὶς πολέμησε κι' ὁ τρίτος τοῦ ἀτόμεινε ὁ πιὸ πιστὸς μὲ τὸ λογοτεχνικὸ του ἔργο, χωρὶς ὁμῶς νὰ προσφέρῃ, ἀπορροφημένος ἀπὸ τὸ ἐπάγγελμά του, στὸν ἀγῶνα ὡς ἀγῶνα τίποτε τ' ἀξιοπρόσεχτο κι' ἀξίεπαινο.

Ἡ ἱστορία τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος στὴν Κύπρο ἴσα μὲ τὰ πρόθρα του εὐρωπαϊκοῦ πολέμου εἶναι ἡ ἱστορία τοῦ ἀγῶνα ὅπως τὸν διεύθυνε ὁ Φραγκοῦδης ἀπὸ τὶς στήλες τῆς «Ἀλήθειας» μὲ κέντρο τὴ Λεμεσό. Ἐγράφε στὸ «Νουμᾶ» κι' ἀναδημοσίευε τάρθρα του κατόπι στὴ δικὴ του ἐφημερίδα (5), ἀπαντοῦσε σ' ἀντιδημοτικιστικὰ ἄρθρα τοῦ Κυπριώτικου τύπου (6), ἔκανε διαλέξεις

σὲ σωματεία (7), ἀλληλογραφοῦσε μὲ τὸν Ψυχάρη καὶ δημοσίευε τ' ἀνταλασσόμενα γράμματα, κι' ἀπόλαυε μιὰν ἀπεριόριστη ἄδεια νὰ δημοσιεύῃ—ἂν ἦταν ποτὲ δυνατό—στὸ δικὸ του δημοσιογραφικὸ ὄργανο, δλάκερο τὸ πολεμικὸ καὶ λογοτεχνικὸ ψυχαρακὸ ἔργο. Πολλὲς φορὲς σὲ δημόσιες συγκεντρώσεις, ἐκφωνώντας ἐπίσημος γιορτινοὺς λόγους, εὗρισκε τὴν εὐκαιρία κατάλληλη νὰ χτυπήσῃ τὴ σαθρότητα τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ μας συστήματος (8). Ὁ Ψυχάρης τὸν ἐχτιμοῦσε καὶ τὸν καμάρωνε, ὅπως ἐχτιμοῦσε καὶ τὸ συναγωνιστὴ του, στὶς ἀρχές, τὸ Σίμο Μενάρδο. Νὰ τὶ ἔγραφε σ' ἕνα γράμμα του στὸ Μενάρδο σταλμένο ἀπὸ τὸ Ροσμαπαμόν, στὶς 14 τοῦ Σταβροῦ τὸ 1900:

«Ἄγνωστος ὅπως λέτε δὲ γίνεται νὰ μοῦ εἶστε. Ἄφου ἀγαποῦμε καὶ μισοῦμε τὰ ἴδια, κάπου πρέπει, διχῶς νὰ τὸ ξέρομε, νὰνταμωθήκανε οἱ καρδιές μας. Μόνου πού ἐσεῖς τὰ λέτε πολὺ καλῆτερις ἀπὸ μένα. Καμάρωνω τὴν ἀλάθεφτη σας γλώσσα τὴ δημοτικὴ, καὶ τὸ ὕφος σας τὸ μωρφο, πού τὰ λέει ὅλα τόσο καθάρια καὶ τόσο σωστά καὶ μὲ τόση χάρη» (9).

Καὶ στὸ Φραγκοῦδῃ πιὸ ὕστερα, στὶς 12 τοῦ Θεριστῆ τὸ 1901:

«Χρόνια ἔχω νὰ σὰς γράψω! Γιατὶ καὶ μῆνες νὰ εἶναι μοῦ φαίνονται χρόνια. Ἐχουνε τόση γλῶσσα τὰ λόγια πού μοῦ ἔρχονται ἀπὸ τὴν Κύπρο, γράψατε κι' ὁ ἴδιος σεῖς γιὰ μένα τόσο κολακεφτικὰ, εἶναι τόσο λαμπρὸ κι' ὠραῖο τὸνομα «Ἀλήθεια», τόσο νόστιμα τοῦ Ὀνήσιου τάρθρα, τόσο χαριτωμένοι τοῦ Φραγκοῦδῃ οἱ στίχοι, πού εἶχα λαχτάρῃ νὰ σὰς ἀπαντήσω ἀμέσως. Μὰ ἡ δουλειά, ἡ πολλὴ δουλειά ἐδῶ τὸ χειμῶνα, δὲ μοῦ ἄφησε στιγμὴ, δὲ μ' ἄφησε νὰ κουβεντιάσω λίγη ὥρα μαζί σας, καὶ κουβεντιάζοντας νὰ φαντάζομαι καὶ νὰ χαίρομαι πῶς βρίσκουμαι κάτι πιὸ κοντὰ στὴν Κύπρο» (10).

Στὸν Πρόλογο τοῦ βιβλίου του «Ρόδα καὶ Μῆλα. Τρία Λόγια», πούναι μιὰ γενικὴ ἀνασκόπηση τοῦ ἀγῶνα, δὲν ξεχνάει νὰ μνημονέψῃ καὶ τὴν Κύπρο: «Τὸ γράμμα μου—Γλῶσσα κι' ἀξιοπρέπεια—δημοσιεύτηκε στὴν «Ἀλήθεια» τῆς Λεμεσοῦς

(7) «Ἡ Νεοελληνικὴ Ποίηση». Ἀνάγνωσμα στὸ Λαϊκὸ Σὺλλογο «Τὰ Πάτρια» στὶς 24)1910. Ἀναδημ. ἀπὸ τὸ «Νουμᾶ» στὴν «Ἀλήθεια» 3)12)1910.

(8) Δυὸ φορὲς τσακώθηκε μὲ τὸ Μεταξάκη. Ἡ πρώτη ἦταν στὰ ἐγκαίνια τοῦ Παρθεναγωγείου Λεμεσοῦ, βλ. Ἐφημ «Σάλπιγξ» ἀρ. 1468, 1912 κι' ἡ ἄλλη στὴ γιορτὴ γιὰ τὰ 40 χρόνια τῆς Π. Λοιζιάδος, πού κατάρκινε τὴν προσφώνηση τῆς Κας Αὐτονομίου στὴ δημοτικὴ. βλ. «Μιστριωτισμοί, ὁ Πανιερώτατος καὶ ἡ γλῶσσα» Ἀλήθεια 30)5)1914. Ὁ Μεταξάκης περῆαχτηκε ὅπως τ' ὁμολόγησε στὸ μακαρίτη τὸ Σπύρο Ἀραοῦζο.

(9) Ρόδα καὶ Μῆλα τὸμ. Δ'. Ἀθήνα, 1907, σ. 96. προβλ. «Ἀλήθεια» Λεμεσοῦ 1)1)1901.

(10) Στὸ ἴδιο βιβλίον σ. 67 καὶ «Ἀλήθεια» 22)6)1901. Ἐπίσης La Bataille litteraire en Grèce, «Revue de Paris» 1er Mars. 1901. 109—129 s. 127.

(5) «Νουμᾶς» ἀρ. 164, 1905: «Τὸ κακὸ κι' ἡ γιατρεία του» ἀναδημ. στὴν «Ἀλήθεια» 2)10)1905 καὶ βρλ. 1)1)11, 18)11, 25)11, 2)12, 9)12 καὶ 16)12)1905.

(6) «Ἀλήθεια» 19)11)1909. «Τὸ γλωσσικὸν ζήτημα καὶ ὁ κ. Ἀμπελάς. Ἡ «Φωνὴ» καὶ οἱ Μαλλιαροί». Ὀνήσιος. Ἐπίσης ἀξιοσημειωτὸς εἶναι ὁ καργᾶς ὅπως βγαίνει ἀπὸ τὰ ἀκόλουθα ἄρθρα καθὼς καὶ τὰ πιὸ κάτω πού γράφτηκαν ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀγόρευση τοῦ Μαβίῆ στὴ Βουλὴ: «Ἀλήθεια», 12)5)1911—30)9)1911 καὶ 19)1), 2)2)1912.



του Φραγκούδη, που είναι ο ίδιος και ποιητής και πεζογράφος στη δημοτική, από τους πιά αξίους και τους πιο αγαπητούς μου. Και τού τ'άγραφα για να σπειρώμε άναμεταξού μας περισσότερη φιλία. Με τέτοιο σκοπό έγραφα και σε φίλο Κυπριώτη, δηλαδή τού γλυκό μας Σίμο Μενάρδο, που περίφημα κατέχει και τὰ Κυπριώτικα και τήν κοινή, μά που ίσως, τέτοιο κολακεφτικό παράπονο έχω μαζί του, δέ φαίνεται να γράφη άρκετά, μ' άλλους του τούς άμορφους στίχους που τού χρωστούμε, τήν ώραία τή γλώσσα που ξέρει τόσο κανονικά και φίνα τή γραμματική της» (11).

Έκτοτε δέν ξαίρω να χει δημοσιευτή κάπου — έξόν από τήν «εύφημη μνεία» που κάνει στο «Νουμά» τού 1913 ή 1914 (12) για τὰ χρονογραφήματα που δημοσιεύονταν δέ δημοτική στήν «Αλήθεια» — κανένα άλλο γράμμα τού Ψυχάρη (δέν άμφιβάλλω πώς στα χαρτιά τού Φραγκούδη θά υπάρχουν άρκετά άδημοσίευτα γράμματα του) σχετιζόμενο με τού νησί μας. Με τήν εμφάνιση τής «Αβγής», παίρνοντας τού πρώτου φιλοφρονητικό φυλλάδιο, έσπευσε να γράψη και να στείλη τή συνειρασία του (13). Ένα του γράμμα που έφτασε ύστερα που τού περιοδικό έπαυσε να βγαίνει, γιατί ο διευθυντής του πήγε στην Αθήνα για σπουδές, και που παραδόθηκε σε μένα και τ' άπάντησα στις 11/6/1925, τού καταχωρούμε σήμερα δωτέρα διατηρώντας τήν όρθογραφία τού πρωτότυπου:

«4 Rue Honoré Chevalier (Vle)

Δεφτέρα 11 τού Μάη 1925

Χρυσά παιδιά τής καρδιάς μου και τής Αβγής,

Σάς έστειλα τίς προάλλες τρία μου πεζά τραγουδάκια και δέ σας είπα τού σπουδαιότερο, τουλάχιστον για μένα. Τήν τετάρτη, 17 τού Γιούλη, βέβγα από τή Μαροσία και λογαριάζω να μείνω έξη μήνες στην Έλλάδα. Δέ σας φαίνεται αδύνατο να μην έρθω και στην Κύπρο «τú νησί τής πρωτογέννητης αγάπης» που είναι και τού νησι τής αγάπης μου για σας, οί θαρραλέοι φίλοι τής ιδέας. Να φροντίσετε για ξενοδοχείο και για όλα τα χρειαζόμενα. Πήτε μου κιόλας άν είναι τρούπος να βρεθή ψωμί για διαβητικούς. Άν έχετε όρεξη για καμιά διαλεξούλα, πρόθυμος σας κί γι' αυτό.

Με πολλά χαιρετίσματα  
Ψυχάρης.

Θά καθήσω στην Κύπρο, καθώς λογαριάζω, εφτά—οχτώ μέρες.»

ANT. INTIANOΣ

(11) Ρόδα και Μηλα τόμ Δ. Αθήνα, 1907, σ.9

(12) Τήν πληροφορία αυτή τή χρωστώ στον κ. Π. Α. Φασουλιώτη.

(13) Οί αγάπες οί παλιές. Τό σκυλλάκι. Τό παιδί τού δρόμου. Α βγή, Ιούλιος, 1924, σ. 71—73. Οί δασκάλοι μου. Φιλολογ. Σελ. Σ α λ π ι γ ε Λεμεσού 28)11 1924.

Μία παράξενη συμπόνια. Α βγή Σεπτέμβρης, 1924, σ. 123. Γκαρρόνι. Φιλολογ. Σελίδα Σ α λ π ι γ ε Λεμεσού 1)1)1925. Η ματιά σου. Κατόπι. Μία μελωδία. Φιλολογ. Σελ. Σ α λ π ι γ ε Λεμεσού 22)5)1925.

## ΚΡΙΤΙΚΗ

**Τεύκρος Άνθια:** «Διψασμένοι στην Άβυσσο...» Τυπογραφείο «Νέος Κόσμος» Θωμά Γ. Κυριακίδη. Κύπρος, 1934.

Ο Τεύκρος Άνθιας γεννήθηκε με τού τραγούδι στα χείλια. Παιδάκι άκόμη δέκα χρονών τύπωσε τὰ πρώτα του ποιήματά, γραμμένα στη φόρμα των «ποιητάρηδων», που τραγουδάνε τὰ έπίκαιρα γεγονότα και πρόσωπα. Τραγουδάει σ' αυτά στρατηγούς και βασιλιάδες κ.ο. Δέ διάβασα τὰ πρωτόλειά του αυτά, αλλά ή τέτοια άρχή του είναι πολύ χαρακτηριστική, γιατί τέτοια είναι και ή κατοπινή του ποιητική εξέλιξη: γίνεται ο τραγουδιστής των σύγχρονων καταστάσεων, που τόν ένδιαφέρουν ιδιαίτερα για τόν ένα ή τόν άλλο λόγο. Πολλές φορές έπιτόλαιο αλλά φανταχτερό τού τραγούδι του, συχνά όμως βαθύ και γι αυτό δυνατό και ρωμαλέο, όταν πετυχαίνει να τού στρώσει μέσα τού άνάλογο τεχνικό πλαίσιο. Έφηβος πιά έβγαλε τὰ «Λουλούδια τής αγάπης», συνηθισμένα άμαρτήματα τής ηλικίας αυτής, τής πνιγμένης μέσα σε κιτρινωμένους ρωμαντισμούς και σ' όνειρα χιμαιρικά. Τό ίδιο μπορεί να πει κανείς και για τὰ δυό ρομάντσα του, που τύπωσε ύστερότερα στην Άθήνα, «Θυσία άνώφελη» και «Καλότυχ' οί νεκροί».

Οί πιεσμένες έπιθυμίες τής έφηβικής και λίγο μεγαλύτερης ηλικίας, που δέν μπορούν να ίκανοποιηθούν, φέρνουν όλην εκείνη τήν άρωσιτιάδικη φιλολογία των νέων, που δέν έχει κανένα σκοπό να έκπληρώσει κι ούτε μπορεί να σταθεί στον έλεγχο και τής πιο ήπιας κριτικής. Κι άν δέν ξεφύγουν όλοι από τήν ποίηση για να στραφούν σ' άσχολίες πραχτικώτερες—όποτε κόβουνε κάθε σχέση με τόν έφηβικό τους ποιητικό όργασμό—άλλά κι όσοι εξακολουθούν κατόπι να γράφουν στίχους, δέν άναγνωρίζουν τὰ πρώτα τους τρεμάμενα κι άκαθόριστα βήματα. Κι ο Άνθιας βέβαια τίποτε δέν άναγνωρίζει δικό του πριν από τὰ «Σφυρίγματα τού Άλήτη». Και δέν έχει άδικο. Γιατί και τού μονόπραχτό του «ό ζητιάνος τής ήδονής», ή μπαλλάντα του «ό άητός τού πόνου», και τὰ τρία φύλλα τού περιοδικού «Φλόγα»—που τού έγραφε άποκλειστικά μόνος του και τού έβγαζε, δάσκαλος, στη Σπάρτη—μόλις που ύποδηλώνουν τήν κατοπινή του εξέλιξη.

Η ζωή του λίγα χρόνια στην Έλλάδα τόν κατέβασε από τὰ ιριδένια σύννεφα που περπατούσε και τόν ανάκατεψε με τίς μιζέριες τής, έτσι που να τόν κάνει άληθινό, ρεαλιστή. Τά «Σφυρίγματα τού Άλήτη» (1929) σημειώνουν έξαιρετα τήν μεταστροφή του αυτή, που συνεχίστηκε όρμητικώτερη με τού «Άγιε Σα-



τάν ἐλέησόν με.» (1930). Ἀπὸ τότε δὲν προχώρησε καὶ πολὺ στὴν τέχνη. Θέλησε βέβαια νὰ πλουτίσει τὸ περιεχόμενο τῆς ποιήσεώς του γράφοντας μακρόχρονα ἔργα, μὲ ἐνδιαφέρον πέρα ἀπὸ τὸ ἄμεσα ἀτομικὸ του. Ἀλλὰ κατάφερε σ' αὐτὰ νὰ ρητορέψει μονάχα καὶ νὰ πραγματευτεῖ ὄχι πρεπούμενα τὸ θέμα του. Ἡ «Δευτέρα Παρουσία» (1931) καὶ τὸ «Πουργατόριο» (1931) ἔχουνε στίχους μόνον καλοῦς. Τὸ καθένα ὅταν τὸ κοιτάξεις στὰ μέρη του καὶ ὡς σύνολο δὲ βρίσκεις τὴν πῆλεια ἱκανοποίηση ἐνὸς καλλιτεχνήματος, πού τραβίει νὰ ἐκπληρώσει ἕνα σκοπὸ τόσο μεγάλο. Οἱ καλοὶ ὁμως στίχοι, οἱ ἀριστουργηματικοὶ κάποτε, εἶναι πολλοὶ καὶ δὲ χάνονται μέσα στὴ ρηχότητα τῶν ἄλλων:

Ἔτενός ὁ τόπος καὶ πλατὺς τετράπλευρος ὁ κόσμος.....  
 Μέσ τὴν καρδίᾳ μου ὀγκόλιθος ὁ πόνος μὲ βαραίνει.....  
 Ἐὰ φίδι ζῶνει τὸ εἶναι τους τὸ ρίγος τοῦ θανάτου.....  
 Ἐὲ θέλω ἀρνάκι στὴ ζωὴ κ' ἄγριο θεριὸ στὴ μάχη...  
 Μὴτ' ἔνα ἀστὲρι πιά δὲ λάμπει, δὲν εἶναι φῶς μὴδὲ  
 [σταλιά...]  
 Ἐ' εἶπα: Τὸ γέλιο εἶν' ἐπεισόδιον μονάχα  
 σὲ μέγα δράμα τῆς ζωῆς...  
 Ἐσταμάτα, πόρνη θύμησι, τὸν ἄγριο σαδισμό σου!...  
 Ἐκρεμμύματα ἀπ' τὸ στόμα σου ὅταν οἱ καρποὶ πὰ στὰ  
 [κλαριά...]  
 Τὸ δένδρο φθίνει, χάνεται, κ' ἡ κάμπια δυναμώνει...  
 Ἐλαί κ' ἡ ἀγάπη, σὰ στριχνίνη,  
 μὲ παραλεῖ καρδιά καὶ νοῦ...  
 Ἐκαίρως τὸ μῖσος νὰ ὀδηγεῖ κ' ἡ ἀγάπη νὰ κοιμάται...]

Κι ἄλλοι πολλοὶ στίχοι, ὅπως στὴ «Δευτέρα Παρουσία» σ. 11 (τέλος), 20 («Δὲν ἔχει ὁ νοῦς ἀναπαμ...»), 22, 25 (τέλος), 26 («Γιόκα μου, ποῦ μάπαρταδ...»), 28 (ἀρχή), 34 καὶ 35 («ᾠ μεταμεσονύχτιες...»), 36 (τέλος), 37 (ἀρχή), 55 (μέσο), 57 (μέσο), ὀλόκληρο τὸ παθητικὸ τραγούδι τῆς ἀμαρτωλῆς 58—63, ποῦ δὲ θὰ τὸ ἐβλαφτε ἕνα καθάρισμα καὶ συντόμεμα, 66 (τέλος), 67 (ἀρχή), 69 (τέλος), 70 (ἀρχή) καὶ ὁ ἐπίλογος. Στὸ «Πουργατόριο» τὰ δυὸ πρῶτα τραγούδια, ἡ ἀρχὴ τῶν «Ρόλων», σ. 16 («ᾠ νύχτα, σιδερόφραχτο...»), 29 (τέλος), 58 (τέλος), 80 (τέλος) κι ἄλλα ἴσως κομμάτια.

Εἶναι φανερὸ πὼς μεγάλη ἀνισότητα κρατᾶει στὰ ἔργα του αὐτά. Καὶ τοῦτο πρέπει νὰ τὸ ἀποδώσουμε στὴν πρόθεσίν του νὰ διδάξει. Βέβαια ἡ τέχνη δὲ στέκεται ἔξω τόπου καὶ χρόνου καὶ δὲν εἶναι ἄσκοπη· δὲν εἶναι ὁμως καὶ τέχνη κάθε μπροσούρα κακογραμμένη, ἔστω κ' ἂν γράφεται μὲ καλλιτεχνικὲς ἀξιώσεις. Ἰσα ἴσα ἐδῶ εἶναι πού θὰ φανεῖ ἡ ἀξία τοῦ μεγάλου τεχνίτη: νὰ μπορέσει νὰ συνδυάσει τὴν τέχνη μὲ τὸν πραχτικὸ σκοπὸ (ἀδιάφορο ποιὸς εἶναι): νὰ μπορέσει νὰ ἐκφράσει καλλιτεχνικὰ τίς σύγχρονες ἀνησυχίες· νὰ μπορέσει ὥστε οὔτε νὰ γίνει ἄβουλος δοῦλος τοῦ σκοποῦ του, οὔτε νὰ κολουθήσει τυφλὰ τὸ δόγμα «ἡ τέχνη γιὰ τὴν τέχνη».

Ὁ Ἄνθιας στὰ δυὸ του αὐτὰ ἔργα εἶναι φαβερὰ ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὸ Βάρναλη,

μῶλο πού τὸ ἀδούλευτο τοῦ στίχου του, ὁ πρόχειρός του σαρκασμὸς, ἡ τραχύτητα καὶ ἡ ἀκαμψία τῆς γλώσσας του καὶ ἡ βιασμένη σύλληψη δὲν ἐπιτρέπουν ἴσως τὴ σύγκριση μὲ τὸ μέγαλον ἐκεῖνο τεχνίτη.

Πρὶ βγάλει τὴν τελευταία του συλλογὴ «Διψασμένοι στὴν Ἄβυσσο», τύπωσε ὁ Ἄνθιας τὸ «Σαράβαλο» (1932) καὶ τὴν «Μπλάκ Μαρία Νο 1» (1934). Τὸ πρῶτο ἔχει ἀρχιτεκτονικὴ, εἶναι καλογραμμένο—κι ἄς σοκάρει κάπως στὴ διήγηση ἢ μουσικὴ του φράση—ἔχει σκηνὲς ζωντανῆς καὶ πολὺ παραστατικῆς εὐχάριστης διήγησης. Εἶναι ἀπὸ τὰ ἔργα του τὰ πιὸ μετωμένα. Τὸ δεύτερο θὰ μπορούσε καὶ νὰ μὴ γραφεῖ, χωρὶς νὰ χάσει τίποτε τὸ ἔργο τοῦ Ἄνθιας.

Οἱ «Διψασμένοι στὴν ἄβυσσο...» εἶναι τὸ βουβὸ ξεχειλίσιμα μιᾶς ζωῆς πονέμενης, πού προσπαθεῖ ν' ἀρπάξει τὸ σφυγμὸ τοῦ κόσμου καὶ νὰ τὸν κάνει τραγούδι τῆς. Λεῖπουν ἀπὸ τὸ βιβλίον αὐτὸ οἱ ὑστερικές κραυγὲς καὶ περιορίστηκε ὀλίγετα σχεδὸν ἡ ἀνάπτυξη θεωριῶν καὶ κηρυγμάτων. Ἡ γλώσσα ἔγινε κανονικώτερη, πιὸ στρωτὴ, μὰ ὑποφέρει ἀκόμα ἀρκετὰ ἀπὸ τὴν ἐκμοντερνοποίηση πού θέλει νὰ πιτύχει ὁ Ἄνθιας. Γίνεται μεγάλη κατάχρηση «ἠλεχτρισμοῦ», «μοτέρ», «ἐρωτηματικῶν» καὶ μουσικῶν ὄρων, κ' ὁ στίχος πού καὶ πού κουτσαίνει ἀκόμα. Δὲν ξαίρω πὼς ἐργάζεται ὁ Ἄνθιας, μὰ μοῦ φαίνεται πὼς δὲ δουλεύει, δὲν ἐπεξεργάζεται καὶ πολὺ τὰ ποιήματά του. Πιστεῖται πολὺ στὴν αὐθορμησία καὶ τὴν πηγία δύναμή του, καὶ δὲν προσέχει νὰ δώσει ἕνα καλύτερο ντύσιμον στὴν ἐμπνευσή του—κι ὅταν ἀκόμη αὐτὴ εἶναι ζωηρὴ. Κάτι τέτοιο ἄλλωστε ὑποστηρίζει στὸ προλογικὸ του αἰσθητικὸ σημείωμα «ἡ μουσικὴ στὴν ποίησι καὶ τὸ ἀντίθετο». Δὲν παραδέχεται νὰ χρειάζεται μεγάλη μὀρφωση στὸν ποιητὴ. Τὸν φτάνει, λέει, «ἡ πείρα πού ἀποχτᾶ ἀπὸ τὴ δικιά του δημιουργία κ' ἀπὸ τὸ διάβασμα ἄλλων ποιητῶν». Ἡ ἀντίληψη αὐτὴ εἶναι φανερὸ πὼς δὲν εἶναι σωστὴ καθὼς κ' οἱ ἄλλες γνώμες πού ἀναπτύσσει στὸν πρόλογο τοῦτο—πού δὲν μπορεῖ γι αὐτὸ νὰ τονε πάρει κανένας στὰ σοβαρά. Κι ὁ κ. Παράσχος στὴν κριτικὴ του («Νέα Ἑστία» 1934 σ. 714—5) δὲν ἔπρεπε, νομίζω, νὰ σταθεῖ τόσο πολὺ στὸ ἄτυχο ἐκεῖνο αἰσθητικὸ σημείωμα καὶ νὰ μὴ κοιτάξει διόλου σχεδὸν τὰ νέα ποιήματα τοῦ Ἄνθιας, ἀφοῦ δὰ μέσα στοὺς «Διψασμένους στὴν ἄβυσσο» εἶναι καὶ κομμάτια πολὺ ὁμορφα, πού δονοῦνται ἀπὸ ἕνα ἀληθινὰ δυνατὸ παλμὸ γιὰ μιὰν ἀνθρώπινη ἀνύψωση μέσα ἀπὸ τὰ σκοτάδια πού μᾶς περιζώνουν.

Βέβαια εἶναι ἄνιση ἀξίας κ' αὐτὰ του τὰ νέα ποιήματα καὶ οἱ στίχοι ἀκόμα στὸ ἴδιο ποίημα. Πάρτε πρόχειρο παράδειγμα τὸ πρῶ-



το ποίημα "ἡ λαχτάρα γιὰ τὸ φῶς", πού ἀρ-  
χίζει μὲ δυὸ ἐξαιρετοὺς στίχους :

«Μπροστά! Κι ἄς εἶναι ὁ δρόμος μας ἀνήφορος  
κι ἄς εἶναι ὁ Γολγοθᾶς ἡ πληρωμὴ μας.»

καὶ πού ἀδυνατίζει κατόπι τόσο ἀπότομα.  
Μὰ πόση δύναμη, πόση τέχνη κι ὁμορφιά,  
πόσο βαθιὰ ἀνθρώπινο περιεχόμενο κλείνεται  
στὰ ποιήματά του "τρίλιες", "ὁ ἀγαπητικὸς  
τῆς βρύσης", "τὸ δέντρο μὲ τ' ἀνήλικο φεγ-  
γάρι", στὴν ἀρχὴ τοῦ "Ballada", στὸ τέλος  
τοῦ "διψασμένοι στὴν ἄβυσσο"! Ἄδρῳι, γεροί  
καὶ ρωμαλεοὶ στίχοι σὰν κι αὐτοῦς

«Πόσο πλατίνει τῆς ζωῆς ὁ κύκλος μὲ τὴ ὄραση  
καὶ μὲ τὴν πάλη γιὰ τὸ φῶς.»

"Ὁ! κ' εἶναι ἡ γῆς ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους πιὸ καλὴ!  
"Ενας κάμπος χρυσοῦς τρινος χαρμανεὶ ἀλαργινά.  
Μιά μῆτρα ἡ γῆς πολύλογη γεννοβολαί τὸ σῆρι  
Γοργοκλαίει ἀπάνω τῆς Νιαγάρας κ' ἐκρημασι,  
πού τὸ φρουροῦν, σὰ Γιγάντες, παρέκι τὰ βουνα.»

κι ἄλλοι, δὲν εἶναι στίχοι ἀπὸ τοὺς συνηθι-  
σμένους στὴν ποίησή μας.

Γιατί ὅταν ὁ 'Ανθίας δὲν κατατρίβεται στὸ  
μουσικὸ παιγνίδιομα ἤχων καὶ λέξεων, καὶ  
δὲ ρουφιέται ἀπὸ τὸν ἐκζητημένο μοντερνι-  
σμό στὴν ἔκφραση καὶ στὸ νόημα,—πού κά-  
νουν τὸ τραγούδι του ρητορικὸ καὶ εἰπετοσ,  
φορτικὸ καὶ ἄτεχνο—καταφέρνει νὰ κινήσει  
τὸ μυαλὸ καὶ νὰ φουρτουιάσει τὴν καρδιά  
μὲ τὴ ζωηρὴν ὄργη ἢ μὲ τὸ μουγκὸ κλάμα  
του. Δὲν ἔχει βέβαια τὴ δύναμη γιὰ ἔργα  
μεγαλόπνοα, γιατί ἡ ἔμπνευσή του γρήγορα  
πέφτει στὸ κοινοτόπο καὶ ρηχάινει· ἀλλὰ σὲ  
συντομώτερα ἔργα κατασταλάζει στὸν ἑαυτὸ  
του καὶ χρησιμοποιοῖ τις δυναμικότητες—καὶ  
τις ἀδυναμίες του—πῆρια.

Οἱ νεαροὶ ἐδῶ πού πάνε νὰ μιμηθοῦν τὴν  
ποίηση του, δὲν καταφέρνουν παρὰ νὰ τὴν  
κακοαντιγράψουν καὶ μάλιστα ὄχι στὰ προ-  
τερήματα τῆς. Κ' εἶναι πολλοὶ πού μάταια  
παιδεύονται τώρα τελευταῖα ἐδῶ νὰ παροῦν  
τὴν "ἀνθιακὴ" τεχντροπία—καὶ τὴν κῶρυ-  
ση τῆς ἀπὸ τὸν ἴδιο ὡς κριτικὸ. Ἄλλὰ ἡ ἐ-  
πίδραση τοῦ 'Ανθία ὡς κριτικὸ δὲν εἶναι  
ἀπὸ τις καλύτερές του στὴν Κύπρο. Ἐκανε  
νὰ ξεπεταχτοῦνε σὰ μανιτάρια ἀπ' ὅλες τις  
γωνίες τοῦ νηιοῦ λεγεῶνες οἱ ποετᾶστροι,  
πού κακομεταχειρίζονται μὲ τὸ χειρότερο  
τρόπο τὴν τέχνη. Ἡ μεγάλη του πιθῆμια νὰ  
ποδηγηθεῖ, νὰ φανεῖ μαίτρ καὶ νὰ δεῖ ἓνα  
ἀνθιασμὸ τῆς τέχνης καὶ στὴν Κύπρο, τὸν πα-  
ρασέρνει νὰ παρουσιάζει ἔργα ἀνθρώπων,  
πού μόνον σὰ βεβήλωση τῆς τέχνης μπορεῖ  
κἀνενας νὰ τὰ λογαριάσει.

Στὴν Κύπρο εἶμαι ὁ πρῶτος ἀσφαλῶς πού  
ἔγραψε γιὰ τὸν 'Ανθία, μὲ μιὰ κριτικὴ μου  
γιὰ τὸ ἔργο του στὸν "Παρατηρητὴ" τοῦ  
1930. Δὲν ἔχω πρόχειρη τὴν κριτικὴ μου αὐ-  
τή, μὰ θυμᾶμαι πῶς ὁ ἐνθουσιασμὸς μου  
γιὰ τὰ "Σφυριγμάτων τοῦ 'Αλῆτη" καὶ τὸ  
"Ἄγιο Σατὰν ἐλέησόν με" ἦταν ἀπεριόρι-  
στος. Πίστευα τότε πῶς ἡ ἐξέλιξη τοῦ 'Αν-  
θία θὰ ἦταν ἓνα γενναῖο βῆμα ὄχι μόνον γιὰ τὴ

δική μας μὰ καὶ γιὰ τὴν ὅλη ἐλληνικὴ ποίη-  
ση. Σήμερα ὅσο κι ἂν εἶναι συγκρατημένος  
ὁ ἐνθουσιασμὸς μου, διαβάζω ἀκόμα μὲ συγ-  
κίνηση τὰ δυὸ του ἐκεῖνα ἔργα μὲ τὴν ἀ-  
ξετέλειωτη τεχνικὴ τους. Καὶ μοῦ φαίνεται  
πῶς μὲ τὰ κατοπινὰ του ποιήματα πολὺ λίγο  
προχώρησε οὐσιαστικά, ὥστε νὰ μὴν εἶναι  
παράδοξο τὸ ὅτι νομίζω ἀκόμα τὸν 'Αν-  
θία τὸν ποιητὴ τῶν "Σφυριγμάτων τοῦ 'Αλῆ-  
τη" καὶ τοῦ "Ἄγιο Σατὰν, ἐλέησόν με" μόνον.  
Ὁ 'Ανθίας μένει ὡστόσο ἡ δυνατώτερη—ὄ-  
χι ὅμως κ' ἡ ὀυγιέστερη—ἐλπίδα τῆς κυπρια-  
κῆς ποίησης.

Δὲ θὰ ἦταν ἴσως ἄσκοπο νὰ σημειώσω τὸ  
καλλιτεχνικὸ τύπωμα τοῦ "διψασμένοι στὴν  
"Ἄβυσσο", πού ὀφείλεται στὸν κ. Θωμᾶ Γ.  
Κυριακίδη. Εἴμαστε τόσο ἀσυνήθιστοι ἀπὸ  
ὁμορφοτυπώμενα βιβλία, πού ἐπιτρέπεται τὸ  
πρῶτο αὐτὸ ἀξιοπρόσεχτο δείγμα νὰ τὸ χαι-  
ρετήσουμε μὲ χαρὰ.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ

*Sir Charles Peers.*— A report on the  
present position of the Ancient and  
Historical Monuments of Cyprus.—  
«Cyprus Gazette», 28)9)34. p. 643-647.

Τὰ ἀρχαιολογικὰ μας πράγματα φαίνεται  
πῶς μπαίνουνε σὲ καλὸ δρόμο. Τὸ ἐνδιαφέ-  
ρο πού ἐκδηλώθηκε, ἄς εἶναι καὶ κάπως ὀψι-  
μα, γιὰ τις ἀρχαιότητες μας καὶ πού ἔκανε  
τρεῖ λίγους μῆνες νὰ ἱδρυθεῖ μιὰ ἐπιτροπὴ  
στὴν Ἀγγλία μὲ ἀπώτερο σκοπὸ τὴ μελέτη,  
διατήρηση καὶ προπαγάνδα τους, ἀρχισε νὰ  
καρποφορεῖ. Ἡ Βρετανικὴ Ἀρχαιολογικὴ Ἀ-  
ποστολὴ πού ἐπισκέφθηκε τότε καὶ μελέτησε  
«ἐπὶ τόπου» τὰ κυπριακὰ μνημεῖα, ἐργάζεται  
τώρα γιὰ τὴ συλλογὴ τῶν χρημάτων πού  
χρειάζονται γιὰ τὴν ἐπισκευὴ καὶ διατήρησή  
τους, ὅπως ὑποδεικνύει στὴν ἔκθεσή του ὁ  
Πρόεδρος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Βρετανικῆς  
Ἐταιρείας καὶ μέλος τῆς ἀποστολῆς, Σέρ  
Τσάρλς Πήαρς. Ἡ ἔκθεση αὐτὴ τοῦ Σέρ  
Πήαρς μιλάει γιὰ τὴ μεγάλη ἀδιαφο-  
ρία ὄλων ἐδῶ, ἀρμοδίων καὶ ἀναρ-  
μοδίων, πού δὲν κινήθηκαν ποτὲ ἀποτε-  
λεσματικά γιὰ τὴν περισώρη τῶσαν ἱστορικῶν  
θησαυρῶν, πού δύσκολα ἀπαντιένται ἀλλοῦ  
σὲ τόσο μικρὴν ἔχταση. Μὲ τὴν εὐγενικὴ κι  
ἀλάθευτη γλώσσα τῆς εἰλικρίνειας λέγει τι  
ἔγινε, σὲ ποιὰν ἀξιοθρήνητη κατάστασι βρι-  
σκονται σήμερα καὶ τι ἐπιβάλλεται νὰ γίνῃ.

Ἀρχίζοντας μὲ μιὰ σύντομη ἀνασκόπηση  
τῆς μνημειακῆς ἱστορίας τῆς Κύπρου, μιλάει  
κατόπι λίγο γιὰ τὰ προϊστορικὰ, κλασσικὰ  
καὶ ἐλληνιστικὰ μνημεῖα καὶ προχωρεῖ ἐπιμε-  
νοντας περισσότερο στὰ χριστιανικὰ καὶ με-  
σαιωνικὰ. Ἐξετάζει μὲ λεπτομέρειες τὰ σπου-  
δαιότερα καὶ ὑποδεικνύει πού χρειάζονται  
ἄμεση ἐπίδιόρθωση, τόσο τὰ θρησκευτικὰ



όσο και τὰ οχυρωματικά οικοδομήματα. Κι ακόμα λέει πώς πρέπει νὰ έρευνηθῆι κάθε γωνιά τῆς Κύπρου, γιὰ νὰ βρεθοῦν και νὰ καταγραφθοῦν ὅλα τὰ μνημεῖα τῆς, νὰ σχεδιαστοῦν και νὰ φωτογραφηθοῦν, γιὰ νὰ καταστῆι δυνατῆ ἡ μελέτη και διατήρησή τους, πού ὄσο και νὰ εἶναι φθαρμένα, δὲ θὰ στοιχίσει και σημαντικά ποσά. Ἄλλωστε τὸ ἀνυπολόγιστο ἠθικό—και ὕλικό—κέρδος, πού θὰ φέροι στὸν τόπο ἡ ἐπισκευή τους, ἀντιζυγιάζει κάθε δαπάνη πού θὰ γίνει γι αὐτά. Ἀκόμα τονίζει πώς πρέπει νὰ τροποποιηθῆι ὁ «περὶ ἀρχαιοτήτων νόμος», γιὰ νὰ προστατευθοῦν αὐτὲς περισσότερο και νὰ ἐνοποιηθοῦν οἱ ἀρχαιολογικὲς ὑπηρεσίες, ὥστε νὰ γίνεται συστηματικώτερη ἡ ἐργασία. Καὶ ἡ Κυβέρνηση δὲν θὰ παραλείψει νὰ εἰσκούσει τὴν εἰσήγησή του αὐτῆ, καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὸν πρόσφατο διορισμό τοῦ κ. **John R. Hilton** ὡς διευθυντῆ τῶν Κυπριακῶν ἀρχαιοτήτων.

Ἡ ἔκθεση τοῦ Σερ Τσάρλς Πήαρς ἀσχολεῖται μὲ τὰ ἱστορικά κτίρια. (Γιὰ τὰ ἱστορικά κτίρια ἔγραψε τὸ 1918 κι ὁ κ. **G. Jeffery** μιὰ μελέτη, «**Historical Monuments of Cyprus**», πού δὲν εἶναι σμῶς γενική, μὰ περιγράφει περισσότερο τὰ γοτθικά μνημεῖα και τὰ οχυρώματα. Ὅσα γράφει γιὰ τὰ Βυζαντινά εἶναι πολὺ ἐρασιτεχνικά και μὲ κάμποσα λάθη.) Κι ὁμως δὲν ἔχουν ἀμεση ἀνάγκη προστασίας τὰ κτίρια μονάχα. Χρειάζεται νὰ προστατευθῆι και ἡ κυπριακὴ γῆ ἀπὸ τὶς διάφορες λαθραῖες ἢ και φανερὲς ἀσυστημοποίητες ἀνασκαφές. Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατό παρά νὰ ὁμολογήσει κανένας ὅτι ἐλάχιστες εἶναι οἱ ἐπιστημονικὲς ἀνασκαφές πού γίνανε στὸν τόπο μας. Ἄν ἐξαιρέσουμε τὶς ἀνασκαφές τοῦ **Myres**, τοῦ πρώην Ἐφόρου τοῦ Μουσείου κ. **M. Μαρκίδη** (στὸ Ἄρσος κυρίως), τῆς Σουηδικῆς ἀποστολῆς, τοῦ κ. **Π. Δικαίου** (στοὺς Βουνοὺς, Ἐρήμη κλπ.)—ἴσως και καμιά ἄλλη—οἱ ἄλλες γίνανε ἀπὸ ἰδιώτες μόνο και μόνο «γιὰ νὰ βροῦν ἀρχαία». Γι αὐτὸ πρέπει νὰ χτυπηθῆι αὐστηρότερα ἡ ἀρχαιοκαπηλία πού ὀργιάζει στὸ νησί μας. Ἀγάλματα, ἀγγεῖα, εἰκόνες, κι ὅλα τ' ἄλλα κατάλοιπα τῆς ἀρχαιότητος, δὲν πρέπει νὰ γίνονται πιά ἀντικείμενα πλουτισμοῦ στοὺς ἐπιτήδειους οὔτε νὰ τὰ καταστρέφουν οἱ ἀμαθεῖς. Χρειάζεται νὰ γίνει και στὸ λαὸ μιὰ διαφωτιστικὴ προπαγάνδα πολὺ ἐντατικῆ, γιὰ ν' ἀγαπήσει τὶς ἀρχαιότητες τοῦ τόπου του και νὰ φροντίζει κι ὁ ἴδιος γιὰ τὴ διάσωσή τους.

Ἄλλα θὰ εἶναι πολὺ ἀποκαρδιωτικό γιὰ τὸν πολιτισμό μας, ἂν ὁ ἔρανος γιὰ τὶς ἀρχαιότητες μ ας γίνει μόνο στὴν Ἀγγλία. Ἡ Ἐκκλησία—Χριστιανικὴ και Μουσουλμανικὴ—οἱ Ἄθμοι, τὰ Σωματεῖα, οἱ πλούσιοι ἰδιώτες δὲν πρέπει νὰ μείνουν ἀμέτοχοι τῆς κίνησης αὐτῆς. Ἡ Ἐκκλησία ἰδιαίτερα πρέπει ὅτι δὲν ἔκανε ὡς σήμερα, νὰ τὸ κάνει τώρα. Τούς ναοὺς και τὰ ἄλλα σχετικὰ οικοδομήματα, πού μιλοῦνε γιὰ τὴ δράση και τὴν ἱστορία τῆς

ἐδῶ, νὰ τὰ προσέξει και νὰ τὰ ἐπισκευάσει ἡ ἴδια, γιατί—ἂν ὄχι τίποτε ἄλλο—λειτουργεῖ ακόμα και ζεῖσ' αὐτά. Ἄς θυμηθῆι τουλάχιστο τὰ λόγια τοῦ **Guizot** πὼς, «ὁ λαὸς πού μελετᾶει και γνωρίζει τὴν ἱστορία του, κρίνει σχεδὸν πάντα πῶς ἀσφαλισμένα και σωστά γιὰ τὴν τωρινὴ κατάστασή του και γιὰ τὴν πρόοδο και τὸ μέλλον του».

Πρέπει ὥστόσο νὰ οημειώσουμε πάλι μὲ ἱκανοποίηση τὴ δουλιὰ τοῦ καθηγητῆ κ. **Γ. Σωτηρίου**, πού πρὶν τρία χρόνια ἀσχολήθηκε σφά και μελέτησε ἐπισταμένα τὰ Βυζαντινά μνημεῖα τῆς Κύπρου, κ' ἔγραψε σπουδαιότατο οὐράγραμμα γι αὐτά, πού ἐκδίδεται σὲ λίγο ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Καὶ σίγουρα ἂν τότε δὲν ἀκολουθοῦσαν οἱ γνωστὲς ταραχές, ἡ Κυπριακὴ Σύνοδος θὰ ἐχτελοῦσε τὶς εισηγήσεις του και θὰ ἐπισκευάζονταν τὰ βυζαντινά μνημεῖα τουλάχιστο.

Κάλιο ἀργά ὁμως παρά ποτέ.

K.

## Η ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΦΙΛΗΝΤΑ

Μὲ ἰδιαίτερη χαρὰ δημοσιεύουμε τὴν ἀνέκδοτη μελέτη τοῦ ἀλησμόνητου Δασκάλου μας Μένου Φιλῆντα γιὰ τὰ «Διττὰ σύμφωνα», πού μᾶς στάλθηκε ἀπὸ τὴν οἰκογένεια του εἰδικὰ γιὰ τὰ «Κυπριακά Γράμματα». Εἶναι ἓνα ἐλάχιστο εἰγμα τοῦ πὼς δούλευε ὁ Δάσκαλος, πού συσχέτιζε πρεπούμενα, μὲ τὴν πλῆθει ἀντίληψης του, παλιούς και νέους τύπους γιὰ νὰ βγάλει μὲ ἀτράνταχτα ἐπιχειρήματα, τὰ πάντοτε ὀρθὰ συμπεράσματά του.

Ἀπὸ τὴ συνοδευτικὴ ἐπιστολή, πού μὲ τὴν συγκατάθεση τῆς οἰκογένειας τοῦ Φιλῆντα μᾶς γράφει ὁ κ. **Νίκος Μηλιώρης**, φίλος του ἀπὸ τοὺς καλύτερους, πού προλόγισε κιόλας τὶς «Ἀνατολικὲς Ἱστορίες», παραθέτουμε τὸ παρακάτω ἀπόσπασμα γιὰ τὶς πληροφορίες του:

«Ἡ Μεγάλῃ Γλωσσολογικῇ Γραμματικῇ τῆς Νεοελληνικῆς Γλώσσας, κάτι πού δὲν εἶναι πιά μιά κάπως συμπληρωμένη ἔκδοσις τῆς παλιᾶς Γραμματικῆς τῆς Ρωμαϊκῆς Γλώσσας ἀλλὰ ἓνα ἔργο καινούριο σχεδὸν, εἶναι εὐτυχῶς ἔτοιμη σχεδὸν καθ' ὅλα γιὰ τύπωμα. Ἐνέργειες σχετικὲς και συμφωνίες ἀκόμη εἶχε κάμει ὁ Δάσκαλος ἀπὸ τὸν καιρὸ πού ζοῦσε πολὺ πρὶν πεθάνει. Τὸ κάπως ὁμως πολυδάπανο τῆς ἔκδοσις αὐτῆς, 3—4 τόμοι μεγάλοι, ὑπῆρξε ἡ αἰτία πού δὲν πρόφτασε νὰ δεῖ τυπωμένο ὁ Δάσκαλος μας τὸ ἔργο αὐτὸ τῆς ζωῆς του. Αὐτὸς ἦταν κι ὁ μεγάλος του καημὸς τὶς τελευταῖες του στιγμῆς.

Γλωσσολογικὴ και λογοτεχνικὴ ἐργασία δὲν ἔχω τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἄφησε σπουδαία ἀνέκδοτα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ Γραμματικὴ και τὸ συμπλήρωμα τῆς, πού ἡ διαρκὴς ἐπεξεργασία τῆς ἦτο τὸ κύριο μῆλημα τῆς ζωῆς του τὸν τελευταῖο καιρὸ. Ἄλλωστε ἀπὸ τὸ 1929 πού εἶχε πάθει τὴν πρώτη προσβολὴ ἡμιπλη-



γίας, δὲν εἶχε κ' ὅλη τὴν ἄνεση καὶ τὴν εὐκολία ἐργασίας καὶ μελέτης. Πάντα ἔμας καὶ κἀτὶ ἔγραφε, γλωσσολογικὸ κυρίως, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀπασχόληση δηλ. τῆς Γραμματικῆς του. Ἄπ' αὐτὰ σὰς στέλλω γιὰ τὰ «Κυπριακά Γράμματα» τὸ ἐσώκλειστο γιὰ τὰ «Διτὰ σύμφωνα», πού βρῆκα μαζί με τὴ γυναῖκα του στὰ χειρόγραφα του.

Γιὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς Μεγάλης του Γλωσσολογικῆς Γραμματικῆς γίνεται καὶ τώρα κάποια σοβαρὴ προσπάθεια ἀπὸ μέρους κυρίως ἐνὸς νέου φίλου του Ἀκόμη ὅμως δὲν ἔχει ἀποκρυσταλλωθεὶ τελείως....

Ὁ τέταρτος τόμος τῆς «Γλωσσονομίας καὶ Γλωσσογραφίας» εἶχε προχωρήσει ἀρκετὰ στὸ τόπωμα, χωρὶς νὰ ἔχει τελειώσει ὅμως. Θὰ προσπαθῆσουμε νὰ τὸν συμπληρώσουμε ἀπὸ τὰ χειρόγραφα καὶ ἀπὸ ὅτι δὲν θὰ μπεῖ στὴ Γραμματικῆ.»

Αὐτὰ μᾶς γράφει ὁ κ. Μηλιώρης. Ἄς ἐλπῖσουμε πὼς πολὺ σύντομα θὰ ἐκδοθεὶ τὸ ἔργο τοῦ Δασκάλου.

## ΕΙΔΗΣΕΙΣ

—Τὸν περασμένο μῆνα πέθανε ὁ μεγάλος Ἰταλὸς δραματογράφος **Dario Niccodemi** (γεννηθ. 1877). Ἐγραφε ἀρκετὰ ἔργα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα σπουδαιότερα εἶναι τὸ «Κουρέλι» ἢ «Σκιά» καὶ ἡ «Δασκαλίτσα». Τὰ ἔργα του, πού μερικὰ τους διασκεύαστηκαν καὶ γιὰ τὸν κινηματογράφου, διακρίνονται γιὰ τὸ ἐντονο τῶν χαρακτήρων, τὴ ζωρότητα τῶν σκηνῶν καὶ τὴ γοργότητα στὴν ἐξέλιξη τῶν «ἐπεισοδίων». Ὁ Νικκοτέμι ἔγραψε καὶ μυθιστορήματα.

—Τυπώματα, καθὼς πληροφοροῦμαστε, καὶ κυκλοφορεῖ πρὶν τὰ Χριστούγεννα ἡ μεγάλη κριτικὴ μελέτη τοῦ κ. Γλαύκου Ἀλιθέρη γιὰ τὸν ποιητὴ Καβάρη. Ἡ μελέτη αὐτή, πού τυπώματα με τὴ γνώση φιλοκαλία τῶν ἀλεξανδρινῶν ἐκδόσεων, θάποτέλεισε τόμο ἀπὸ 100 σελίδες περίπου καὶ θὰ πουλιεῖται ἕνα σελίν.

—Στὴ Γερμανία ἐτοιμάζεται νὰ ἐκδοσθὶ τὸ Δημοσθένους κατὰ διόρθωσιν τοῦ καθηγητῆ κ. Ι. Σκουκτρῆ. Ὁ κ. Σκουκτρῆς ἐκδίδει ἐπίσης σὲ λίγο τὴ σχολιασμένη μετάφραση τῆς «Ποιητικῆς» τοῦ Ἀριστοτέλους τοῦ μακαριτοῦ Σίμου Μεγάρδου.

—Τὸ μῆνα τοῦτο διοργανῶνται στὴν Πελοπίδα μεγάλες γιορτὲς γιὰ τὴ χιλιετηρίδα τοῦ μεγάλου Πέρση ποιητῆ Φερντοσί. Περισσότερα γιὰ τὸν ποιητὴ θὰ γράψουμε στὸ ἐπόμενο.

## ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Παρακαλοῦμε ὅσους μᾶς γράφουν νὰ γράφουν καθαρὰ κὶ ἀπὸ τὴ μίαν μερίαν τοῦ χαρτιοῦ. Ὅσοι θέλουν ἀπάντησιν ἰδιαίτην, πρέπει νὰ στέλνουν τὰ χρειαζόμενα γραμματόσημα γιὰ τὴν ἀπάντησιν αὐτῆ.

Τὰ χειρόγραφα δημοσιευμένα ἢ μὴ δὲν ἐπιτορφεύονται.

κ. Ξεν. Φαρμακίδη, Λεμεσὸ. Πήραμε τὴν «Κυπριακὴ παράδοσιν» σας καὶ τὸ βιβλίον σας. Σὰς γράψαμε ὅμως γιὰ μιὰ λεπτομέρεια καὶ δὲν ἀπάντησατε ἀκόμα. —κ. Α. Α. Ἀθήνα. Μᾶς συγχωρεῖτε πὺς σὰς ἐπιφορτίσαμε καὶ στὸ δεύτερο φύλλον. Βάραια πὺς δὲ θὰ ξαναγίνει. Γιὰ τὸ ἄλλο ζήτημα θὰ μᾶς ἐπιτρέψετε νὰ ἔχουμε ἀκόμη ἀντίθετη γνώμη καὶ νὰ ἐλπίζουμε—πολὺ περισσότερο μάλιστα ὕστερα ἀπὸ τὸ σημερινὸ φύλλον—κ. Π. Κρινάιο Μιχαηλίδη, Ἀθήνα. Πήραμε καὶ δημοσιεύσαμε τὸ ποίημα. Περιμένουμε καὶ τὰ ἄλλα. Ἡ ἐφημερίδα σας δὲν μᾶς ἤρθε ἀκόμα. —κ. Ι. Σκουκτρῆ, Ἀθήνα. Σὰς εὐχαριστοῦμε γιὰ τὰ θερμὰ σας λόγια. Ἐλπίζουμε νὰ φανού-

με μετὰ τὴ δουλιὰ μᾶς ἄξιξι τους. Οἱ ἀντλήσεις σας γιὰ τὴ στήσιν πὺς πρέπει νὰ κρατήσῃ τὸ περιοδικὸ στὴν διάφορες κατευθύνσεις, εἶναι καὶ δικῆς μᾶς ἀντιλήψεως. Γιὰ τοὺς «ποιητάρηδες», πὺς λέτε, ἀσχολοῦνται πὺς καιρὸς δὲν τρεῖς συνεργάτες μᾶς καὶ σὲ λίγο θὰ ἔχουμε τίς σχετικὰς μελέτας. Μὲ μεγάλη μὴ εὐχαρίστησιν θὰ δοῦμε τὴ συνεργασία σας καθὼς καὶ τὰ βιβλία πὺς μᾶς γράφατε. Θὰ σὰς ἀπαντήσωμε καὶ ἰδιαίτερα σὲ λίγες μέρες.—κ. Μελή Νικολαίδη, Πειραιᾶ. Σὰς εὐχαριστοῦμε γιὰ τὰ ὠραῖα λόγια σας σχετικὰ μὴ τὴν προσοχίαν μᾶς, καὶ τοὺς συνεργάτες μᾶς. Ὅσοι λείπουν ἀπὸ τὸ πρῶτο καὶ τὰ κατωπινὰ φύλλα, δὲν εἶναι ἀπὸ τὴ δικὴ μᾶς ἀγνοία, μὴ γιὰ τὸ ἴδιοι θὰ ἔχουνε πολλὰς ἄλλες ἀσχολίας, φαίνεται. Καὶ σὲ σὰς, λογουχάρη, στείλαμε, μέσω φίλου μᾶς πὺς μὲνει στὴν Ἀθήνα, διδῆστωλὸς καὶ μολὶς τώρα μᾶς γράφατε, χωρὶς ὅμως καὶ συνεργασίαν σας. Ὅσοσο πιστεύουμε πὺς θὰ στείλετε τώρα.—κ. Γ. Λ. Ἀλιθέρη, Ἀλεξάνδρεια. Τὸ ποίημα σας μὲνει γιὰ τὸ ἐπόμενο. Καρτεροῦμε τὰ πεζὰ καὶ τὰ κυπριώτικα. Τὸ ἄλλο θὰ γίνει ὅπως θέλετε καὶ εἰμᾶστε πρόθυμοι γιὰ καθὲ ἐνέργεια βοηθητικῆ. Θὰ στείλωμε στὸν κ.Τ. Μαλῶν τὸ περιοδικὸ, καὶ ὅσους ἄλλους μᾶς ὑποδείξετε πὺς τὸ ζητοῦν.

—κ. Α. Π. Πάφο. Καλὴ ἰδέα, ἐγχελεμένη ἄσχημο. Προσέξτε τὸ στίχον περισσότερο.—κ. Ν. Γεωργιάδη, Λάρνακα. Γιὰ τὸ ἄρθρον σας—καὶ τὴ συνέξιν του—οἱ ἐφημερίδες εἶναι καταλληλότερος χώρος.—κ. Κ. Μοιρᾶνθη, Κερύνεια. Τὸ «μῦθμον μετὰ τῆς ζωῆς» εἶναι κάμποσο φύσικον. Τὸ ἄλλο σας ὅμως τραγοῦδι μᾶς ἄρεσε πολὺ, γιὰ τὸ δυνατό του νόημα. Θὰ δημοσιευτεῖ, ἀν διορθώσατε τὰ διὸ τελευταῖα τετράστιχα, ὡστε νὰ ἔχουνε μετρικὴ ἄρτια, Ξαναστελεῖτε μᾶς του. Γιὰ τὴν «Κερύνεια» ἀκολουθοῦμε τὴν ὀρθογραφίαν τοῦ Μεγάρδου.—κ. Α. Τ. Λάρνακα. Μπορεῖτε νὰ καθήσατε «ῥοῦχα», ὅπως λέτε, καὶ χωρὶς τὴν δικὴ μᾶς προτροπή, μιὰ πὺς τὸ καταλαβαίνει πὺς δὲν γράφατε τίποτε ἀξιόλογο. Χρειαζόμεθα πολλὰ, πάρα πολλὰ δουλιὰ γιὰ νὰ ἐμφανισαίτε, ἀφοῦ πράτα ξεφυγετε ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν τραγοῦδων τῆς μόδας κὶ ἀπὸ τίς ἀνεδαφικῆς ἐξάρσεις. Πήραμε τὴ συνδρομὴν σας. Εὐχαριστοῦμε.—κ. Πάνο Ἰωάννιδη. Τὸ διηγημὰ σας εἶναι ῥηκὸ κὶ ἀδύνατον.—κ. Χ. Χ. Μύρτου. Τὸ τοῖο καὶ τὸ δικὸ σας. Κὶ ὅμως τὸ «ἀντιδῶρον» ἦτανε τόσο μετωμένο! Μήπως τὸ τωρινὸ εἶναι παλαιότερον; Γιὰ τοὺς συνδρομητὰς εὐχαριστοῦμε.—κ. Τῶν Μελᾶ, Λεμεσὸ. Τὸ ποίημα σας δὲν ἔγινε καλύτερον μετὰ τὴν διόρθωσιν. Καὶ τὸ νέο σας ὕστερον πολὺ. Ἐσεῖς δημοσιεῖσατε μερικὰ τραγοῦδιὰ πολὺ ἀριώτερα καὶ ὠραιότερα ἀπὸ αὐτὰ, πὺς μᾶς κάνει ν' ἀποροῦ με τὸ τωρινὸ χαλάρωμα σας. Γιὰ τὸ βιβλίον σας πὺς ἐτοιμάζεται, δὲ θὰ τοῦ ἀρνηθῶμε τὴν ὑποστηρίξιν μᾶς, ἀν βεβαίως ἀξίζει.—κ. Θ. Σ. Κερύνεια. Πολὺ λαϊκὸ τὸ ἔργον καὶ ἡ ἐξέλιξις του ἀσφαλῶς θὰ εἶναι μελοδραματικὴ ὅπως καταλαβαίνουμε. Κὶ ὁ συγγραφέας του ἔνα ὀλοτελᾶ ἀγνωστο ὄνομα ἢ ψευδῶνομα! Καμιά ἄλλη μετάφρασις περισσότερον ἐνδιαφερόμενο θὰ τὴ δεχθῶμε μ' εὐχαρίστησιν.—κ. Δ. Δ. Τὸ ποίημα σας μπορεῖ νὰ δημοσιευτεῖ ἀν βγαλᾶτε ἐκεῖνο τὸ «ναί» καὶ κατασέρετε νὰ γράφατε στίχους «πλήρεις», τὸ νόημα δηλαδὴ νὰ κλείνεται μετὰ τὸ στίχον ἢ τουλάχιστον μετὰ τὸ κάθε τετράστιχον. Πρέπει ἀκόμη νὰ ἐναρμονισαίτε τὴ μετρικὴν τοῦ τελευταῖου τετράστιχου μετὰ τὰ ἄλλα.—κ. Παῦλον Λιασιδῆ, Λύση. Εἶναι καλὸ.—κ. Γ. Χειμαρρίδη, Στρόβολο. Ἀπὸ τὰ πενήντα τόσα νέα σας τραγοῦδιὰ ἔπρεπε νὰ κάνετε ἐσεῖς μιὰν ἐπιλογὴν καὶ νὰ μᾶς σταίτετε διὸ τρία, τὰ καλύτερα σας, κὶ ὄχι νὰ τὰ σταίτετε ὅλα, μιὰ ὄκα πράμα. Δύσκολα θὰ μπορέσομε νὰ τὰ διαβάσομε, γιὰ τὴν ἴλην πὺς προσέξαμε ἔχονε τὰ ἴδια ἐλαττώματα μετὰ τὰ πρωτιτερινὰ σας. Τὸ διηγημὰ σας ἐνὸ ἀρχίζει καλὰ, ξεπέφτει κατόπι, χάνει τὸν ἐρμὸν του καὶ κατατὰ μιὰ ἀκατάσχητη φλοισφία. Σὰς τὸ ξαναλέμε: νὰ γράφατε λιγώτερα καὶ νὰ σχίζετε περισσότερο.—κ. Ἐλ. Χριστὶν. Στρόβολο. Τὸ νέο σας δὲ λείπει τίποτε. Κ' εἶναι τόσο κακογραμμένο! —κ. κ. Λ. Λοιζίδη, Φ. Μαντοβάνη, Βαρῶσι, Π. Μπιστιῆ, Λάρνακα, Ἀ. Φαρμακίδη, Λεμεσὸ, Μ. Τροκοῦδη, Μύρτου. Εὐχαριστοῦμε θερμῶτατα.—κ. κ. Σ. Μακουλλῆ, Κρήτου Τέρρα, Π. Λογγίνου, Ἀγ. Γεωργίου, Γ. Σαββάκη, Κληροῦ, Ἀν. Γεωργίου, Πέτρα, Μ. Μιτσικουρίδη, Γοφῆς. Δὲ μᾶς σταίτετε τὰ δελτία ἐγγράφους σας ἀκόμα.

Παρακαλοῦμε ἀκόμη κὶ ὅλους τοὺς ἄλλους, πὺς πρᾶτα νὰ πρῶτα φύλλα τοῦ περιοδικοῦ, νὰ μᾶς εἰδοποιήσουν ἂν θὰ τὸ κρατήσουν, γιὰ νὰ τοὺς στέλωμε καὶ τὰ ἐπόμενα.

Στὶς ἄλλες ἐπιστολάς θ' ἀπαντήσομε στὸ ἐπόμενο.



Καλλυντικὰ

## “ΚΟΡΑΣΙΔΟΣ”

Ποῦδρες-κρέμες-κοκκινάδια κτλ.



OUTDOOR GIRL  
BEAUTY PRODUCTS  
KORASIDOS

TRADE MARK

Ζητήσατε νὰ πωλοῦνται εἰς ὅλα τὰ καλά καταστήματα ὅλων τῶν πόλεων.

Διὰ πληροφορίας καὶ δείγματα:-

**ΚΥΡΙΑΚΟΝ ΠΑΠΑ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ**

Δήδρας 70, Τ.Κ. Νο 100

ΛΕΥΚΟΣΙΑ

Χρησιμοποιοῦνται μόνον ἀπ' ὅσες γνωρίζουν νὰ ἐκτιμῆσουν ποιότητα.

Ζητήσατε νὰ πωλοῦνται εἰς ὅλα τὰ καλά καταστήματα ὅλων τῶν πόλεων.

Πωλοῦνται εἰς ὅλα τὰ καλά καταστήματα ὅλων τῶν πόλεων.

Θρέψιν, ὑγείαν, ἀντοχήν

ζωηρότητα καὶ ἡσυχον ὕπνον,

οἷος δίδει μόνον τὸ

## COCOMALT



Ἀπαραίτητον διὰ κάθε ἐξηγνητὸν καὶ ἀδύνατον ὀργανισμόν.

ΤΙΜΗ ΕΥΘΗΝΗ

Πωλεῖται παντοῦ.

Ἀντιπρόσωπος Κύπρου:-

**ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΠΑΠΑ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ**

Τ. Κ. 100, Δήδρας 70

ΛΕΥΚΟΣΙΑ

## “ΚΟΚΚΙΝΗ ΑΓΕΛΑΔΑ,,

—Τὸ Αὐστραλιανὸ βούτυρο Φωμιού **ΚΟΚΚΙΝΗΣ ΑΓΕΛΑΔΟΣ** εἶναι τὸ ἀνώτερον καὶ τὸ φηνότερον τοῦ κόσμου.

—Ἀπὸ τὸ καζάνι τοῦ ἐργοστασίου φθάνει στὸ τραπέζι σας ἐντὸς 30 ἡμερῶν μόνον.

—Θὰ τὸ βοήθη πάντα φρέσκο διότι ἐκανονίσθησαν τακτικαὶ μηνιαία φορτώσεις.

—Δοκιμάσατέ το, καὶ θὰ τὸ προτιμᾶτε πάντοτε. Ζητήσατέ το ἀπὸ τὸν παντοπώλην σας.

Γενικὸς Ἀντιπρόσωπος

**ΝΕΟΠΤΟΛΕΜΟΣ ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΥ**

Τ.Κ. 97, Λευκοσία

Καλλιτεχνικὲς Ἐπιπλώσεις ἐφάμιλλες τῶν Εὐρωπαϊκῶν κατασκευάζονται μόνον στὸ **ἄτελιέ ἐπίπλων**

## “ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΑ

### ΤΕΧΝΗ,,

τοῦ

**ΦΑΝΟΥ ΠΑΝΤΕΛΙΔΗ**

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ: Τρικούπη 33

ΕΚΘΕΣΗ: Σοφοκλέους 6

Υπεύθυνος ἰδιοκτήτης: Α. Μ. Ἀτταλίδης—Λευκοσία.

Τυπογραφεῖο «ΝΕΟΣ Κόσμος» Θωμᾶ Γ. Κυριακίδη-Λευκοσία.





**ΕΝΑ ΤΡΑΓΙΚΟΝ ΕΙΔΥΛΛΙΟ**  
ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΑΙΜΑΤΟΚΥΛΙΣΜΕΝΗ ΡΩΜΗ ΤΟΥ ΝΕΡΩΝΟΣ.....  
Ο ΝΕΑΡΟΣ ΠΑΤΡΙΚΙΟΣ ΜΑΡΚΟΣ, Ο ΜΕΓΑΛΟΠΡΕΠΗΣ  
ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΟΠΟΙΟΝ ΕΙΧΑΝ ΞΕΤΡΕΛΛΑΘΗ  
**Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΕΙΡΑ ΠΟΠΑΙΑ**  
ΚΑΙ ΟΛΑΙ ΑΙ ΑΡΙΣΤΟΚΡΑΤΙΔΕΣ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΤΟΥ  
**ΕΡΩΤΕΥΕΤΑΙ**  
ΜΙΑΝ ΟΡΦΑΝΗΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΠΟΥΛΑ

**ΚΑΙ . . . . .**

# **Το ΣΗΜΕΙΟΝ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ**

**ΤΟ ΦΙΛΜ ΑΡΙΣΤΟΥΡΓΗΜΑ!!**

ΠΡΟΣΕΧΩΣ: «ΜΑΓΙΚΟ ΠΑΛΑΤΙ» Λευκοσίας  
«ΣΑΛΟΝ ΡΟΖ» Λάρινακος, «ΡΙΑΛΤΟ» Λεμεσού.





## **ΕΝΑ ΤΡΑΓΙΚΟΝ ΕΙΔΥΛΛΙΟ**

ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΑΙΜΑΤΟΚΥΛΙΣΜΕΝΗ ΡΩΜΗ ΤΟΥ ΝΕΡΩΝΟΣ.....

Ο ΝΕΑΡΟΣ ΠΑΤΡΙΚΙΟΣ ΜΑΡΚΟΣ, Ο ΜΕΓΑΛΟΠΡΕΠΗΣ  
ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΟΠΟΙΟΝ ΕΙΧΑΝ ΞΕΤΡΕΛΛΑΘΗ

**Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΕΙΡΑ ΠΟΠΑΙΑ**

ΚΑΙ ΟΛΑΙ ΑΙ ΑΡΙΣΤΟΚΡΑΤΙΔΕΣ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΤΟΥ

**ΕΡΩΤΕΥΕΤΑΙ**

ΜΙΑΝ ΟΡΦΑΝΗΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΠΟΥΛΑ

**ΚΑΙ . . . . .**

# **Το ΣΗΜΕΙΟΝ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ**

**ΤΟ ΦΙΛΜ ΑΡΙΣΤΟΥΡΓΗΜΑ!!**

ΠΡΟΣΕΧΩΣ: «ΜΑΓΙΚΟ ΠΑΛΑΤΙ» Λευκοσίας  
«ΣΑΛΟΝ ΡΟΖ» Λάρινας, «ΡΙΑΛΤΟ» Λεμεσού.



# ΜΙΑ ΛΑΜΠΡΑ ΕΥΚΑΙΡΙΑ ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΚΑΤΟΧΟΥΣ ΙΔΙΩΤΙΚΩΝ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΩΝ



Ἡ ἀπό ἐτῶν ἐργαζομένη ἐν Κύπρῳ Ἀσφαλιστικὴ Ἐταιρεία πῦρός **LICENSES & GENERAL INSURANCE Co, LTD** τοῦ Λονδίνου ἀσφαλίζει **ΙΔΙΩΤΙΚΑ** αὐτοκίνητα ἐναντίον ὅλων τῶν κινδύνων (**COMPREHENSIVE POLICY**), καλύπτουν δὲ τὰ συμβόλαιά της μεταξύ ἄλλων καὶ τὰ ἑξῆς :-

1. Ἀπώλειαν ἢ ζημίαν αὐτοκινήτου, ἐξαρτημάτων, φανῶν, ἐλαστικῶν, συνεπεία **ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΩΣ, ΑΝΑΤΡΟΠΗΣ** κ.λ.π.
2. Ἀπώλειαν ἢ ζημίαν αὐτοκινήτου, ἐξαρτημάτων, ἐλαστικῶν, φανῶν, συνεπεία :-

- a) **Πυρκαϊᾶς, ἐσωτερικῆς ἢ ἐξωτερικῆς ἐκρήξεως, κεραυνοῦ, κλοπῆς κ.λ.π.**
- β) **Κακοβούλου ζημίας.**
- γ) **Καταστροφῆς κατὰ τὴν ὥραν μετακομίσεως αὐτοκινήτου.**

3. Ἐξόδα μετακομίσεως καὶ προστασίας αὐτοκινήτου ἀπὸ τὸν τόπον τοῦ δυστυχήματος εἰς τὸν πλησιέστερον σταθμὸν ἐπιδιορθώσεως.

4. Νομικὴν εὐθύνην δι' **ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΙΝ ΑΠΕΡΙΟΡΙΣΤΩΝ** (συμπεριλαμβανομένων ὅλων γενικῶς τῶν νομικῶν ἐξόδων οἰουδήποτε ἀπαιτητοῦ) διὰ **ΘΑΝΑΤΩΝ ἢ ΣΩΜΑΤΙΚΗΝ ΒΛΑΒΗΝ** εἰς οἰονδήποτε πρόσωπον προξενηθεῖσαν διὰ τοῦ ἠσφαλισμένου αὐτοκινήτου.

5. Νομικὴν εὐθύνην δι' **ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΙΝ ΑΠΕΡΙΟΡΙΣΤΩΝ** (συμπεριλαμβανομένων ὅλων γενικῶς τῶν νομικῶν ἐξόδων) διὰ ζημίαν προξενηθεῖσαν διὰ τοῦ ἠσφαλισμένου αὐτοκινήτου εἰς **ΑΚΙΝΗΤΩΝ ἢ ΚΙΝΗΤΩΝ** περιουσίαν οἰουδήποτε.

6. Νομικὴν εὐθύνην δι' **ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΙΝ ΑΠΕΡΙΟΡΙΣΤΩΝ** ὡς ἀναφέρεται εἰς τὰ ἄρθρα 4 καὶ 5 ἐνῶ ὁ ἠσφαλισμένος ὁδηγεῖ προσωπικῶς ξένον ἰδιωτικὸν αὐτοκίνητον οὐχὶ ἐπὶ πληρωμῇ.

7. Ὅλα γενικῶς τὰ ἐξόδα.

8. Νομικὴν εὐθύνην δι' **ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΙΝ ΑΠΕΡΙΟΡΙΣΤΩΝ** ὡς ἀναφέρεται εἰς τὰ ἄρθρα 4, 5, καὶ 7 δι' ἀπαιτήσιν ἐναντίον φίλου ἢ συγγενοῦς τοῦ ἠσφαλισμένου ὁδηγοῦντος τὸ ἠσφαλισμένον αὐτοκίνητον ἐν γνώσει καὶ τῇ συγκαταθέσει τοῦ ἠσφαλισμένου.

9. Λογικὴν ἰατρικὴν καὶ χειρουργικὴν δαπάνην δι' οἰονδήποτε δυστύχημα ἐν σχέσει μὲ σωματικὴν βλάβην τοῦ ἠσφαλισμένου ἢ οἰουδήποτε μέλους τῆς οἰκογενείας του, τὰς ὁποίας ἠθέλον ὑποστῆ συνεπεία δυστυχήματος τοῦ ἠσφαλισμένου αὐτοκινήτου.

Προσθέτως πρὸς τὰ ἄνω πλεονεκτήματα καὶ ἐπὶ πληρωμῇ ἐνὸς μικροῦ ἐπασφαλιστοῦ **£ 1.10.0** **ΕΤΗΣΙΩΣ** ὁ ἀσφαλιζόμενος καλύπτει τὸν κίνδυνον **ΘΑΝΑΤΟΥ** διὰ ποσὸν **£ 10000.0.0** ἢ ποσὸν ἀνάλογον τῆς σωματικῆς βλάβης ἢν ἠθέλε ὑποστῆ.

Διὰ λεπτομερείας, ὅρους ἐν γένει καὶ ἀσφάλιστρα ἀποταθῆτε εἰς τὸν Γενικὸν Πληρεξούσιον Ἀντιπρόσωπον τῆς Ἐταιρείας ἐν Κύπρῳ:

Κον **ΓΕΩΡΓΙΟΝ ΕΥ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΝ**

Ταχ. Κιβ. Ἀρ. 290,

**ΛΕΥΚΟΣΙΑΝ**

ἢ εἰς τοὺς ὑποπράκτορας τῆς ἐταιρείας:

ΓΕΩΡΓΙΟΝ Ν. ΖΗΝΩΝΑ	Δεμεσὸν
ΚΛΕΟΒΟΥΛΟΝ Ε. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΝ	Λάρνακα
ΝΤΙΝΟΝ Ε. ΚΟΝΙΩΤΗΝ	Κτήμα
Κ. Ι. ΚΑΖΙΝΙΕΡΗΝ	Κερύνια
ΣΩΦΡΟΝΙΟΝ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΝ	Βαρώσια.